

Näkövammaisen palveluopas 2021

Näkövammaisen palveluopas 2021

Apu itsenäiseen palvelujen hakemiseen

Näkövammaisen palveluopas 2021 antaa perustietoa sosiaaliturvasta ja siihen läheisesti liittyvistä palveluista ja tuista, jotka lisäävät näkövammaisten ihmisten omatoimista suoriutumista ja yhdenvertaisuutta.

Toimittaneet

Jaana Engblom, Vuokko Jantunen, Elina Ketonen,
Elisa Montonen, Sinikka Mäntyjärvi, Sanna Piuva,
Tapio Tiilikainen, Laura Tolkkinen ja Minna Ågrén.

Näkövammaisten liitto ry

PL 30, 00030 IIRIS

p. 09 396 041

Kansikuva:

Petteri Mård

Taittaja:

Susanna Öysti / Näkövammaisten liitto, Taktiili-kirjapaino

ISSN 1238-1977

Oppaan käyttäjälle

Tähän oppaaseen on koottu perustietoa sosiaaliturvasta ja siihen läheisesti liittyvistä palveluista ja etuuksista. Näkövammaisten liitosta on saatavilla maksutonta apua niiden hakemiseen.

Oikeuksienvalvonnan asiantuntijat neuvovat kaikkia näkövammaisia sekä heidän omaisiaan palvelujen ja tukien hakemisessa. Heidän yhteystietonsa löytyvät palveluoppaan loppupuolelta. Oppaassa on myös keskussairaaloiden näkövammaisten kuntoutusohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden yhteystiedot. Heiltä saa tietoa apuvälineistä, kuntoutuksesta ja muista palveluista.

Palveluoppaasta löytyvät tiedot alueellisista näkövammaisyhdistyksistä. Yhdistykset tarjoavat näkövammaisille mahdollisuuden paikalliseen toimintaan, kuten esimerkiksi vertaistukeen, tiedonsaantiin sekä harrastus- ja virkistystoimintaan.

12.2.2021 Jaana Engblom, Vuokko Jantunen, Elina Ketonen, Elisa Montonen, Sinikka Mäntyjärvi, Sanna Piuva, Tapio Tiilikainen, Laura Tolkkinen ja Minna Ågrén.

Kuka on näkövammainen?

Näkövammaiseksi määritellään henkilö, jonka paremman silmän laseilla korjattu näöntarkkuus on heikompimpi kuin 0,3. Henkilö luokitellaan sokeaksi, jos paremman silmän laseilla korjattu näöntarkkuus on alle 0,05 tai näkökenttä supistunut halkaisijaltaan alle 20 asteeseen tai jos toiminnallinen näkö on jostain muusta syystä vastaavalla tavalla heikentynyt. Virallisen määrittelyn näkövammaisuudesta tekee aina silmälääkäri. Määrittely perustuu Maailman terveysjärjestön WHO:n luokitukseen, jossa otetaan huomioon muun muassa näöntarkkuus ja näkökentän puutteet.

Näkövammaisen ihminen voi olla heikkonäköinen tai sokea. Näkövammaiseksi ei luokitella ihmistä, jonka näkökyky pystytään kor-

jaamaan laseilla normaaliksi tai jos toisessa silmässä on normaali näkö.

Näkövammaisella on näkökyvyn alenemisesta huomattavaa haittaa jokapäiväisissä toiminnoissaan. Vamman aiheuttamaan haittaan vaikuttavat muun muassa vammautumisikä, vamman kesto, henkilön psyykkinen sopeutumiskyky ja uusien asioiden omaksumiskyky. Myös vammautuneen elämäntapa, hänen tehtäviensä näkökyvylle asettamat vaatimukset sekä ympäristöolosuhteet vaikuttavat siihen, kuinka paljon vamma haittaa hänen elämäänsä.

Vammaisuuden määrittelemisen riippuu yhteiskunnan arvomaailmasta ja yhteisön jäsenilleen asettamista vaatimuksista. Nä-

kövammaisuuden raja riippuu siitä, minkälaista näkökykyä yhteiskunta edellyttää jäseniltään. Esimerkiksi erilaisten visuaalisten opasteiden ja automaattien lisääminen lisää myös näkövammaisuutta, koska kaikki eivät pysty vastaanottamaan visuaalista tietoa ja automaattien käyttö on vaikeaa.

Näkövammaisia henkilöitä on Suomessa korkeintaan 60 000. Näkövammarekisteriin tulevien ilmoitusten ikäjakauman perusteella voidaan arvioida, että heistä ainakin 50 000 on ikääntyneitä, työikäisiä on alle 10 000 ja lapsia ja nuoria muutama tuhat henkilöä.

Ikääntyneiden henkilöiden näkövammautumisessa ei ole kysymys tavanomaisesta ikääntymiseen liittyvästä toimintakyvyn heikkenemisestä. Sokeus ei ole koskaan ihmiselle normaali tila, vaan kyse on aina vammaisuudesta, myös ikääntyneenä. Vain pieni osa ikääntyneistä ihmisistä näkövammautuu. Esimerkiksi silmänpohjan rappeuma (makula degeneraatio) on sairaus, johon ihminen voi sairastua nuorellakin iällä (ks. esim. korkeimman hallinto-oikeuden vuosikirjaratkaisu KHO:2016:197).

Näkövammarekisteri tarjoaa tietoa näkövammaisuudesta

Näkövammarekisteri on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) alainen valtakunnallinen henkilörekisteri, jota Näkövammaisten liitto ylläpitää. Lain mukaan terveydenhuollon viranomaiset ovat velvollisia ilmoittamaan rekisteriin jokaisen pysyvästi näkövammaisen henkilön.

Kertyneiden tietojen avulla seurataan näkövammaisuuden esiintymistä maassamme. Tilastot ovat maksutta kaikkien käytävissä.

Lisätietoja
www.nkl.fi/fi/nakovammarekisteri.

Sisällys

1 Yhdenvertaisuuslaki ja YK:n vammaissopimus..... 9

- 1.1 Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän vammaisuuden perusteella.....9
- 1.2 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista..... 12
- 1.3 Sähköisten palvelujen saavutettavuus osana yhdenvertaisuutta 13

2 Asiakkaana sosiaali- ja terveydenhuollossa 15

- 2.1 Asiakkaan neuvonta, ohjaus ja kuuleminen..... 15
- 2.2 Palvelutarpeen arviointi ja palvelusuunnitelma 16
- 2.3 Asian viivytyksetön käsittely ja päätösten pysyvyys 17
- 2.4 Potilas- ja sosiaaliasiamies 18
- 2.5 Edunvalvontavaltuutus ja hoitotahto 18

3 Tyytymättömyys päätökseen – oikeussuojakeinoista..... 19

- 3.1 Päätöksen muoto ja täytäntöönpano 19
- 3.2 Oikaisuvaatimuksesta, valituksesta ja niiden käsittelystä..... 19
- 3.3 Kantelu ja muistutus sosiaali- ja terveydenhuollossa..... 21
- 3.4 Vammaispalvelulain mukaisesta päätöksestä valittaminen..... 22
- 3.5 Sosiaalihuoltolain mukaisesta päätöksestä valittaminen 22
- 3.6 Asiaksmaksuista valittaminen, asiakasmaksujen alentaminen ja
perimättä jättäminen 23
- 3.7 Valittaminen terveydenhuollossa, potilasvahingot ja hallintoriita 24
- 3.8 Kelan päätöksestä valittaminen 24
- 3.9 Valittaminen työeläkelaitoksen päätöksestä..... 25
- 3.10 Tapaturma- ja liikennevakuutusyhtiöiden päätöksestä valittaminen 25

4 Kunnan vammaispalvelut 26

- 4.1 Vammaispalvelulain mukaiset subjektiiviset oikeudet..... 26
 - 4.1.1 Vaikeavammaisen kuljetuspalvelu.....26
 - 4.1.2 Henkilökohtainen apu27
 - 4.1.3 Palveluasuminen29
 - 4.1.4 Asunnon muutostyöt sekä asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet.....30
 - 4.1.5 Päivätoiminta.....30
- 4.2 Vammaispalvelulain mukaiset määrärahasidonnaiset palvelut..... 30
 - 4.2.1 Kuntoutusohjaus ja sopeutumisvalmennus.....30
 - 4.2.2 Välineet, koneet ja laitteet.....30
 - 4.2.3 Ylimääräiset vaatetus- ja erityisravintokustannukset31

5 Tukea itsenäiseen elämään..... 31

5.1 Tulkkauspalvelua haetaan Kelasta	31
5.2 Kotona annettavat palvelut.....	31
5.2.1 Kunnallinen kotipalvelu.....	31
5.2.2 Kunnallinen kotisairaanhoito	32
5.2.3 Kotona annettavista palveluista perittävät maksut	32
5.3 Liikkumisen tukea sosiaalihuoltolain perusteella.....	33
5.4 Sosiaalinen kuntoutus	33
5.5 Vanhuspalvelulla turvataan laadukkaita palveluita	34
5.6 Tukea omaisen hoitoon.....	34
5.6.1 Omaishoidon tuki	34
5.6.2 Osittainen hoitovapaa.....	35
5.7 Palveluseteli lisää valinnan mahdollisuutta.....	35
5.8 Asuntojen korjausavustukset	35

6 Kuntoutusta näön heiketessä 36

6.1 Mitä on kuntoutus?.....	36
6.2 Miten kuntoutukseen haetaan?	37
6.3 Toimeentulo kuntoutuksen aikana.....	38
6.3.1 Kelan kuntoutusraha	38
6.3.2 Nuoren kuntoutusraha 16–19-vuotiaalle.....	38
6.3.3 Työeläkelaitosten kuntoutusraha.....	39
6.3.4 Kuntoutusmatkoista saa Kelan matkakorvausta	39

7 Helpotusta arkeen..... 40

7.1 Mistä apua lukemiseen ja kirjoittamiseen?.....	40
7.1.1 Näkemisen apuvälineet.....	40
7.1.2 Luetus®-palvelu lehtien lukemiseen	41
7.1.3 Äänilehdet	41
7.1.4 Celian äänikirjapalvelu.....	41
7.1.5 Pistekirjoitus.....	41
7.1.6 TV-ohjelmien äänitekstitys	42
7.1.7 118-numeropalvelu.....	42
7.1.8 Lukupalvelu toimii vapaaehtoisvoimin	42
7.2 Mistä apua liikkumiseen?	43
7.2.1 Valkoinen keppi liikkumisen apuvälineenä.....	43
7.2.2 Liikkumistaidon ohjaus.....	43
7.2.3 Navigaattorit ja mobiilisovellukset liikkumisen tukena.....	43
7.2.4 Opaskoira	44

7.3 Tietokoneet ja puhelimet.....	44
7.3.1 Tietokoneen mukauttaminen heikkonäköiselle käyttäjälle	44
7.3.2 Suurennusominaisuudet ja -ohjelmat tietokoneissa	44
7.3.3 Tietokoneiden ruudunlukuohjelmat ja koneäänet.....	44
7.3.4 Tietokoneen lisälaitteet	45
7.3.5 Mobiililaitteen käyttö näkövammaisena.....	45
7.3.6 Ohjausta ja apua tieto- ja viestintätekniikkaan	45
7.4 Vapaaehtoinen apu.....	46
7.5 Vertaistuki	46

8 Mistä apuvälineitä haetaan? 46

8.1 Miten apuvälineitä haetaan?.....	46
8.2 Apuvälineitä myöntävät tahot	47

9 Taloudelliset tuet 48

9.1 Vammaistuki lapselle.....	48
9.2 Vammaistuki aikuiselle	49
9.3 Hoitotuki eläkkeen saajalle	50
9.4 Perustukien korottuminen kustannusten vaikutuksesta.....	51
9.5 Sairauspäiväraha korvaa ansionmenetystä.....	52
9.6 Erityishoitorahaa lapsen hoitoon osallistumisen ajalta.....	52
9.7 Lääkekorvaukset.....	52
9.8 Terveystieteiden tutkimuskeskusten matkojen omavastuu	53
9.9 Terveystieteiden tutkimuskeskusten maksukatto	55
9.10 Verotus	55
9.10.1 Veronmaksukykyyn alentumisvähennys	55
9.10.2 Invalidivähennys	56
9.10.3 Kotitalousvähennys	56
9.10.4 Sosiaalipalvelujen arvonlisäverottomuus.....	57
9.11 Yleinen asumistuki	57
9.12 Eläkkeensaajan asumistuki	57
9.13 Toimeentulotukea haetaan Kelasta.....	58
9.14 Talous- ja velkaneuvonta sekä sosiaalinen luototus.....	58

10 Eläketurva 59

10.1 Eläkkeistä lyhyesti.....	59
10.2 Vanhuuseläkkeen hakeminen	59
10.3 Kansaneläke Kelasta.....	60
10.4 Työeläke kertyy työssäolon ja ansioiden mukaan	60

10.5 Eläke sokeuden perusteella.....	60
10.6 Takuueläke	61
10.7 Eläkeläisen oikeus ansiotuloihin ja eläkkeen lepäämään jättäminen	62

11 Heikentynyt näkö ja työ..... 63

11.1 Työn mukautusratkaisut ja ammatillinen kuntoutus	63
11.2 Työkyvyttömyyseläkkeen harkinnasta.....	64
11.3 Työkyvyttömyyseläke ja osatyökyvyttömyyseläke	65
11.4 Työsyrrjintä.....	65

12 Tukea auton käyttöön 67

12.1 Avustus auton hankintaan	67
12.2 Liikkumisesteisen pysäköintitunnus	67
12.3 Vapautus ajoneuvoveron perusverosta, vuotuinen käyttömaksu	68
12.4 Autoveron palauttaminen vamman perusteella.....	69
12.5 Harkinnanvarainen autoveron palautus.....	71
12.6 Ajokortin ikäpoikkeuslupa	71

13 Matkustaminen ja avustaminen asemilla ja terminaaleissa 71

13.1 Junamatkat	71
13.2 Lentäminen.....	72
13.3 Laivaterminaalit ja -matkat	73
13.4 Linja-autot	73
13.5 Jos avustamispalvelut eivät suju	74

14 Kortit vammaisuuden todistamiseksi 75

14.1 Näkövammaiskortti.....	75
14.2 EU:n vammaiskortti.....	75

15 Näkövammaisten liiton oikeuksienvälvönnän asiantuntijat 76

16 Näkövammaisten liiton alueyhdistykset 77

17 Keskussairaaloiden kuntoutusohjaajat ja sosiaalityöntekijät..... 78

Kelan valtakunnalliset palvelunumerot 84

Hyödyllisiä internetlinkkejä..... 85

1 Yhdenvertaisuuslaki ja YK:n vammaissopimus

Yhdenvertaisuus on perusoikeus ja perusoikeudet kuuluvat kaikille. Oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa henkilöön liittyvät tekijät, kuten vammaisuus, eivät saa vaikuttaa ihmisen mahdollisuuksiin päästä koulutukseen, saada työtä ja erilaisia palveluja. Suomen perustuslaissa yhdenvertaisuuden periaate viittaa sekä syrjinnän kieltoon että ihmisten yhdenvertaisuuteen lain edessä.

Syrjintää on se, että henkilöä kohdellaan vertailukelpoisessa tilanteessa huonommin kuin toisia henkilöitä / henkilöä nimenomaan henkilöön liittyvän ominaisuuden - kuten vammaisuuden - takia. Yhdenvertaisuuslaki, rikoslaki, tasa-arvolaki ja työlainsäädäntö tarkentavat syrjinnän kieltoa eri elämänalueilla.

1.1 Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän vammaisuuden perusteella

Nykyinen yhdenvertaisuuslaki tuli voimaan vuonna 2015. Sitä sovelletaan kaikkeen julkiseen ja yksityiseen toimintaan lukuun ottamatta yksityistä perhe-elämää ja uskonnonharjoittamista. Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän muun muassa vammaisuuden perusteella, ja siinä asetetaan viranomaisille, työnantajille ja koulutuksenjärjestäjille velvollisuus ryhtyä tiettyihin yhdenvertaisuuden edistämistoimiin. Lain noudattamista valvovat yhdenvertaisuusvaltuutettu sekä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakun-

ta. Syrjintä on säädetty rangaistavaksi myös rikoslaissa.

Yhdenvertaisuuslain mukaista syrjintää on välittömän ja välillisen syrjinnän ohella myös häirintä, kohtuullisten mukautusten epääminen sekä ohje tai käsky syrjiä. Häirintä on henkilön ihmisarvoa tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukkaava käyttäytyminen, joka liittyy johonkin syrjintäperusteeseen, kuten vammaisuuteen.

Yhdenvertaisuuslaki velvoittaa viranomaisen, koulutuksen järjestäjän, työnantajan sekä tavaroiden tai palveluiden tarjoajan toteuttamaan kohtuulliset mukautukset vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi. Kohtuullinen mukautus on eri asia kuin esteettömyys. Kohtuullinen mukautus on tapauskohtainen, konkreettisesti tilanteessa yksittäistä vammaista henkilöä varten tehtävä toimenpide, jonka avulla vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa asioida viranomaisissa sekä saada koulutusta, työtä ja yleisesti tarjolla olevia tavaroita ja palveluita. Mukautusta on aina pyydettävä erikseen ja arvioinnissa mukautuksen kohtuullisuudesta on merkitystä muun muassa yksilöllisellä arviolla vammaisen tarpeesta, mukautuksen kustannuksista ja viranomaisen tai muun toimijan koosta ja taloudellisesta asemasta.

Yhdenvertaisuutta ei tule ymmärtää tasa-päistämisenä. Samanlainen kohtelu kaikille ei ole yhdenvertaisuutta, päinvastoin se voi olla erittäin syrjivää. Yhdenvertainen koh-

telu tarkoittaa eri henkilöille huomattavan erilaisia asioita. Paras asiantuntija on aina vammainen ihminen itse, ja häntä tulisikin aina kuulla.

Näkövammaisten liiton oikeuksienvalvontalakimies neuvoo syrjintäkysymyksissä. Mikäli koet tullessi syrjityksi, voit myös olla yhteydessä **yhdenvertaisuusvaltuutetun** toimistoon. Syrjintätapauksen voi viedä **yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan** tutkittavaksi. Lautakunnan päätöksistä voi valittaa edelleen hallinto-oikeuteen.

Lautakunta ja hallinto-oikeudet ovat viime vuosina antaneet muun muassa seuraavia syrjintään ja kohtuullisiin mukautuksiin liittyviä ratkaisuja:

- Pankki ei ollut myöntänyt näkövammaiselle asiakkaalleen verkkopankkitunnuksia hänen näkövammastaan johtuen eikä ollut ryhtynyt tarvittaviin kohtuullisiin mukautuksiin. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta piti hakijan pyytämiä mukautuksia kohtuullisina ja kielsi pankkia jatkamasta tai uusimasta hakijan tai muiden näkövammaisten ihmisten syrjintää pankkipalveluita tarjotessaan sekä määräsi pankin tekemään yhdenvertaisuuslain 15 §:ssä tarkoitetut asianmukaiset ja tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta näkövammaiset henkilöt voivat yhdenvertaisesti muiden kanssa saada pankkipalveluita pankissa mukaan lukien verkkopankkitunnuksien saaminen.
- Näkövammaisen henkilö ei saanut asianmukaista apua kaupassa, koska henkilöstö ei aina suostunut auttamaan häntä ostosten keräämisessä. Kauppa kiisti syrjinnän. Kauppias toi esille, että myymälä on suunniteltu itsepalvelumyymäläksi ja henkilöstöresurssit on mitoitettu tämän

mukaan. Kaupassa pyritään auttamaan asiakkaita, mutta erillistä avustaja- tai keräyspalvelua myymälässä ei ole. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoi, ettei kauppa, asiassa esitetty selvitys huomioon ottaen, ollut laiminlyönyt toiminnassaan yhdenvertaisuuslain 15 §:ssä tarkoitettujen kohtuullisten mukautusten tekemistä tai evännyt hakijalta kohtuullisia mukautuksia.

- Näkövammaisen henkilö katsoi tullessa syrjityksi, koska Rovaniemen kaupungin matkapalvelukeskuksen internet-sivuilla ollut ohje VPL -kuljetusten käyttäjille ei ollut luettavissa ruudunlukuohjelmalla ja koska matkapalvelukeskuksesta oli suositeltu hänelle kuljetuspalvelutilausten tekemistä puhelimitse. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoi matkapalvelukeskuksen syrjineen hakijaa välillisesti hänen näkövammansa perusteella. Lisäksi lautakunta katsoi Rovaniemen kaupungin laiminlyöneen velvollisuutensa edistää yhdenvertaisuutta, kun se ei ollut tarkastellut kohtuullisten mukautusten tarvetta hakijan matkapalvelukeskukselle antaman palautteen johdosta.
- Lukiolainen vaikeavammaisen A maksoi vammaispalvelulain mukaan järjestetyistä koulumatkoistaan omavastuuna 5,5 € / matka (yht. noin 220 € / kk). Saman matkan kulkevat vammattomat lukiolaiset maksoivat koulumatkoistaan Kelan koulumatkatuen omavastuun 43 € / kk. Pohjois-Suomen hallinto-oikeus katsoi, että A oli jäänyt vammaisuudestaan johtuen eriarvoiseen asemaan muihin lukio-opiskelijoihin nähden. HaO katsoi, että kunta oli evännyt A:lta kohtuulliset mukautukset, kun se oli katsonut ettei A:lla ollut oikeutta omavastuuosuuden kohtuullistamiseen. Kunnalta tilanteessa edellytettä-

viä mukautusten ei katsottu aiheuttavan kunnalle kohtuutonta rasitetta, ottaen huomioon lukio-opintojen lyhyt määräaikaisuus.

- T:llä oli liikuntavamma, hänen toinen jalkansa oli jäykistetty siten, ettei polvea pystynyt taivuttamaan. T matkusti Nizzaan ja Finnair ohjasi hänet ostamaan kolme vierekkäistä istumapaikkaa, joista T joutui maksamaan kolminkertaisen hinnan. T vei asian yhdenvertaisuuslautakuntaan. Lautakunta piti kustannusta kohtuuttomana ja sellaisena, jonka vuoksi T:n pääsy palvelujen pariin oli kokonaan estynyt. Lautakunta katsoi, ettei yhtiön toiminnan liiketaloudellinen perusta ja vapaus hinnoitella tuotteensa voi sellaisenaan vapauttaa tavaroiden ja palvelujen tarjoajaa yhdenvertaisuuslainmukaisesta velvollisuudesta tehdä kohtuullisia mukautuksia. Helsingin hallinto-oikeus kumosi lautakunnan päätöksen, ja katsoi ettei Finnair syrjinyt liikuntavammaista T:tä. Perusteluissaan HaO nosti esiin YVL esitöistä kannan, jonka mukaan mukautuksissa ei ole kyse kustannusvaikutuksiltaan merkittävimmistä yleis- tai pysyväisluonteisista esteettömyystoimenpiteistä. HaO myös vetosi palveluntarjoajien lähtökohtaiseen oikeuteen päättää tarjoamiensa hyödykkeiden hinnoittelusta. HaO katsoi, ettei Finnairilla ollut velvollisuutta toteuttaa mukautusta matkalippuja koskevilla hinnanalennuksilla. Syrjintäolettamasiis kumottiin (asian käsittely jatkuu korkeimmassa hallinto-oikeudessa, ei lainvoimainen).
- B:llä oli todettu harvinainen perinnöllinen sairaus. Sairaus ilmeni muun muassa lapsen levottomuutena sekä impulssisäätelyn massiivisina vaikeuksina. B aloitti ensimmäisen luokan elokuussa 2016 Y:n

ala-asteen koulussa, joka oli hänen lähikoulunsa. Pian koulun alkamisen jälkeen B:n perhe muutti Z:n ala-asteen koulun oppilaaksiottoalueelle. Y:n ala-asteen rehtori päätti X:n kaupungin kasvatus- ja koulutuslautakunnan hyväksymien oppilaan koulupaikan määräytymistä ja oppilaaksiottamista koskevien perusteiden mukaisesti, että B:llä oli oikeus käydä koulun kaikki luokka-asteet Y:n ala-asteen koulussa. Perusopetuslain 32 §:n 3 momentin mukaisesti päätöksessä edellytettiin, että B:n huoltajat vastaavat oppilaan koulumatkakuljetuksista tai saattamisesta aiheutuvista kustannuksista. Helmikuussa 2018 B:n huoltaja A haki B:lle koulumatka-avustusta Y:n ala-asteen kouluun maksuttomana yhteistaksikuljetuksena. X:n kaupungin esi- ja perusopetuksen oppilashuollon päällikkö hylkäsi hakemuksen, koska Y:n ala-asteen koulu ei ollut B:n lähikoulu. HaO hylkäsi valituksen. KHO totesi, että kun otetaan huomioon B:n sairaudesta ja sen vaikutuksista hänen käyttäytymiseensä saatu selvitys, kaupungin arvio koulukuljetuksen kustannuksista sekä se, että koulumatka B:n kotoa Y:n ala-asteen kouluun oli suunnilleen yhtä pitkä kuin Z:n ala-asteen kouluun, X:n kaupunki ei ollut voinut helmikuussa 2018 edellyttää, että maksuttoman koulukuljetuksen saamiseksi B:n olisi tullut vaihtaa koulua Z:n ala-asteen kouluun Y:n ala-asteen koulusta, jota B oli käynyt jo puolentoista vuoden ajan. B oli käynyt mainitussa koulussa myös esikoulun. KHO katsoi, että B:lle tuli myöntää maksuton koulukuljetus Y:n ala-asteen kouluun yhdenvertaisuuslain 15 §:ssä tarkoitettuna kohtuullisena mukautuksena. Hallinto-oikeuden ja X:n kaupungin perusopetuksen oppilashuollon päällikön päätökset kumottiin ja asia

palautettiin oppilashuollon päällikölle uudelleen käsiteltäväksi.

Syrjintä voi kohdistua myös näkövammaiseen opaskoirankäyttäjään, jos häneltä esimerkiksi evätään pääsy tiettyyn tilaisuuteen tai tilaan koiran takia. Katso lisää luvusta 7.2.4.

Työelämässä tapahtunut syrjintä kuuluu työsuojeluviranomaisten (aluehallintovirastot) toimivaltaan. Lisätietoja tämän oppaan luvussa 11.

1.2 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista tuli Suomessa voimaan 10.6.2016, josta lähtien se on Suomessa suoraan sovellettavaa oikeutta. Vammaisyleissopimuksen 1 artiklan mukaan sopimuksen tarkoituksena on edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet, sekä edistää vammaisten henkilöiden synnynnäisen arvon kunnioittamista. Yleissopimuksen kantavina periaatteina ovat syrjintäkielto ja esteettömyyden periaate. Sopimuksessa painotetaan vammaisen ihmisen itsemääräämisoikeuden merkitystä. Sopimuksessa korostetaan vammaisten osallistamista heitä koskevaan päätöksentekoon sekä velvoitetaan valtio lisäämään vammaistietoutta.

Vammaisyleissopimuksen valinnaisessa pöytäkirjassa on turvattu yksilövalitusoikeus YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle. Yksilövalitusoikeutta rajoittaa se, että kaikki käytettävissä olevat kotimai-

set muutoksenhakutiet tulee olla käytetty. Lisäksi valituksen tutkimisen edellytyksenä on, että valituksen kohteena olevien tapahtumien on tullut tapahtua pöytäkirjan voimaantulon (Suomen osalta 10.6.2016) jälkeen.

Vammaisoiheuskomitea on myös antanut yleisiä tulkintasuosituksia (General Comment). Yleiskommentit esteettömyydestä ja saavutettavuudesta sekä vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuudesta lain edessä löytyvät suomennettuina Ihmisoikeuskeskuksen internetsivuilla (www.ihmisoikeuskeskus.fi/).

Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvontaelinten oikeuskäytäntöä:

- S.N. ja P.T. vastaan Unkari: Unkari ei ollut varmistanut pankkiautomaattien esteettömyyttä ja saavutettavuutta näkövammaisille (ei pistekirjoitusta eikä ääniavustusta), joten Unkari oli toiminut vastoin 9 esteettömyysartikkelia. Komitea suositteli sopimuspuolta laatimaan minimistandardit pankkipalvelujen esteettömyydestä ja saavutettavuudesta sekä varmistamaan lainsäädäntötoimin pankkipalvelujen asteittaisen toteutumisen vammaisille ja kaikkien uusien automaattien esteettömyyden.
- F. vastaan Itävalta: Raitiovaunuverkoston laajennuksen yhteydessä aiemmin audiovisuaalisesti annettu tieto muuttui uusilla rataosuuksilla vain visuaalisesti annetuksi tiedoksi; näkövammaisilla ei ollut mahdollisuutta tietoon pysäkeistä, liikenteen häiriöistä ja odotusajoista yhtäläisesti muiden kanssa. Esteettömyyteen velvoitettu taho ei voinut komitean mukaan perustella esteettömyyden laiminlyöntiä siitä aiheutuvalla rasitteella. Vaadittava järjestelmä olisi voitu asentaa kohtuul-

lisiin kustannuksiin ja sen tarve esteettömyyden järjestämiseksi näkövammaisille oli ennalta tiedossa. Internetin tai älypuhelimien avulla saatava tieto ei riittänyt turvaamaan näkövammaisten yhtäläistä oikeutta tietoon.

- Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä kohtuullisten mukautusten epääminen on katsottu kielletyn syrjinnän muodoksi esim. asiassa, jossa oli kieltäydytty hyväksymästä sokeaa henkilöä musiikkikoulun oppilaaksi ilman kohtuullisten mukautusten mahdollisuuden arviointia.

YK:n vammaisyleissopimukseen ja siinä turvattuihin oikeuksiin voi tutustua tarkemmin Invalidiliiton YK:n vammaissopimus käyttöön! -käsikirja nimisestä julkaisusta (uudistettu painos 2016). Käsikirja löytyy sähköisenä osoitteesta www.invalidiliitto.fi/sites/default/files/2016-11/yk_toolkit_2016_low.pdf.

Katso myös Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) julkaisema vammaispalvelujen käsikirja osoitteessa thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/yhdenvertaisuus-ja-syrjinta.

1.3 Sähköisten palvelujen saavutettavuus osana yhdenvertaisuutta

Digitaalisen yhteiskunnan kehittyminen tarjoaa käyttäjille uusia tapoja hyödyntää tietoja ja palveluita. Kasvava osa yleisölle tarjottavista palveluista ja tiedoista on saatavilla ensisijaisesti internetin kautta. Tämä koskee erityisesti asiointia viranomaisten ja yritysten kanssa sekä medioiden kulutusta

mutta myös osallistumista kansalaisyhteiskuntaan. Saavutettavuudella tarkoitetaan sähköisten palveluiden suunnittelussa, kehittämisessä, ylläpidossa ja päivittämisessä noudatettavia periaatteita ja tekniikoita, joilla varmistetaan, että palvelu olisi hyvin erityisesti vammaisten henkilöiden käytettävissä. Verkkopalveluiden ja mobiilisovellusten saavutettavuudella parannetaan kansalaisten mahdollisuuksia hankkia tietoa sekä käyttää digitaalisia palveluja.

Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan YK:n yleissopimuksen ratifioineet valtiot ovat sitoutuneet muun muassa parantamaan yleisölle tarjottavien palvelujen esteettömyyttä sekä edistämään muun muassa internetin saavutettavuutta vammaisille henkilöille. YK:n yleissopimuksessa myös määrätään, että tuotteet, ympäristöt, ohjelmat ja palvelut on suunniteltava sellaisiksi, että kaikki ihmiset voivat käyttää niitä mahdollisimman laajasti ilman mukautuksia tai erikoissuunnittelua. Tällainen kaikille sopiva suunnittelu ei saisi sulkea pois tiettyjen vammaisten henkilöiden tarvitsemia apuvälineitä.

Suomessa EU:n saavutettavuusdirektiivin toteuttaa digipalvelulaki (Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta 306/2019), joka velvoittaa julkisia toimijoita sekä muun muassa pankkeja ja vakuutusyhtiöitä huolehtimaan verkkosivustojensa ja mobiilisovellustensa saavutettavuudesta. Käytännön saavutettavuusvaatimukset määritellään verkkosisältöjen saavutettavuusohjeessa (WCAG 2.1).

Digipalvelulain saavutettavuusvelvoitteet tulevat voimaan vaiheittain. Useimpien verkkosivustojen on tullut täyttää lain vaatimukset viimeistään 23.9.2020. Lain mu-

kaan jokaisella on oikeus antaa palautetta lain soveltamisalaan kuuluvan verkkosivuston tai mobiilisovelluksen saavutettavuudesta. Palaute annetaan ensisijaisesti palvelun tarjoajalle eli organisaatiolle, joka on vastuussa sivustosta tai sovelluksesta. Palautteessa voit pyytää sisältöjä, jotka eivät ole saavutettavuusvaatimusten mukaisia, itsellesi sopivassa saavutettavassa muodossa. Pyyntöni pitää olla kohtuullinen. Palautetta voi myös antaa, mikäli havaitsee puutteita saavutettavuusvaatimuksiin verrattuna. Lisäksi on mahdollista pyytää tarkennuksia niin sanotun kohtuuttoman rasitteen käytön perusteluihin. Saavutettavuusvaatimusten noudattamista valvoo Etelä-Suomen aluehallintovirasto, joka myös käsittelee saavutettavuuspuutteita koskevat ilmoitukset.

Lainsäädännön kehittymisen myötä tietoisuus saavutettavuudesta on viime vuosina lisääntynyt. Saavutettavuus onkin otettu aikaisempaa paremmin mukaan myös verkkopalvelujen uudistuksiin ja kehittämiseen. Näkövammaisten liitto vaikuttaa saavutettavuuden puolesta yhdessä muiden järjestöjen, viranomaisten ja alan yritysten kanssa.

Yleisölle tarjottavien palvelujen esteettömyyttä edistää jatkossa myös EU:n esteettömyysdirektiivi, joka velvoittaa jäsenvaltioita saattamaan kansallisen lainsäädäntönsä direktiivin mukaiseksi 28.6.2022 mennessä. Direktiivin esteettömyysvaatimukset koskevat sen soveltamisalaan kuuluvia uusia tuotteita ja palveluita 28.6.2025 alkaen. Esteettömyysdirektiivin laajaan soveltamisalaan kuuluvat mm. tietokoneet, maksupäätteet, itsepalvelupäätteet, henkilöliikennepalvelut, sähkökirjat ja verkkokaupan palvelut.

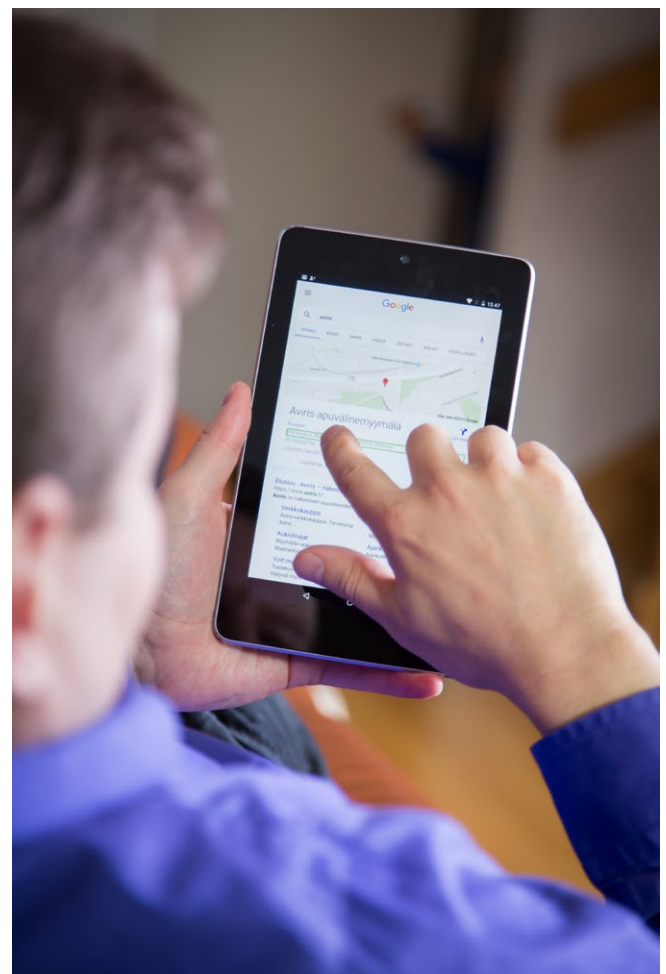
Lisätietoja

Etelä-Suomen aluehallintoviraston sivusto:

www.saavutettavuusvaatimukset.fi

NKL ry:n saavutettavuussivut:

www.nkl.fi/saavutettavuus

2 Asiakkaana sosiaali- ja terveydenhuollossa

2.1 Asiakkaan neuvonta, ohjaus ja kuuleminen

(Hallintolaki, laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta, sosiaalihuoltolaki)

Viranomaisen on annettava asiakkaalle maksutonta neuvontaa oman toimialansa asioissa. Jos asia ei kuulu kyseisen viranomaisen toimialaan, asiakas tulee ohjata ottamaan yhteyttä oikeaan tahoon. Asiakkaita on kohdeltava tasapuolisesti, asianmukaisesti ja puolueettomasti. Viranomaisten kielenkäytön on oltava asiallista ja ymmärrettävää.

Sosiaalihuollon henkilöstön on selvitettävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa. Viranomaisella on asiakaslaissa säädetty oma-aloitteinen velvollisuus selvittää palvelun järjestämiseen sisältyvät vaihtoehdot ja palvelujen ja tukitoimien edellytykset. Kanteluratkaisuissa on kiinnitetty huomiota siihen, että viranomaisen on annettava selvitys siten, että asiakas kykenee riittävästi ymmärtämään annetun selvityksen sisällön ja merkityksen.

Asiakkailla on oikeus saada tietoa kaikista viranomaisen hallussa olevista heitä itseään koskevista asiakirjoista. Tieto asiakirjan sisällöstä on pääsääntöisesti annettava pyydetyllä tavalla esimerkiksi suullisesti tai antamalla asiakirja nähtäväksi tai kopioitavaksi.

Perustuslaki edellyttää, että julkisen vallan on järjestettävä kaikille riittävät sosiaali- ja terveystalvet. Sosiaalihuoltoa järjestettäessä asiakkaan etu on aina ensisijainen. Etua arvioitaessa on otettava huomioon muun muassa asiakkaan hyvinvointi, itsenäinen suoriutuminen sekä omatoimisuuden vahvistuminen. Asiakkaan etua arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota siihen, kuinka eri palvelut vaikuttavat asiakkaan ja hänen perheensä kokonaistilanteeseen. Tuen tulee olla tarpeisiin nähden oikea-aikaista, oikeanlaista ja riittävää. Asiakkaan yksilölliset tarpeet on huomioitava ja kunnioitettava itsemääräämisoikeutta. Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on kiinnitettävä huomiota erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden edun toteutumiseen. Vammaisen henkilön osalta merkityksellistä on lisäksi asiakastapaamisten esteettömyydellä, materiaalin saavutettavuudella, asiakkaan tarvitsemalla kommunikaation tai päätöksenteon tuella. Viranomaisen toiminnasta on mahdollista kannella. Katso kantelusta ja muutoksenhausta tarkemmin luku 3.

Sosiaalihuollon asiakkaalla on perustuslainen oikeus käyttää äidinkieltään, jos se on suomi tai ruotsi ja saada asiakirjat tällä kielellä. Myös viittomakielisten ja vammaisuuden vuoksi tulkitsemisapua tarvitsevien oikeudet on turvattu lailla. Viranomaisilla on hallintolaissa säädetty velvollisuus järjestää tulkitseminen tai kääntäminen, jos henkilö ei vammaisuuden tai sairauden vuoksi voi tulla ymmärretyksi tai ei osaa suomen

tai ruotsin kieltä. Tämä velvollisuus koskee viranomaisen aloitteesta tapahtuvaa hallintoasiaa (esimerkiksi oikaisua, takaisinperintää, tarkistusta). Sosiaalihuollossa asiat tulevat useimmiten vireille hakemuksena ja tällöin tulkitseminen jää asianosaisen itsensä huolehdittavaksi. Kuitenkin jos kyse on henkilön perustoimentuloa koskevasta asiasta tai palvelusta, jolla toteutetaan henkilön ihmisarvoisen elämän turvaa, on tulkitsemisen ja kääntäminen viranomaisen vastuulla.

2.2 Palvelutarpeen arviointi ja palvelusuunnitelma

(Sosiaalihuoltolaki, sosiaalihuollon asiakaslaki, vammaispalvelulaki, vanhuspalvelulaki)

Sosiaalihuoltolaki on sosiaalihuollon yleislaki. Sen mukaan palvelutarpeen arvioinnissa on tehtävä asiakassuunnitelma. Asiakassuunnitelman sijaan voidaan tilanteen mukaan tehdä myös muu vastaava suunnitelma, kuten vammaispalvelulain mukainen palvelusuunnitelma.

Kotikunnan sosiaalihuollon edustajien pitää selvittää kaikki mahdolliset vaihtoehdot asiakkaan tilanteen tukemiseksi. Erilaisten palveluvaihtoehtojen selvittäminen tapahtuu luontevasti palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Palvelu- tai asiakassuunnitelma on laadittava aina, paitsi jos kyseessä on tilapäinen neuvonta tai jos se jostain muusta syystä on ilmeisen tarpeeton. Suunnitelman tarkoitus on, että asiakas saa hänelle sopivat ja tarkoituksenmukaiset palvelut sekä tarkistaa, että nykyiset palvelu- ja tukimuodot vastaavat hänen voimavarojaan ja tarpeitaan.

Palvelutarpeen arviointi tehdään asiakkaan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaisensa ja läheisensä sekä muiden toimijoiden kanssa. Ennen suunnitelman laatimista on asiakkaalle selvitettävä ymmärrettävällä tavalla hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä asiakkaan tukemiseksi käytettävissä olevat vaihtoehdot. Yleisimmin arvioidaan henkilön oikeutta koti-, asumis- ja laitoshoidon palveluihin, vammaispalveluihin sekä omaishoidon tukeen. Asiakkaan oma mielipide ja toivomukset palveluista ja tukitoimista tulee aina kirjata palvelusuunnitelmaan. Tämä on ensiarvoisen tärkeää erityisesti silloin, jos viranomainen ja asiakas ovat eri mieltä palvelujen tarpeesta tai vaikka järjestämistavasta. Asiakkaan kannattaa aina vaatia tarkastettavaksi viranomaisen laatima palvelusuunnitelma ennen sen hyväksymistä ja tarvittaessa pyytää oma mielipide suunnitelmaan kirjattavaksi.

Asiakkaan on hyvä ennen suunnitelman laatimista hankkia tarpeelliset lääkärinlausunnot, selvitykset ja asiakirjat. Kannattaa myös miettiä, missä asiakassuunnitelma on parasta tehdä: asiakkaan kotona, sosiaalitoimessa tai jossakin muualla. Samoin on syytä arvioida se, miltä kaikilta eri tahoilta tarvitaan edustaja laatimaan suunnitelmaa (esimerkiksi vammaispalvelulta, kotipalvelulta, kotihoidolta, muulta terveydenhuollolta, kuntoutukselta, opetustoimelta, työhallinnolta) ja pyydettävä neuvottelun koollekutsujaa huolehtimaan asiasta. Myös Näkövammaisten liiton oikeuksienvälön asian tuntijoilta saa apua palvelusuunnitelmaan valmistautumisessa. Lisäksi heitä on myös mahdollista pyytää osallistumaan palvelusuunnitelmapalaveriin.

Palvelu- tai asiakassuunnitelma ei ole päätös palveluiden tai tukitoimien järjestämisestä, vaan palveluita on haettava erikseen. Siksi suunnitelman laatimisen yhteydessä asiakasta on neuvottava ja opastettava, kuinka suunnitelmaan kirjattuja palveluita ja tukitoimia haetaan. Asiakkaalle on myös selvitettävä asiakassuunnitelmaan sisältyvien palvelujen maksujen suuruus ja kuinka ne muodostuvat. Lähtökohtaisesti suunnitelmaan kirjatut palvelut ja tukitoimet tulee myöntää asiakkaalle.

2.3 Asian viivytyksetön käsittely ja päätösten pysyvyys

(Hallintolaki)

Hakemus on useimmiten laadittava kirjallisesti ja siinä tulee esittää perustelut omille vaatimuksille. Viranomaisen suostumuksella hakeminen voi tapahtua suullisestikin. Hakemuksen voi tehdä vammaisen henkilö itse, hänen valtuuttamansa asiamies, alaikäisen huoltaja tai hakijan edunvalvoja.

Hyvä hallintotapa edellyttää, että viranomainen antaa teknistä kirjaamisapua hakemuksen täyttämiseksi. Viranomaisen on merkittävä hakijan esittämät tiedot, vaatimukset ja niiden perustelut hakemuslomakkeisiin. Asiakkaan pitää varmistaa, että asiat on kirjattu hakemukseen oikein.

Viranomaisen on käsiteltävä hakemus ilman aiheetonta viivytystä ja viimeistään kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun vammaisen henkilö tai hänen edustajansa on esittänyt palvelua tai tukitointa koskevan hakemuksen, jollei asian selvittäminen erityisestä syystä vaadi pitempää käsittelyaikaa. Asi-

akkaan pyynnöstä on annettava arvio käsittelyajasta ja myös vastattava tiedusteluihin käsittelyn etenemisestä. Hakemusta voi täydentää sen vireillä ollessa tai toimittaa asiakirjoja hakemuksen liitteeksi. Päätös tulee antaa kirjallisesti ja se on perusteltava. Asiakkaalla on oikeus saada päätös siihen mitä hän on hakenut. Jos asiakas on esimerkiksi hakenut vammaispalvelulain mukaista etuutta, ei päätöstä voida tehdä yksinomaan sosiaalihuoltolain mukaisena.

Kirjalliseen hakemukseen on aina annettava kirjallinen päätös. Päätöksestä on käytävä ilmi, mihin hakija on oikeutettu tai miten asia on muuten ratkaistu sekä kerrottava sovelletut lainkohdat ja päätöksen perustana olevat tosiseikat. Päätös on toimeenpantava viimeistään kolmessa kuukaudessa asian viereille tulosta.

Hallintolaki sisältää luottamuksensuojan periaatteen, joka tarkoittaa että asiakkaan tulee voida luottaa viranomaisen toiminnan oikeellisuuteen, virheettömyyteen ja edun suovien hallintopäätösten pysyvyyteen. Viranomainen ei siten voi ilman asianomaisen henkilön suostumusta peruuttaa tai vähentää myöntämäänsä oikeutta tai etuutta. Päätöstä voidaan kuitenkin tarkistaa luottamuksensuojan estämättä, jos laissa on asias- ta nimenomainen säännös tai palvelun saajalle on säädetty velvollisuus ilmoittaa sellaisten olosuhteiden muutoksista, jotka edellyttävät päätöksen muuttamista.

2.4 Potilas- ja sosiaaliasiamies

Kun potilas tai sosiaalihuollon asiakas koee tulleen sosiaali- tai terveydenhuollon palveluissa väärin kohdelluksi, hän voi selvittää tilannettaan potilasasiamiehen tai sosiaaliasiamiehen kanssa. Potilasasiamiehen ja sosiaaliasiamiehen palvelut ovat maksuttomia.

Potilasasiamiehen avun on oltava käytettävissä jokaisessa terveydenhuollon toimintayksikössä, kuten terveyskeskuksissa, keskussairaaloissa, yksityisillä terveysasemilla sekä toimintayksiköissä, joissa tarjotaan terveydenhuollon palveluja, esimerkiksi vanhainkodeissa. Yksi potilasasiamies voi toimia useammassa yksikössä.

Sosiaaliasiamies toimii asiakkaiden edun turvaajana sekä tiedottaa asiakkaan oikeuksista. Jos asiakas on tyytymätön saamaansa palveluun tai kohteluun, hän voi pyytää sosiaaliasiamiestä toimimaan viranomaisen ja asiakkaan välisenä sovittelijana. Sosiaaliasiamieheltä saa apua myös asiakaslain mukaisen muistutuksen laatimisessa. Jokaisen kunnan on nimettävä sosiaaliasiamies, joka voi olla myös useamman kunnan yhteinen.

2.5 Edunvalvontavaltuutus ja hoitotahto

(Laki edunvalvontavaltuutuksesta, laki potilaan asemasta ja oikeuksista)

Edunvalvontavaltuutuksella voi etukäteen varautua siihen, mikäli itse tulee myöhemmin kykenemättömäksi hoitamaan asioitaan esimerkiksi sairauden vuoksi. Edunvalvontavaltuutus on valtakirja, jolla voi valtuuttaa haluamansa henkilön huolehtimaan asioistaan siinä tilanteessa. Valtakirjassa määritellään ne asiat, joita valtuutus kattaa. Edunvalvontavaltuutuksen laatimiseen on suositeltavaa pyytää oikeudellista apua esimerkiksi oikeusaputoimistosta tai asianajajalta. Lisätietoja saa myös maistraatista www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/holhoustoimi/Edunvalvontavaltuutus/.

Hoitotahdolla voi varmistaa, että annettava sairaanhoito on oman vakaumuksen mukaista tilanteissa, joissa potilaan tahtoa ei pystytä selvittämään kysymällä, esimerkiksi sairauskohtaus- tai onnettomuustilanteissa. Hoitotahto tehdään yleensä kirjallisesti ja vahvistetaan omalla allekirjoituksella. Lisätietoja ja malli hoitotahdosta löytyy www.muistiliitto.fi/fi/etuudet-ja-oikeudet/hoitotahto.

3 Tyytymättömyys päätökseen – oikeussuojakeinoista

3.1 Päätöksen muoto ja täytäntöönpano

(Hallintolaki, sosiaalihuoltolaki)

Hallintopäätös on annettava kirjallisesti ja se on annettava asianosaiselle tai hänen valtuuttamalleen asiamiehelle tiedoksi. Päätökseen on aina sitä tiedoksi annettaessa liitettävä muutoksenhakuohje. Muutoksenhakuohjeessa on tieto kenelle valituskirjelmä osoitetaan, mihin osoitteeseen se toimitetaan, missä ajassa ja miten päätökseen saa hakea muutosta. Ohjeessa kerrotaan myös mitä valituskirjelmän tulee sisältää ja mitä liitteitä on oltava mukana sekä ohjeet valituksen perille toimittamisesta. Mikäli päätöksestä ei voi valittaa, päätöksessä on oltava tieto siitä, minkä säännöksen nojalla valittaminen ei ole mahdollista.

Näkövammaisten liiton oikeuksienvälönnan asiantuntijat sekä oikeuksienvälontalakimies neuvovat ja avustavat näkövammaisia ja heidän läheisiään muutoksenhaussa ja kanteluissa veloituksetta. Kun asiakkaan asiassa ollaan yhteydessä Näkövammaisten liiton oikeuksienvälontaan, on tärkeää, että päätöksestä toimitetaan kaikki sivut (myös muutoksenhakuohje) sekä myös mahdollinen saantitodistus.

Sosiaalihuoltolain mukaan annettu päätös on toimeenpantava kiireellisissä tapauksissa viipymättä eli lähipäivinä ja muissa ta-

pauksissa ilman eri viivytystä. Hallintopäätöksen täytäntöönpanon edellytyksenä on lähtökohtaisesti päätöksen lainvoimaisuus (eli päätös on sillä tavalla lopullinen, ettei siihen voi hakea enää muutosta valittamalla). Päätös voidaan kuitenkin panna täytäntöön lainvoimaa vailla olevana sosiaalihuoltolain 52 §:ssä säädettyin edellytyksin. Muutoksenhakuviranomaisen voi myös muutoksenhaun tultua vireille valittajan vaatimuksesta kieltää tai keskeyttää päätöksen täytäntöönpanon.

3.2 Oikaisuvaatimuksesta, valituksesta ja niiden käsittelystä

(Sosiaalihuoltolaki, laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa, tuomioistuinnmaksulaki)

Valitusaika alkaa kulua siitä, kun asiakas on saanut päätöksen tiedoksi. Mikäli päätös on toimitettu tavallisena kirjepostina, asiakkaan katsotaan saaneen tiedon päätöksestä seitsemäntenä päivänä siitä, kun päätös on postitettu. Postituspäivä on erikseen merkitty päätökseen ja seitsemän päivän määräajan laskeminen aloitetaan postituspäivää seuraavasta päivästä. Mikäli tiedoksianto on tapahtunut saantitodistuskirjeellä, alkaa valitusaika saantitodistuksen osoittamasta päivästä ja määräajan laskeminen aloitetaan saantitodistuspäivää seuraavasta päivästä.

Säännönmukainen muutoksenhaku vammaisten henkilöiden palveluja ja taloudellisia tukitoimia koskevissa asioissa tarkoittaa, että viranhaltijapäätöksestä voi tehdä oikaisuvaatimuksen kunnan asianomaiselle toimielimelle (lautakunta, jaosto tms.) 30 päivää päätöksen tiedoksisaamisesta. Lautakunnan päätöksestä on tämän jälkeen mahdollista valittaa hallinto-oikeuteen 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaamisesta. Hallinto-oikeuden päätöksestä ei 1.1.2020 voimaan tulleen muutoksen jälkeen voi enää suoraan valittaa korkeimmalle hallinto-oikeudelle, vaan kaikissa asioissa (myös vammaispalvelulain mukaisten subjektiivisten oikeuksien tapauksessa) asian käsittely korkeimmassa hallinto-oikeudessa edellyttää valituslupaa. Katso muutoksenhaku-teistä tarkemmin asiaryhmittäin edempänä luvuissa 3.4 - 3.10.

Muutoksenhauille asetetut määräajat ovat ehdottomia, ja oikaisuvaatimus tai valitus jätetään liian myöhään saapuneena tutkimatta, jos se on perillä muutoksenhaku-viranomaisessa määräpäivänä virka-ajan päättymisen jälkeen. Muutoksenhakuasiakirjojen lähettäminen postitse tapahtuu valittajan vastuulla. Muutoksenhakuasiakirjat on mahdollista toimittaa perille myös henkilökohtaisesti tai lähetin välityksellä, useimmiten myös sähköpostitse tai faksin välityksellä.

Valitus (ja pääsääntöisesti myös oikaisuvaatimus) on vammaispalvelulain mukaisissa asioissa tehtävä kirjallisena ja allekirjoitettava omakätisesti joko valittajan tai hänen valtuuttamansa asiamiehen toimesta. Valituskirjelmään tulee liittää valituksen tai oikaisuvaatimuksen kohteena oleva päätös. Jos valituksessa vedotaan johonkin uuteen

asiakirjaan, on myös se liitettävä asiakirjoihin. Hakemuksen liiteasiakirjoja ei valituksen yhteydessä tarvitse enää uudelleen toimittaa, vaan valitusviranomainen saa ne kunnalta. Valituksessa tulee yksilöidä se, miltä osin ja mitä muutosta asiakas vaatii päätökseen ja millä perusteella muutosta haetaan. Valitusvaiheessa ei ole mahdollista vaatia enempää kuin alkuperäisessä hakemuksessa on vaadittu. Oikaisuvaatimuksen ja valituksen käsittely on pääsääntöisesti kirjallista. Jokainen voi itse asioida omassa asiassaan eli oikeudenkäyntiavustajan käyttäminen ei ole välttämätöntä.

Osassa asioista peritään hallinto-oikeudessa sekä korkeimmassa hallinto-oikeudessa oikeudenkäyntimaksu. Maksu on hallinto-oikeudessa 250 euroa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa 500 euroa. Oikeudenkäyntimaksusta vapaita ovat kuitenkin yksityishenkilön vireille panemat sosiaali- ja terveystaloudellisia tai etuuksia koskevat asiat (sisältäen vammaispalveluasiant). Maksua ei peritä, mikäli hallinto-oikeus muuttaa päätöstä muutoksenhakijan eduksi. Tuomioistuinmaksulain 7 § sisältää säännökset maksusta vapauttamisen edellytyksistä. Jos maksun periminen olisi ilmeisen kohtuuton, viranomainen voi yksittäistapauksessa määrätä, ettei maksua peritä. Maksun osalta on mahdollista vaatia oikaisua maksun määränneeltä taholta kuuden kuukauden kuluessa maksun määräämisestä. Henkilölle jolle on myönnetty oikeusapua, ei peritä tuomioistuinmaksua.

3.3 Kantelu ja muistutus sosiaali- ja terveydenhuollossa

(Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, laki potilaan asemasta ja oikeuksista, hallintolaki)

Kantelu tai muistutus ei ole muutoksenhakekeino, eikä kantelulla voida määrätä maksettavaksi korvauksia, tuomita rangaistuksia tai muuttaa tai kumota viranomaisen tai tuomioistuimen päätöstä. Muutoksenhaku on siten ensisijainen keino. Kanteluviranomainen voi ratkaisussaan muun muassa huomauttaa kantelun kohteena olevaa tahoa tai saattaa käsityksensä lainmukaisesti menettelystä kantelun kohteena olevalle taholle.

Viranomaisen tai virkamiehen lain vastaisesta toiminnasta voi **kannella eduskunnan oikeusasiamiehelle**. Kantelu voi koskea muun muassa perusoikeuksien loukkausta, viranomaisen toimivallan ylitystä, harkintavallan väärinkäyttöä, viivästystä asian käsittelyssä, päätöksen puutteellista perustelua, huolimattomuutta, neuvonnan puutetta, viranomaisen epäasianmukaista käyttäytymistä tai muuta hyvän hallinnon vastaista menettelyä. Kantelun voi kirjoittaa itse vapaamuotoisesti tai käyttää kantelulomaketta, joka löytyy verkkosivulta www.oikeusasiamies.fi. Oikeusasiamiehen kanslian neuvontalakimies antaa **kantelun tekemistä koskevaa ohjausta** (puhelinvaihe 09 4321). Kanteluun on hyvä liittää kopiot asiaan liittyvistä päätöksistä ja muista asiakirjoista. On hyvä huomioida, että oikeusasiamies ei ilman erityistä syytä tutki kantelua, joka koskee yli kaksi vuotta vanhaa asiaa, asiaa joka on parhaillaan tuomioistuimen tai muun viranomaisen käsiteltävänä

tai asiaa, johon on vielä mahdollisuus hakea muutosta.

Toinen ylin laillisuusvalvoja on **valtioneuvoston oikeuskansleri** (www.okv.fi), joka valvoo viranomaisia muun muassa käsittelemällä niitä koskevia kirjallisia kanteluita. Kantelun voi periaatteessa tehdä kummalle laillisuusvalvojalle tahansa (mutta vain toiselle). Oikeusasiamiehen ja oikeuskanslerin tehtävissä on joitakin eroja, jotka vaikuttavat siihen, kumpi kantelun lopulta tutkii. Oikeusasiamies ja oikeuskansleri voivat myös siirtää kanteluita toinen toiselleen.

Sosiaali- tai terveydenhuollon laatuun tai siihen liittyvään kohteluunsa tyytymätön asiakas voi tehdä **muistutuksen johtavalle sosiaali- tai terveydenhuollon viranhaltijalle**. Jos asiakas ei sairauden, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi kykene itse tekemään muistutusta tai jos hän on kuollut, muistutuksen voi tehdä hänen laillinen edustajansa, omainen tai muu läheinen. Tarvittaessa muistutuksen tekemisessä auttaa potilasasiamies/sosiaaliasiamies, joiden tehtäviin kuuluu avustaminen muistutuksen tekemisessä. Viranhaltijan tulee vastata muistutukseen kirjallisesti kohtuullisessa ajassa, jona pidetään neljää viikkoa.

Annettuun vastaukseen ei voida hakea muutosta, mutta samasta asiasta voi tehdä kirjallisen **kantelun sosiaali- ja terveystalouden lupa- ja valvontavirasto Valviralle tai aluehallintovirastolle**. Valvontaviranomainen voi siirtää sille tehdyn kantelun käsiteltäväksi ensin muistutuksena. Tarkoituksena on, että asiat käsiteltäisiin ensin siinä toimintayksikössä, johon asiakkaan tai potilaan moite on kohdistunut. Kanteluasioiden käsittelyraja on kaksi vuotta.

Kunnallista sosiaali- ja terveydenhuoltoa valvoo **aluehallintovirasto** (www.avi.fi), joka käsittelee muun muassa sosiaali- ja perhepalveluihin ja potilaiden hoitoon liittyviä kanteluita. Kantelussa tulee selvittää mitä toimenpidettä, menettelyä tai päätöstä kantelija pitää virheellisenä tai epäasianmukaisena.

Sosiaali- ja terveystalouden lupa- ja valvontavirasto Valvira (www.valvira.fi) vastaa terveydenhuollon ammattihenkilöiden ja organisaatioiden valvonnasta sekä terveydenhuollon kantelujen valvonnasta silloin, kun kysymyksessä on tapaus, joissa epäillään hoitovirheen johtaneen potilaan kuolemaan tai vaikeaan pysyvään vammautumiseen. Sosiaalihuollon kantelut Valvira ratkaisee tapauksissa, joissa kyse on valtakunnallisesti ja periaatteellisesti tärkeästä asiasta.

Katso myös palveluoppaan luku 1.1 liittyen **yhdenvertaisuusvaltuutetun sekä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan** toimivaltaan syrjintää koskevissa asioissa.

3.4 Vammaispalvelulain mukaisesta päätöksestä valittaminen

(Vammaispalvelulaki, hallintolaki, laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa)

Viranhaltijan vammaispalvelupäätöksestä voi tehdä oikaisuvaatimuksen kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle monijäseniselle toimielimelle (lautakunta, jaosto tms.) 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaamisesta. Lautakunnan päätökseen tyytymätön voi edelleen valittaa toimivaltaiseen hallinto-oikeuteen 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Tiedoksisaantipäivän laskemisesta kerrotaan tarkemmin luvussa 3.2.

Vammaispalvelulain subjektiivisiin oikeuksiin liittyvistä yksilöpäätöksistä on aikaisemmin voinut hakea muutosta hallinto-oikeuden jälkeen korkeimmalta hallinto-oikeudelta. Tilanne muuttui 1.1.2020 siten, että korkeimmasta hallinto-oikeudesta tuli valituslupatuomioistuim. Tämä tarkoittaa, että hallinto-oikeuden tekemään päätökseen saa hakea muutosta valittamalla korkeimpaan hallinto-oikeuteen vain, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan. Valituslupaa haetaan erikseen korkeimmalta hallinto-oikeudelta ja sen myöntämiselle on laissa säädetyt perusteet. Valituslupahakemus ja valitus tulee tehdä 30 päivän kuluessa hallinto-oikeuden päätöksen tiedoksisaannista. Valitusluvan hakemiseen ja korkeimpaan hallinto-oikeuteen valittamiseen liittyvissä vammaispalveluasioissa kannattaa aina kääntyä Näkövammaisten liiton oikeuksienvalvontalakimiehen puoleen.

3.5 Sosiaalihuoltolain mukaisesta päätöksestä valittaminen

(Sosiaalihuoltolaki, hallintolaki, laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa)

Sosiaalihuoltolain mukaisesta päätöksestä voi tehdä oikaisuvaatimuksen kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle monijäseniselle toimielimelle (useimmiten sosiaalilautakunta) 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaamisesta. Sosiaalilautakunnan päätökseen tyytymätön voi edelleen valittaa hallinto-oikeuteen 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Tiedoksisaantipäivän laskemisesta kerrotaan tarkemmin luvussa 3.2. Sosiaalihuoltoa koskevista palveluista voi valittaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen valitusluvan kautta. Valituslu-

van myöntämisen edellytyksenä on joko valituksen erittäin suuri merkitys valittajalle tai oikeuskäytännön yhtäläisyydelle tai asia on tärkeä lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa.

3.6 Asiakasmaksuista valittaminen, asiakasmaksujen alentaminen ja perimättä jättäminen

(Laki ja asetus sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista, sosiaalihoitolaki, laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa)

Kunnallisista terveys- ja sosiaalipalveluista voidaan periä maksu, jollei laissa toisin säädetä. Maksu voidaan periä henkilön maksukyvyn mukaan ja palvelusta perittävä maksu saa olla enintään palvelun tuottamisesta aiheutuvien kustannusten suuruinen. Osa palveluista ja tukitoimista on säädetty laila maksuttomaksi (esim. vammaispalvelut). Maksullisista palveluista perittävistä maksuista säädetään tarkemmin asetuksella. Maksusta tulee tehdä päätös, joka sisältää muutoksenhakuohjeen. Maksuvelvollinen voi tehdä sosiaalipalveluista perittävästä maksusta oikaisuvaatimuksen kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle 30 päivän kuluessa maksupäätöksen tiedoksisaannista. Tästä päätöksestä on mahdollista valittaa edelleen hallinto-oikeuteen 30 päivässä päätöksen tiedoksisaannista. Korkeimpaan hallinto-oikeuteen tarvitaan valituslupa.

Asiakasmaksulain 11 § sisältää säännökset maksujen alentamisesta ja perimättä jättämisestä. Kunta tai kuntayhtymä voi alentaa asiakasmaksua tai jättää sen kokonaan perimättä tapauskohtaisen tarve- ja tilanear-

vion perusteella. Sosiaalihuollon ja terveydenhuollon palveluista määrätty maksu on jätettävä perimättä tai sitä on alennettava siltä osin, kuin maksun periminen vaarantaa henkilön tai perheen toimeentulon edellytyksiä tai henkilön lakisääteisen elatusvelvollisuuden toteuttamista.

Määrätty maksu voidaan jättää perimättä tai alentaa myös takautuvasti. Maksuvelvollisen tulee kuitenkin olla aktiivinen ja tuoda oma-aloitteisesti esiin perusteet maksun poistamiselle tai alentamiselle. Viranomaisen neuvonta- ja palveluvelvollisuus koskee myös menettelytapoja liittyen maksun määräytymiseen tai alentamiseen. Ensimmäiseksi kannattaa olla yhteydessä laskuttajaan, jotta lasku ei lähde suoraan perintään. Kunnilla voi olla erilaisia käytäntöjä asiakasmaksujen alentamisessa. Asiakasmaksujen perimättä jättäminen tai alentaminen on ensisijaista suhteessa toimeentulotukeen.

Sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakasmaksulakia on uudistettu. Lakimuutokset tulevat voimaan 1.7.2021. Maksukattoa koskevat uudistukset tulevat voimaan 1.1.2022. Uudistettu laki laajentaa maksuttomuutta ja kohdentaa maksuja. Uudessa laissa korostetaan alentamisen ja perimättä jättämisen ensisijaisuutta suhteessa toimeentuloturvaan. Muutoksenhakua koskevaa sääntelyä selkiytetään ja asiakkaan oikeusturvaa vahvistetaan. Kaikkiin maksuihin voi hakea muutosta. Asiakasmaksulain uudistamisen yhteydessä tehtiin myös lakimuutos tuomioistuimaksulain 5 §:ään, jota koskeva muutos tuli voimaan jo 1.1.2021. Uuden 5 §:n mukaan oikeudenkäyntimaksua ei jatkossa peritä yksityishenkilön vireille panemissa valitusasioissa, jotka koskevat asiakasmaksulain mukaisia asiakasmaksuja.

3.7 Valittaminen terveydenhuollossa, potilasvahingot ja hallintoriita

(Laki potilaan asemasta ja oikeuksista, laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa, potilasvakuutuslaki)

Potilasasiamieheltä saa neuvoja ja apua potilaan asemaan ja oikeuksiin sekä vahingonkorvauksiin liittyvissä kysymyksissä. Terveystenhuollossa varsinaisista hoitopäätöksistä ei ole muutoksenhakuoikeutta. Jos on tyytymätön kuntoutuksen palvelujen tai apuvälineiden tarpeen arvioon ja hankintaan liittyviin päätöksiin (esim. opaskoira), tulee ensisijaisesti ottaa yhteyttä päätöksen tekijään tai hänen esimieheensä. Mikäli asia ei ratkea yhteydenoton perusteella, asiasta voi tehdä

- muistutuksen terveydenhuollon toimintayksikön vastaavalle johtajalle eli sairaanhoitopiirissä johtajalääkärille ja terveyskeskuksissa ylilääkärille (katso luku 3.3)
- kantelun aluehallintovirastoon (katso luku 3.3) tai
- voi viedä hallintoriitana hallinto-oikeuden ratkaistavaksi.

Hallintoriita koskee erimielisyyttä julkisoikeudelliseen maksuvelvollisuuteen liittyen ja tulee vireille hakemuksella, joka toimitetaan hallinto-oikeudelle. Hallinto-oikeuden päätöksestä voi valittaa edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Hallintoriitamennettelyssä ei voida käsitellä sellaista asiaa, joka on käsitelty tai voidaan käsitellä normaalissa muutoksenhakumenettelyssä.

Potilasvahingosta on kyse silloin, kun terveydenhoidossa on sattunut henkilövahinko eli sairaus, vamma tai muu objektiivises-

ti todettavissa oleva terveydentilan heikentyminen tai kuolema. Suomessa sattuneiden potilasvahinkojen korvaamisesta huolehtii Potilasvakuutuskeskus, www.pvk.fi, p. 040 450 4590. Potilasvakuutus korvaa tutkimuksissa ja hoidoissa syntyneitä haittoja ja menetyksiä potilasvakuutuslain mukaan. Potilaan kannattaa keskustella ilmoituksen tarpeesta hoitavan lääkärin, hoitohenkilökunnan tai potilasasiamiehen kanssa (katso myös luku 2.4).

Potilasvakuutuskeskuksen korvauspäätökseen tyytymätön voi pyytää ratkaisusuosituksen potilasvahinkolautakunnalta tai saatata asiansa tuomioistuimeen. Lisätietoja potilasvahinkolautakunnasta p. 0400 909 343, www.pvltk.fi.

3.8 Kelan päätöksestä valittaminen

Kelan päätöksiin haetaan muutosta sähköisesti verkossa Kelan sivuilla tai kirjallisesti, jolloin valitus toimitetaan mihin tahansa Kelan toimipisteeseen. Kelan sivuilta löytyy lomakepohja valitukselle. Valitusai-ka on 30 päivää päätöksen tiedoksisaannista (määräaika laskemisesta katso luku 3.2). Muutoksenhakijalla on oikeus saada tietoa Kelalta asian käsittelyyn vaikuttaneista asiakirjoista. Kela tutkii, voidaanko päätös oikaista. Jos kaikki valittajan vaatimukset hyväksytään, valitus raukeaa ja Kela antaa oikaisusta päätöksen. Jollei päätöstä oikaista, valitus siirretään lausuntoineen muutoksenhakuelimelle (useimmissa asioissa sosiaaliturva-asioiden muutoksenhakulautakunta). Lautakunnan päätöksestä voi valittaa 30 päivän kuluessa vakuutus-oikeuteen.

Toimeentulotukea koskevaan Kelan päätökseen voi hakea oikaisua 30 päivää päätöksen tiedoksisaannista (määräaikojen laske- misesta katso luku 3.2). Oikaisuvaatimuksen voi tehdä verkossa tai kirjallisesti käyttä- mällä Kelan muutoksenhakupohjaa. Kirjal- linen oikaisuvaatimus toimitetaan postit- se Kelan oikaisuvaatimuskeskukselle (osoi- te PL 10, 00056 Kela). Oikaisuvaatimuksen voi jättää myös mihin tahansa Kelan palve- lupisteeseen. Kelan oikaisuvaatimuskeskuk- sen päätöksestä on mahdollista valittaa toi- mivaltaiselle hallinto-oikeudelle valitusosoi- tuksen mukaisesti kirjallisesti. Hallinto-oi- keuden päätöksestä valittaminen edellyttää valituslupaa korkeimmalta hallinto-oikeu- delta (paitsi toimeentulotuen takaisinperin- tää koskevissa asioissa).

3.9 Valittaminen työeläkelaitoksen päätöksestä

(Laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa, kunnallinen eläkelaki, laki työeläkeasioiden muutoksenhakulautakunnasta, työeläkelait, vakuutuslaki, valtion eläkelaki)

Kaikissa yksityisten ja julkisten alojen työ- eläketurvaa eli eläke- ja ammatillisen kun- toutuksen päätöksiä koskevissa asioissa ensimmäinen muutoksenhakuaste on työ- eläkeasioiden muutoksenhakulautakunta. Muutoksenhakukirjelmä on toimitettava eläkelaitokseen 30 päivän kuluessa päätök- sen tiedoksisaannista (määräaikojen laske- misesta katso luku 3.2). Valitukseen liitetään mukaan jäljennös päätöksestä josta valite- taan ja selvitykset joihin vedotaan. Lisäsel- vityksiä voi toimittaa myöhemmin. Jos elä- kelaitos ei katso voivansa muuttaa päätös- tä, asia siirtyy työeläkeasioiden muutoksen-

hakulautakunnan tutkittavaksi. Eläkelaitos toimittaa asiassa aikaisemmin kertyneet selvitykset lautakunnalle. Lautakunnan päätöksiin haetaan muutosta vakuutusoi- keudelta, joka on ylin oikeusaste. Työelä- kelakien nojalla annettuun päätökseen voi hakea muutosta valittamalla siten kuin työ- eläkelaeissa (TyEL, YEL) ja hallintolainkäyt- tölaissa säädetään. Työeläkelaitoksen pää- töksiä koskevissa asioissa ja oikaisuvaati- muksissa NKL:ssa avustavat Työelämäpal- velujen työntekijät, oikeuksienvallvonnan asiantuntijat ja tarvittaessa oikeuksienvall- vontalakimies.

3.10 Tapaturma- ja liikennevakuutusyhtiöiden päätöksestä valittaminen

(Laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa, lait tapaturmavakuutuslain ja liikenne- vakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta, tapaturmavakuutuslaki, vakuutuslaki)

Vakuutusyhtiön lakisääteistä tapaturma- vakuutusta koskevasta päätöksestä (esim. työtapaturmaa tai ammattitautia koskevas- sa asiassa) valitetaan tapaturma-asioiden muutoksenhakulautakuntaan 30 päiväs- sä päätöksen tiedoksisaannista. Valituskir- jelmä toimitetaan sille vakuutuslaitokselle, jonka päätökseen muutosta haetaan. Lau- takunnan päätöksistä on jatkovalitusoikeus vakuutuslaitokseen (30 päivää päätöksen tie- doksisaamisesta).

Vakuutusyhtiön päätökseen liikennevahin- gon korvausasiassa voi pyytää lausuntoa liikennevahinkolautakunnalta, joka antaa asiassa ratkaisusuosituksen. Lausuntopyynti-

tö lautakunnalle on tehtävä vuoden kuluessa korvauspäätöksestä. Vaihtoehtoisesti vakuutusyhtiötä vastaan voi nostaa kanteen yleisessä tuomioistuimessa.

Liikennevakuutuslain kuntoutusta koskeissa asioissa muutosta haetaan valittamalla suoraan vakuutusoikeuteen 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista (määräaikojen laskemisesta katso luku 3.2).

4 Kunnan vammaispalvelut

(Vammaispalvelulaki ja -asetus, sosiaalihuoltolaki, kotikuntalaki)

Kunnan vammaispalvelujen tarkoituksena on edistää vammaisten henkilöiden edellytyksiä elää ja toimia yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä.

Vammaispalvelut jaetaan kahteen ryhmään: kunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden sekä kunnan yleisen järjestämisvelvollisuuden alaisiin palveluihin. Erityisen järjestämisvelvollisuuden alaisiin palveluihin henkilöllä on subjektiivinen oikeus, eli kunta ei voi päätöksessään vedota siihen, että palveluun ei ole varattu riittävästi määrärahoja. Vaikeavammaisuus määritellään jokaisen palvelun kohdalla erikseen. Yleisen järjestämisvelvollisuuden alaisten palvelujen myöntäminen on sidoksissa kunnan määrärahoihin.

4.1 Vammaispalvelulain mukaiset subjektiiviset oikeudet

4.1.1 Vaikeavammaisen kuljetuspalvelu

Kunnan on järjestettävä kohtuulliset kuljetuspalvelut sellaiselle vaikeavammaiselle henkilölle, jolla on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa ja joka ei vammansa tai sairautensa vuoksi voi käyttää julkisia joukkoliikennevälineitä ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia.

Kuljetuspalveluina on järjestettävä vähintään 18 yhdensuuntaista vapaa-ajan matkaa kuukaudessa asuin- ja lähikunnissa. Lisäksi on järjestettävä välttämättömät työhön ja opiskeluun liittyvät matkat.

Vaikeavammaisen henkilö saa itse päättää montako matkoista käyttää asuinkunnassa ja montako lähikunnissa. Kuljetuspalveluja on oltava käytettävissä kaikkina viikontäiminä ja vuorokaudenaikoina. Kuljetuspalveluista voidaan periä kohtuullinen mak-

su, joka saa olla enintään paikkakunnan julkisen liikenteen maksua vastaava. Kuljetuspalvelujen tilaamisesta ennakoon taksiyrittäjä ei saa periä ennakkotilausmaksua.

Saattajan tarpeesta on ilmoitettava kuljetuspalvelua haettaessa. Saattajapalvelu on järjestettävä esimerkiksi silloin, kun taksinkuljettajan antama apu ei ole riittävää. Saattajapalvelu on maksutonta. Lisätietoja saa kotikunnan sosiaalitoimesta.

4.1.2 Henkilökohtainen apu

Henkilökohtaisen avun tarkoituksena on lisätä vammaisen henkilön itsemääräämisoikeutta omaan elämäänsä ja mahdollisuuksia toimia yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä. Henkilökohtaiseen apuun on oikeutettu vaikeavammainen henkilö, joka tarvitsee pitkäaikaisen tai etenevän vamman tai sairauden vuoksi välttämätöntä ja toistuvaa apua päivittäisissä toimissa kotona tai kodin ulkopuolella. Toistuvalla avuntarpeella tarkoitetaan myös määrällisesti vähäisempää välttämätöntä avuntarvetta. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi näkövammaisella henkilöllä, joka selviytyy itsenäisesti tutussa ympäristössä, mutta tarvitsee tietyissä toimissa etenkin kodin ulkopuolella välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua.

Avun järjestäminen edellyttää sitä tarvitsevan henkilön kykyä määritellä avun sisältö ja toteutustapa. Henkilökohtaisella avulla ei voida vastata hoivaan, hoitoon tai valvontaan liittyviin tarpeisiin, vaan niihin on vastattava muilla sosiaali- ja terveydenhuollon palveluilla. Henkilökohtainen apu ei koske laitoshoidossa olevia ihmisiä. Henkilökoh-

taiseen apuun ei ole oikeutta, jos avun tarve johtuu pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista tai toimintarajoitteista.

Ikääntyneillä vammaisilla henkilöillä sekä ikääntyneinä vammautuneilla henkilöillä on oikeus palveluihin vammaisuuden perusteella samoin perustein kuin muillakin vammaisilla henkilöillä. Ikääntyneen henkilön vammaisuus on erotettavissa normaaliksi katsottavasta ikääntymisestä. Näkövammautumisessa ei ole kysymys tavanomaisesta ikääntymiseen liittyvästä toimintakyvyn heikkenemisestä. Sokeus ei ole koskaan ihmiselle normaali tila, vaan kyse on aina vammaisuudesta, myös ikääntyneenä.

Henkilökohtainen apu sisältää välttämättömän avustamisen sekä kotona että kodin ulkopuolella

- päivittäisissä toimissa
- työssä ja opiskelussa
- harrastuksissa
- yhteiskunnallisessa osallistumisessa tai
- sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä.

Apua on järjestettävä päivittäisiä toimia, työtä ja opiskelua varten siinä laajuudessa kuin apuun oikeutettu henkilö niitä tarvitsee. Harrastuksia, yhteiskunnallista osallistumista ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämistä varten henkilökohtaista apua on järjestettävä vähintään 30 tuntia kuukaudessa.

Päivittäisiä toimintoja ovat muun muassa liikkuminen, pukeutuminen, henkilökohtaisen hygienian hoito, vaate- ja ruokahuolto, kodin siisteydestä huolehtiminen ja asiointi kodin ulkopuolella.

Välttämättömiä tuntimääriä arvioitaessa keskeisessä asemassa on palvelusuunnitelma, joten tarvittavaa avun määrää on hyvä miettiä jo valmistauduttaessa palvelusuunnitelman laadintaan. Palvelusuunnittelua ja palvelujen tarpeen arviointia varten on olemassa materiaalia, jota voi tilata Näkövammaisten liitosta (katso yhteystiedot tämän luvun lopusta).

Kunta voi järjestää henkilökohtaista apua seuraavilla tavoilla:

1) Työnantajamalli

Työnantajamallissa kunta korvaa henkilökohtaisen avustajan palkkaamisesta aiheutuvat kustannukset avustajan työnantajana toimivalle vammaiselle tai pitkäaikaissairaalle henkilölle. Palkan ohella korvataan työnantajan maksettavaksi kuuluvat lakisääteiset maksut ja korvaukset. Lisäksi korvattavia ovat työaikalain mukaiset korvaukset pyhä- ja ylitöistä sekä vuosilomain mukaiset korvaukset ja sairausajan palkka. Myös lakisääteisestä työsuojelusta johtuvat perehdytys- ja muut välttämättömät kulut voivat tulla korvattaviksi. Samoin korvattavia ovat vakituisen työntekijän tilalle palkatun sijaisen palkkakulut. Edelleen korvattavia ovat muut kohtuulliset avustajasta aiheutuvat välttämättömät kulut. Sellaisina voidaan pitää esimerkiksi avustajan matkakuluja silloin, jos avustaminen edellyttää matkustamista työnantajan mukana.

Henkilökohtaisten avustajien työehtosopimus koskee vain niitä avustajia, joiden työnantaja eli vammaisen henkilö on Henkilökohtaisten avustajien työnantajaliiton Heta ry:n jäsen. Mikäli työnantaja ei kuulu

Heta ry:een, niin työsuhteeseen sovelletaan työsopimuslakia.

Henkilökohtaisen avun järjestäminen työnantajamallin mukaan edellyttää työnantajaksi aikovalta henkilöltä sekä kykyä että halua toimia työnantajana. Tarvittaessa kunnan viranomaisien tulee ohjata ja auttaa avustajan palkkaamiseen liittyvissä asioissa. Työnantajana toimiva henkilö voi myös osoittaa osan tehtävistään kolmannelle osapuolelle ostamalla tältä esimerkiksi palkanlaskennan, palkanmaksun, koulutuksen ja avustajavälityksen palveluja.

Henkilökohtaista apua tarvitsevien ihmisten omaiset tai läheiset voivat toimia avustajina vain, jos se on erityisen painavasta syystä apua tarvitsevan henkilön edun mukaista. Tällaisena syynä voidaan pitää esimerkiksi äkillisiä avuntarpeita avustajan sairastuttua tai hänen työsuhteensa päätyttyä tai tilannetta, jossa perheen ulkopuolisen avustajan löytäminen osoittautuu vaikeaksi. Myös vammaan tai sairauteen liittyvät erityiset syyt voivat oikeuttaa omaisen palkkaamiseen avustajaksi esimerkiksi silloin, kun kyse on toimintakykyyn voimakkaasti vaikuttavista sairauksista ja vammoista.

2) Palveluseteli avustajapalvelujen hankkimiseksi

Kunta voi antaa palvelusetelin avustajapalvelun hankkimista varten. Setelin on oltava arvoltaan sellainen, että sillä on mahdollista hankkia henkilölle palvelusuunnitelmasa määritelty riittävä henkilökohtainen apu. Palveluseteli sopii henkilökohtaisen avun järjestämistavaksi erityisesti, kun viikoittaiset tuntimäärät ovat pieniä tai kun vakitukselle avustajalle tarvitaan sijaisia. Kunta hy-

väksyy sosiaalihuollon palvelujen tuottajat, joiden palvelujen ostamiseen palveluseteliä voidaan käyttää. Asiakas voi kieltäytyä hänelle tarjotusta palvelusetelistä, jolloin hänet on ohjattava muiden palvelujen piiriin.

3) Avustajapalvelu kunnan omana toimintana tai ostopalveluna

Kunta voi järjestää henkilökohtaista apua omana toimintanaan tai järjestää sitä ostopalveluna. Kunnan on erityisesti huomioitava asiakkaan itsemääräämisoikeuteen liittyvät seikat.

Kaikkia henkilökohtaisen avun järjestämistapoja voidaan yhdistää toisiinsa sekä muihin vammais- ja sosiaalipalveluihin kuten koti- ja omaishoitoon, jos se on tarkoituksenmukaista henkilön palvelusuunnitelmassa määritellyyn avuntarpeeseen vastaimiseksi. Henkilökohtaisella avulla voidaan täydentää myös asumiseen liittyviä palveluja, mikäli ne eivät turvaa riittävästi henkilön tarvitsemia palveluja asumispalveluyksikön tai kodin ulkopuolella.

Henkilökohtainen apu on saajalleen maksutonta. Se voi sisältää myös kotipalvelua sekä kotisairaanhoidon tai kotihoidon palveluja. Mikäli henkilökohtaista apua järjestetään palvelusuunnitelman ja tehdyn yksilöhuollon päätöksen perusteella osin edellä mainittujen palvelujen avulla, ovat myös nämä palvelut osana henkilökohtaista apua maksuttomia saajalleen. Katso kohta 5.2.3.

Henkilökohtaiseen apuun, palvelusuunnitelmaan ja työnantajuuuteen liittyvää materiaalia voi tilata Näkövammaisten liitosta oikeuksienvalvonnan asiantuntijoilta (katso luku 15).

4.1.3 Palveluasuminen

Kunnan on järjestettävä palveluasuminen sellaiselle vaikeavammaiselle henkilölle, joka tarvitsee jatkuvasti tai erityisen runsaasti toisen henkilön apua päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa, mutta joka ei ole jatkuvan laitoshoidon tarpeessa.

Palveluasumiseen kuuluvat asunto, joka voi olla oma asunto, palvelutalo tai ryhmä- tai hajautettu asuminen. Palveluasumiseen sisältyvät myös asumiseen ja arjesta selviytymiseen liittyvät välttämättömät palvelut, joita ovat esimerkiksi liikkumisesta, pukeutumisesta, siivouksesta ja lääkityksestä huolehtiminen. Nämä palvelut voidaan järjestää esimerkiksi kunnan kotipalveluna ja -sairaanhoitona.

Palveluasuminen voidaan järjestää myös esimerkiksi henkilökohtaisen avun turvin, omaishoidon tukena, asunnon muutostöinä ja turvapuhelinjärjestelyinä. Useimmiten palveluasuminen järjestetään edellä kuvattujen palveluiden ja tukitoimien yhdistelminä. Palvelut perustuvat yksilölliseen palvelusuunnitelmaan ja ovat käyttäjälleen maksuttomia.

Huom! Vammaispalvelulain mukaisen palveluasumisen lisäksi kunnat järjestävät sosiaalihuoltolain mukaista palveluasumista. Tällöin asiakasmaksut määräytyvät asiakasmaksulain mukaan, jolloin henkilön tulot vaikuttavat maksun suuruuteen.

4.1.4 Asunnon muutostyöt sekä asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet

Kunnan on korvattava vaikeavammaiselle henkilölle asunnon muutostöistä sekä asuntoon kiinteästi kuuluvien välineiden ja laitteiden hankkimisesta aiheutuvat kohtuulliset kustannukset, jos henkilö niitä välttämättä tarvitsee suoriutuakseen tavanomaisista elämäntoiminnoista.

Muutostöiden välttämättömyys tulee arvioida vaikeavammaisen henkilön tarpeista lähtien. Vammaisella henkilöllä tulee olla itsenäisesti mahdollisuus liikkua asunnossa ja käyttää asunnon niitä tiloja, jotka mahdollistavat henkilön itsenäisen selviytymisen kotona.

Asunnon muutostöiksi luetaan myös muutostöiden suunnittelu sekä esteiden poistaminen asunnon välittömästä läheisyydestä, kuten pihalta ja kerrostalojen porrashuoneista. Korvattavia asunnon muutostöitä ovat esimerkiksi näkövamman vuoksi tarvittavat valaistusmuutokset. Korvattavia asuntoon kuuluvia laitteita ja välineitä ovat muun muassa erilaiset nostolaitteet ja hälytysjärjestelmät. Korvausta on haettava viimeistään kuuden kuukauden kuluessa kustannusten syntymisestä.

4.1.5 Päivätoiminta

Kunnan on järjestettävä päivätoimintaa vaikeavammaiselle henkilölle, jolla vamman aiheuttama toimintarajoite on niin vaikea, että se estää osallistumisen sosiaalihuoltolain mukaiseen työtoimintaan ja jolla ei ole oikeutta kehitysvammalain nojalla järjestettävään päivätoimintaan. Päivätoimintaan on oikeus esimerkiksi silloin, jos toimintakyky

on voimakkaasti alentunut useamman eri vamman tai sairauden yhteisvaikutuksen seurauksena.

4.2 Vammaispalvelulain mukaiset määrärahasidonnaiset palvelut

(Vammaispalvelulaki ja -asetus)

4.2.1 Kuntoutusohjaus ja sopeutumisvalmennus

Kuntoutusohjauksen ja sopeutumisvalmennuksen tarkoituksena on vammaisen henkilön sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutusedellytysten tukeminen ja parantaminen antamalla tietoa ja kuntoutumista edistäviä valmiuksia. Kuntoutusohjaus sisältää esimerkiksi tiedottamista vammaisen toimintamahdollisuuksia lisäävistä palveluista.

Sopeutumisvalmennus voidaan järjestää yksilöllisesti tai ryhmämuotoisena. Yksilöllistä sopeutumisvalmennusta on esimerkiksi liikumistaidon ohjaus ja yksilöllinen pistekirjoitusohjaus. Katso luvut 7.2.2 ja 7.1.5.

4.2.2 Välineet, koneet ja laitteet

Vammaiselle henkilölle voidaan korvata vamman tai sairauden edellyttämän tarpeen mukaisesti joko kokonaan tai osittain kustannukset, jotka hänelle aiheutuvat päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa tarvittavien välineiden, koneiden ja laitteiden hankkimisesta. Korvauksiin on oikeus vammaisella henkilöllä, joka tarvitsee välineitä, koneita tai laitteita vammansa tai sairautensa vuoksi liikkumiseen, viestintään, henkilökohtaiseen suoriutumiseen kotona tai va-

paa-ajan toimintaan eivätkä välineet, koneet ja laitteet sisälly lääkinnälliseen kuntoutukseen. Vammaisen henkilön on pystyttävä osoittamaan, missä määrin haettava väline tai laite on tarpeellinen ja välttämätön vamman vuoksi jokapäiväisessä elämässä suoriutumisessa. Korvausta voi hakea esimerkiksi auton, erilaisten harrastus- ja muistiinpanovälineiden sekä kodinkoneiden hankintakustannuksista.

Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineitä myöntää kunnallinen terveydenhuolto, katso luku 8.2.

4.2.3 Ylimääräiset vaatetus- ja erityisravintokustannukset

Korvausta ylimääräisistä vaatetuskustannuksista voivat hakea henkilöt, joille vamma tai sairaus aiheuttaa vaatteiden tavanomaisesta suurempaa kulumista tai jotka eivät vammansa vuoksi voi käyttää kaupasta ostettavia vaatteita tai jalkineita. Pitkäaikaisesti ja säännöllisesti tarvittavan erityisravinnon tai erityisravintovalmisteiden käytöstä aiheutuviin ylimääräisiin kustannuksiin voi niin ikään hakea korvausta.

5 Tukea itsenäiseen elämään

5.1 Tulkkauspalvelua haetaan Kelasta

(Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta)

Kuulo-, kuulonäkö- ja puhevammaisten tulkkauspalvelua haetaan Kelasta. Tulkkauspalvelua voi saada työssä käyntiin, opiskeluun, asiointiin, yhteiskunnalliseen osallistumiseen, harrastamiseen ja virkistykseen. Kuulo- tai puhevammaisella henkilöllä on oikeus käyttää tulkkauspalvelua vähintään 180 tuntia vuodessa ja kuulonäkövammaisella henkilöllä vähintään 360 tuntia vuodessa. (Lisätietoja www.kela.fi/vammaisten-tulkkauspalvelu).

5.2 Kotona annettavat palvelut

(Sosiaalihuoltolaki, laki ja asetus sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista, terveydenhuoltolaki, laki sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä)

5.2.1 Kunnallinen kotipalvelu

Kotipalvelulla tarkoitetaan asumiseen, hoitoon ja huolenpitoon, toimintakyvyn ylläpitoon, lasten hoitoon ja kasvatukseen, asiointiin sekä muihin jokapäiväisen elämään kuuluvien toimintojen suorittamista tai niissä avustamista. Kotipalvelua annetaan alentuneen toimintakyvyn, erityisen perhe- tai elämäntilanteen, sairauden, synnytyksen, vamman tai muun vastaavan syyn perusteella silloin, kun apu

on tarpeen tavanomaiseen elämään kuuluvista tehtävistä suoriutumiseksi. Lapsiperheellä on oikeus saada välttämätöntä kotipalvelua edellä mainittujen syiden perusteella.

Kotipalveluun sisältyvinä tukipalveluina järjestetään ateria-, vaatehuolto- ja siivouspalveluja sekä sosiaalista kanssakäymistä edistäviä palveluja. Lisätietoa saa usein oman kunnan verkkosivuilta.

Kotona annettavien palvelujen maksuista katso luku 5.2.3.

Kunta voi järjestää osan kotipalveluista palvelusetelien avulla. Kunnan on sovittava erikseen palvelusetelin käytöstä asiakkaan kanssa. Palvelusetelin hyväksyvän henkilön on itse otettava yhteyttä kunnan hyväksymään kotipalveluiden tuottajaan ja sovittava palveluiden järjestämisestä käytännössä. Kunnan on annettava ohjausta palvelusetelin käytöstä. Katso luku 5.7.

Tilapäisessä kotipalvelussa asiakas voi selvittää, onko edullisinta käyttää palveluseteliä tai kustantaa palvelut itse ja hakea verotuksen kotitalousvähennystä. Katso luku 9.10.3. Yksityiseltä palveluntuottajalta hankitut palvelut voi mahdollisesti saada myös ilman arvonlisäveroa. Katso luku 9.10.4.

Kotipalvelua haetaan kunnan sosiaalitoimesta. Monet kunnat tarjoavat ainoastaan lapsiperheiden kotipalvelua. Muille asiakasryhmille on tarjolla kotihoitoa, joka tarkoittaa kotipalvelun ja kotisairaanhoidon tehtävien muodostamaa kokonaisuutta. Kotipalvelu ja kotihoito ovat sosiaalipalveluja, joita järjestetään yksilöllisen palvelutarpeen ar-

vionnin mukaisesti. Asiakkaalla on oikeus saada kirjallinen päätös sosiaalipalveluiden järjestämisestä.

Lisätietoja www.stm.fi/sosiaalihuoltolaki.

5.2.2 Kunnallinen kotisairaanhoido

Kotisairaanhoido huolehtii erilaisista kotona tarvittavista terveyden- ja sairaanhoidon palveluista, kuten lääkehoidon seurannasta ja hoidon sekä opastuksen antamisesta sairauden hoidossa. Kotiin on myös mahdollista saada maksutta hoidossa tarvittavia sairaanhoitotarvikkeita sekä kotona selviytymistä helpottavia apuvälineitä. Tarkoituksena on mahdollistaa asiakkaan kotona asuminen sairaudesta huolimatta.

Niissä kunnissa, joissa kunta vastaa sekä sosiaalitoimesta että perusterveydenhuollosta, kotisairaanhoido ja kotipalvelu on usein yhdistetty kotihoidon yksiköksi. Jatkuvan ja säännöllisen kotisairaanhoidon piiriin pääsemiseksi tarvitaan lääkärin lähete. Lisätietoja saa oman kunnan terveystieteidenkeskuksesta.

5.2.3 Kotona annettavista palveluista perittävät maksut

Jatkuvasta ja säännöllisestä kotipalvelusta veloitetaan asiakasmaksuasetukseen perustuva maksu, joka määräytyy palvelun laadun ja määrän, asiakkaan tulojen ja perhesuhteiden mukaan. Asiakasmaksujen tuloajat ja maksuprosentit voi tarkistaa www.stm.fi/sotehuollon-asiakasmaksut.

Tukipalvelujen maksuista ei ole erikseen säädetty asiakasmaksulaissa tai -asetuksissa, joten kunta voi periä niistä päättämänsä maksun. Tilapäisestä kotipalvelusta peri-

tään asiakasmaksulain mukaan kunkin kunnan päättämä kohtuullinen maksu. Jos asiakas on tyytymätön maksun määräytymiseen, hän voi hakea maksuun oikaisua palvelusta vastaavalta toimielimeltä. Ohjeet maksupäättöksen oikaisemisesta ovat laskussa.

Kunnan on jätettävä perimättä tai alennettava sosiaalihuollon maksu tai maksukyvyn mukaan määräytyvä terveydenhuollon maksu, mikäli maksajan elatusvelvollisuus, toimeentuloedellytykset tai huollolliset seikat niin vaativat. Kunta voi harkintansa mukaan jättää myös muita maksuja perimättä tai alentaa niitä edellä mainituilla perusteilla. Sosiaali- ja terveystalveluiden maksuihin voi saada myös toimeentulotukea. Maksun alentaminen tai perimättä jättäminen ovat kuitenkin ensisijaisia toimenpiteitä.

Mikäli henkilölle on myönnetty vammais- palvelulain mukaista henkilökohtaista apua ja apu järjestetään palvelusuunnitelman ja viranhaltijapäätöksen päätöksen perusteella osin kotipalvelujen avulla, ovat nämä palvelut osana henkilökohtaista apua maksutomia saajalleen.

Sosiaali- ja terveystalvelujen asiakasmaksulakia on uudistettu. Lakimuutokset tulevat voimaan 1.7.2021. (Maksukattoa koskevat uudistukset tulevat voimaan 1.1.2022.)

5.3 Liikkumisen tukea sosiaali- huoltolain perusteella

Sosiaali- huoltolain mukaan liikkumisen tukea voi saada henkilö, jotka ei kykene itse- näisesti käyttämään julkisia liikenneväli- neitä alentuneen toimintakyvyn, sairau- den, vamman tai muun vastaavan syyn pe-

rusteella. Palvelua voi saada asioimisen tai muun jokapäiväiseen elämään kuuluvan tar- peen vuoksi. Esteetön ja toimiva julkinen lii- kenne on kuitenkin ensisijainen tapa järjes- tää kaikille soveltuva liikkuminen.

Liikkumisen tukea voidaan järjestää seuraa- vasti:

1. julkisten liikennevälineiden käytön oh- jauksella ja ohjatulla harjoittelulla
2. saattajapalveluna
3. ryhmäkuljetuksina
4. korvaamalla taksilla, invataksilla tai muulla vastaavalla ajoneuvolla tapahtu- vasta kuljetuksesta aiheutuvat kohtuul- liset kustannukset
5. muulla soveltuvalla tavalla.

Yksilöllisiä kuljetuspalveluja ei voi saada, jos on oikeutettu kuljetuksiin tai niiden kus- tannusten korvaamiseen muun lain nojalla. Katso myös vammais- palvelulain mukainen kuljetuspalvelu luku 4.1.1.

5.4 Sosiaalinen kuntoutus

Sosiaali- huoltolain mukainen sosiaalinen kuntoutus tarkoittaa yksilöllisen ja toimin- nallisen tuen yhdistävää palvelua sosiaali- sen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäy- tymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistä- miseksi.

Sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu:

1. sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutus- tarpeen selvittäminen
2. kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä kuntoutuspalvelujen yhteensovittami- nen
3. valmennus arkipäivän toiminnoista suo- riutumiseen ja elämänhallintaan

4. ryhmätoiminta ja tuki sosiaalisiin vuorovaikutussuhteisiin
5. muut sosiaalista kuntoutumista edistävät toimenpiteet.

Sosiaalisen kuntoutuksen tavoite voi olla arkielämän taitojen oppimista, päihitteettömän arjen hallintaa, tukea ryhmässä toimimiseen sekä koulutukseen tai työhön tarvittavien asioiden harjoittelua. Nuorten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näiden keskeyttämistä. Palvelua haetaan kunnan sosiaalitoimelta.

5.5 Vanhuspalvelulailla turvataan laadukkaita palveluita

(Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista)

Vanhuspalvelulain tavoitteena on varmistaa, että iäkkäät ihmiset saavat yksilöllistä tarpeiden mukaista hoitoa ja huolenpitoa sekä täydentää muuta sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöä. Lain lähtökohtana on kotiin annettavien palvelujen ensisijaisuus. Pitkäaikaishoito voidaan toteuttaa laitoshoidona vain silloin, kun siihen on lääketieteelliset perusteet tai se on iäkkään henkilön edun mukaista. Pitkäaikaishoidossa puolisoille on järjestettävä mahdollisuus asua yhdessä.

Iäkkäiden henkilöiden palvelujen tarve on arvioitava viivytyksettä ja laadittava palvelusuunnitelma. Vaihtoehtoista on neuvoteltava iäkkään henkilön kanssa ja hänen nä-

kemyksensä on kirjattava palvelusuunnitelmaan. Sosiaalipalvelut on järjestettävä viimeistään kolmessa kuukaudessa päätöksenteosta ja kiireellisissä tapauksissa viipymättä.

5.6 Tukea omaisen hoitoon

(Laki omaishoidon tuesta, julkisten alojen eläkelaki, työtaturma- ja ammattitautilaki)

5.6.1 Omaishoidon tuki

Omaishoidon tuella kunta voi tukea sairaa, vanhuksen tai vammaisen henkilön kotona tapahtuvaa hoitoa. Omaishoidon tuki on määrärahasidonnainen palvelu, jonka myöntäminen perustuu kunnan harkintaan. Omaishoitajana voi toimia omainen tai joku muu hoidettavan läheinen henkilö.

Kunta ja hoitaja tekevät hoidosta sopimuksen, jonka liitteeksi laaditaan hoito- ja asiakassuunnitelma. Omaishoidon tuki koostuu hoitajan palkkiosta ja vapaasta sekä muusta hoidon tueksi saatavasta kunnallisesta palvelusta, jotka määritellään hoito- ja asiakassuunnitelmassa.

Hoitopalkkion taso määräytyy hoidon sitovuuden ja vaativuuden mukaan. Palkkio vaihtelee kunnittain. Vuonna 2021 vähimmäishoitopalkkio on 413,45 euroa kuukaudessa. Hoidollisesti raskaan siirtymävaiheen aikana hoitopalkkio on vähintään 826,90 euroa kuukaudessa. Palkkio on hoitajalle veronalaista tuloa ja siitä kertyy eläkettä julkisten alojen eläkelain mukaan. Kunta huolehtii myös omaishoitajan tapaturmavakuutuksesta.

Kaikilla omaishoitosopimuksen tehneillä hoitajilla on oikeus kahteen ja vaativaa hoitotyötä tekevällä on oikeus kolmeen vapaa-päivään kuukaudessa. Kunta huolehtii hoidon järjestämisestä lakisääteisen vapaan ajaksi. Omaishoitajan vapaan tai muun poissaolon aikainen sijaishoito voidaan järjestää toimeksiantosopimuksella, jonka kunta tekee sijaishoitajan kanssa. Sijaishoitajan avulla toteutettava hoito järjestetään hoitettavan henkilön kotona.

5.6.2 Osittainen hoitovapaa

Erityisen hoidon ja huollon tarpeessa olevan vammaisen tai pitkäaikaissairaana lapsen vanhemman osalta oikeus osittaiseen hoitovapaaseen jatkuu, kunnes lapsi täyttää 18 vuotta.

Lisätietoja työ- ja elinkeinoministeriön sivuilta www.tem.fi/hoitovapaa.

5.7 Palveluseteli lisää valinnan mahdollisuutta

(Laki sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä)

Palvelusetelin tarkoituksena on lisätä asiakkaan valinnan mahdollisuuksia sosiaali- ja terveyspalveluissa. Kunta päättää, ottaako se palvelusetelin käyttöön ja mihin palveluihin ja missä laajuudessa seteliä käytetään. Kunta päättää myös onko palveluseteli tulosidonnainen vai kaikille käyttäjille samanlainen.

Asiakkaalla on aina oikeus kieltäytyä palvelusetelistä, jolloin kunnan on ohjattava hänet muilla tavoin järjestettyjen palvelujen

piiriin. Asiakkaalla ei myöskään ole ehdotonta oikeutta vaatia palveluseteliä. Ennen palvelusetelin myöntämistä on arvioitava asiakkaan palvelun ja hoidon tarve sekä laadittava asiakassuunnitelma.

Palvelusetelin arvon tulee olla asiakkaan kannalta kohtuullinen. Maksuttomaksi säädettävistä palveluista ei saa jäädä maksettavaksi omavastuuosuutta. Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineen hankkimiseksi annettavalla palvelusetelillä täytyy voida hankkia yksilöllistä tarvetta vastaava tavanomainen apuväline.

5.8 Asuntojen korjausavustukset

(Laki asuinrakennusten ja asuntojen korjausavustuksista)

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA myöntää tukea sosiaalisen ja taloudellisen tarveharkinnan perusteella ikääntyneiden ja vammaisten asuntojen korjaustoimintaan. Avustusta voi yleensä saada enintään 50 % etukäteen hyväksytyistä kustannuksista. Erityisestä syystä avustusta voidaan myöntää 70 %. Avustuksen saamiseen on tulorajat, yhden henkilön taloudessa 2 000 euroa/kk ja kahden henkilön taloudessa 3 400 €/kk.

Lisätietoja saa ARAn korjaus- ja energia-avustusten palvelusta: korjausavustus.ara@ara.fi, p. 029 525 0818.

6 Kuntoutusta näön heiketessä

6.1 Mitä on kuntoutus?

Kuntoutuksella pyritään tukemaan ja mahdollistamaan sekä ylläpitämään kuntoutujan toiminta-, työ- ja opiskelukykyä sekä tukemaan mahdollisimman itsenäistä selviytymistä elämässä. Kuntoutusta järjestetään kuntoutuksen palveluntuottajan tiloissa tai kotipaikkakunnalla. Kotipaikkakunnalla järjestettäviä kuntoutuspalveluita ovat muun muassa apuvälineet ja niiden käytön opastus. Lisätietoja saa keskussairaaloiden kuntoutusohjaajilta (katso luku 17). Näkövammaisille suunnattua laitospalveluista kuntoutusta järjestetään useassa eri paikassa.

Näkövammaisten liiton Kuntoutus-Iiriksen kuntoutus

Kuntoutus-Iiriksessä järjestetään kuntoutusta eri elämäntilanteessa oleville näkövammaisille ja näköongelmallisille sekä näkövammaisille lapsille perheineen. Kuntoutuksessa on monipuolisesti erilaisia toiminnallisia käytännön harjoituksia, keskusteluryhmiä eri aihealueista sekä yksilöllisiä tapaamisia asiantuntijoiden kanssa. Kuntoutuksen ohjelma muodostuu yksilö- ja ryhmäohjelmasta.

Lasten ja nuorten kuntoutuksen kohderyhmänä ovat näkövammaiset alle 16-vuotiaat lapset ja nuoret. Lapsiperheillä on mahdollisuus hakeutua yksilölliseen kuntoutukseen, jonka tarkoituksena on edistää lapsen toimintakykyä ja tukea perheen jaksamista

arjessa. Nuorten yksilöllisen kuntoutuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa nuoren edellytyksiä itsenäiseen elämään. Lisäksi näkövammaisille lapsille ja heidän omaisilleen järjestetään viiden vuorokauden mittaisia ryhmämuotoisia sopeutumisvalmennuskursseja.

Ammatillinen kuntoutusselvitys on osa ammatillista kuntoutusta, joka on tarkoitettu työikäisille näkövammaisille tai näköongelmallisille, joiden työ- tai opiskelukyky ja ansiomahdollisuudet ovat olennaisesti heikentyneet. Kuntoutusselvityksen tavoitteena on tukea kuntoutujan työelämässä jatkamista, työelämään palaamista tai sinne siirtymistä. Kuntoutusselvityksen aikana laaditaan ammatillinen kuntoutussuunnitelma.

Yksilöllisenä kuntoutuksena järjestetään sekä vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta että harkinnanvaraista kuntoutusta. Yksilöllisen kuntoutuksen tavoitteena on vahvistaa kuntoutujan itsenäistä selviytymistä tukemalla arjen taitoja ja lisätä voimavaroja. Kuntoutuksen sisältö suunnitellaan kuntoutujan tarpeiden pohjalta ja sitä toteuttaa moniammatillinen työryhmä.

ICT-apuvälinekartoituksessa selvitetään, mitä tietoteknisiä apuvälineitä asiakas tarvitsee työssä, opiskelussa tai vapaa-aikana. Kartoituksessa määritellään sopivan tietoteknisen laitteiston kokoonpano ja laaditaan suositus sen hankintaa varten. Kela voi järjestää apuvälinekartoituksen, kun tarkoi-

tuksena on selvittää apuvälinetarvetta työssä tai opiskelussa.

6.2 Miten kuntoutukseen haetaan?

Kuntoutukseen hakeudutaan keskussairaalan, perusterveydenhuollon, yksityisen silmälääkärin tai työterveyslääkärin kautta. Lääkäri laatii kuntoutushakemuksen liitteeksi tarvittavan B-lausunnon. Lasten kuntoutukseen hakeutumisessa keskeinen taho on keskussairaala. Vaativaan lääkinnälliseen kuntoutukseen tarvitaan julkisessa terveydenhuollossa laadittu kuntoutussuunnitelma (KU 207, B-lausunto tai epikriisi, joka sisältää kuntoutussuunnitelman).

Kuntoutusta harkitessa kannattaa ottaa yhteyttä oman alueen keskussairaalaan näkövammaisten kuntoutusohjaajaan. Häneltä saa tietoa kuntoutusmahdollisuuksista ja -kurseista. Kuntoutusohjaaja kartoittaa asiakkaan kanssa kuntoutustarvetta ja ohjaa hänet julkisen terveydenhuollon yksikköön, jossa laaditaan kuntoutussuunnitelma. Kuntoutussuunnitelman tekoon voi osallistua asiakkaan, hoitavan lääkärin ja muiden ammattilaisten lisäksi myös omaisia. Suunnitelmaan kirjataan kuntoutujan nykytilanne, kuntoutuksen tavoitteet ja se, millaisella kuntoutuksella näihin tavoitteisiin päästään.

Kuntoutukseen hakeudutaan täyttämällä kuntoutushakemus ja toimittamalla se taholle, joka toimii kuntoutuksen maksajana (esimerkiksi Kela, vakuutusyhtiö, sosiaali- ja terveydenhuolto, työhallinto). Hakemuksen liitteeksi tarvitaan joko kuntoutussuunnitelma tai lääkärinlausunto B tai vastaavat tiedot sisältävä muu lääketie-

teellinen selvitys. Hakemuslomakkeita saa kuntoutuksen maksajataholta, esimerkiksi Kelan lomakkeet löytyvät verkkosivulta www.kela.fi/lomakkeet. Kunnan sosiaalitoimelta voi hakea yksilöllistä pistekirjoituksen tai liikkumistaidon ohjausta.

Hakemuksen täyttämiseen saa apua keskussairaaloiden kuntoutusohjaajilta. Myös Näkövammaisten liiton oikeuksienvälvoannon asiantuntijat auttavat hakemusten teossa. Kuntoutukseen hakeutuessa on erittäin tärkeää miettiä oma kuntoutustarve sekä omat tavoitteet kuntoutukselle ja kirjata ne hakemuksen perusteiksi. Joillekin sopeutumismennuksen, perhekuntoutuksen ja yksilöllisen kuntoutuksen jaksoille on mahdollista saada omainen mukaan. Hakemuksessa on mainittava omaisen osallistumistarve ja hänen henkilötietonsa.

Katso myös luku 11.1 Työn mukautusratkaisut ja ammatillinen kuntoutus.

Lisätietoja:

Näkövammaisten liitto
Kurssisihteeri p. 09 3960 4455
www.nkl.fi/kuntoutus

Oikeuksienvälvoannon asiantuntijat
katso luku 15

Keskussairaalan kuntoutusohjaajat
katso luku 17

Kela p. 020 692 205,
www.kela.fi/kuntoutus

6.3 Toimeentulo kuntoutuksen aikana

6.3.1 Kelan kuntoutusraha

Kuntoutusraha turvaa toimeentulon kuntoutuksen aikana. Kuntoutusrahaa voi saada kuntoutuksen ajalta, jos kuntoutuspäätös on saatu Kelasta, työterveyshuollosta, kunnasta tai kuntayhtymältä. Tietyin edellytyksin kuntoutusrahaa voi saada myös oppisopimuskoulutuksen tai veikkausvaroin rahoitetun sopeutumisvalmennuskurssin ajalta. Usein kuntoutusrahaa haetaan Kelasta. Jos kuntoutuksen maksaa työeläkelaitos tai vakuutusyhtiö, kuntoutusrahaa haetaan ensisijaisesti kuntoutuksen maksajataholta.

Kuntoutusraha määräytyy tulojen mukaan ja on verotettavaa tuloa. Se lasketaan yleensä samoin kuin sairauspäiväraha. Ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettava kuntoutusraha on sairauspäivärahaa suurempi.

Osakuntoutusrahaa voi saada, jos työaika on kuntoutuksen vuoksi lyhennetty vähintään 40 %. Kuntoutuja ja työnantaja arvioivat, voiko kuntoutuspäivänä työskennellä. Yrittäjä tekee arvion itse.

Ostavastuu-aika, eli päivät, joilta kuntoutusrahaa ei saa, on yleensä 10 arkipäivää. Jos kuntoutus on hyvin lyhyt, omavastuu-aika on yksi päivä. Omavastuu-aikaa ei ole, jos henkilö on saanut juuri ennen kuntoutusta sairauspäivärahaa tai työttömyysetuutta. Kuntoutusrahaa voivat saada myös sopeutumisvalmennukseen ja perhekuntoutukseen osallistuvat omaiset. Kuntoutusrahan omavastuu-aikaa ei ole vanhemmalla, joka osallistuu lapsensa kuntoutukseen.

Joissain tilanteissa kuntoutusrahaa kannattaa hakea etukäteen. Takautuvasti sitä voi hakea enintään neljä kuukautta. Kuntoutusrahaa voi hakea verkossa osoitteessa www.kela.fi/asiointi tai toimittamalla hakemuksen KU112 ja tarvittavat liitteet Kelan toimistoon.

Lisätietoja www.kela.fi/kuntoutusraha.

6.3.2 Nuoren kuntoutusraha 16–19-vuotiaalle

Nuoren kuntoutusrahaa voidaan maksaa 16–19-vuotiaille vammaiselle nuorelle. Edellytyksenä on, että vamma heikentää oleellisesti nuoren mahdollisuuksia valita ammatti ja työ. Lisäksi nuoren on tarvittava opiskelussa erityisiä tukitoimia, joita voivat olla esimerkiksi kunnan myöntämä henkilökohtainen apu tai Kelan ammatillisena kuntoutuksena opiskeluun myöntämät apuvälineet.

Opiskelun tavoitteena on oltava työelämä. Työn ei tarvitse olla kokopäiväistä, vaan oleellista on, että sen avulla on mahdollista hankkia lisätuloja. Nuoren kuntoutusrahaa ei makseta, jos opiskelun tavoitteena on vain arjen asioiden oppiminen.

Hakemukseen liitetään henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelma. Sen laatii kotikunta yhdessä nuoren, hänen huoltajiensa ja tarvittaessa muiden asiantuntijoiden (esimerkiksi oppimis- ja ohjauskeskus Valterin Onervan toimipisteen tai keskussairaalan kuntoutusohjaajan) kanssa. Suunnitelmassa on oltava arviot opiskelun tavoitteista, vamman vaikutuksesta opiskelu- ja työllistymismahdollisuuksiin sekä suunnitelmat opiskelujen toteutumisesta ja tarvittavista tukitoimista. Liitteenä on oltava

va lääkärinlausunto B, josta käy ilmi, miten terveydentila vaikuttaa työkykyyn ja ammatinvalintaan.

Opiskelemassa oleva nuori voi saada nuoren kuntoutusrahaa heti täytettyään 16 vuotta. Sitä voi saada myös peruskouluun. Jos nuori opiskelee täyttäessään 20 vuotta, hän voi saada nuoren kuntoutusrahaa käynnissä olevien opintojen loppuun (tutkintovaatimusten mukainen opiskeluaika).

Nuoren kuntoutusraha on verotettavaa tuloa ja maksetaan myös opiskelun loma-ajalta. Takautuvasti sitä voi saada neljä kuukautta. Nuoren kuntoutusrahaa haetaan verkossa www.kela.fi/asiointi tai toimittamalla hakemus KU111, henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelma, lääkärinlausunto B ja muut mahdolliset liitteet Kelan toimistoon.

Lisätietoja

www.kela.fi/nuoren-kuntoutusraha.

6.3.3 Työeläkelaitosten kuntoutusraha

Työeläkelaitokset maksavat kuntoutusrahaa aktiivisen ammatillisen kuntoutuksen ajalta. Kuntoutusrahan suuruus on sama kuin hakijan laskennallinen työkyvyttömyyseläke korotettuna 33 prosentilla. Osa-kuntoutusrahaa (50 % kuntoutusrahasta) voidaan maksaa henkilölle, joka tekee osittain ansiotyötä ammatillisen kuntoutuksen rinnalla.

Kuntoutuskorotus maksetaan työkyvyttömyyseläkkeellä tai kuntoutustuella oleville henkilöille kuntoutuksen ajalta. Korotus on 33 prosenttia maksussa olevien eläkkeiden

määrästä. Jos osatyökyvyttömyyseläke maksetaan kuntoutuksen ajalta täyden työkyvyttömyyseläkkeen suuruisena, kuntoutuskorotus lasketaan täyden eläkkeen määrästä.

Kuntoutujalle voidaan maksaa harkinnanvaraista kuntoutusavustusta muutamia kuukausia ennen kuntoutukseen pääsyä, ellei kuntoutujalla ole muuta tuloa sinä aikana.

Työeläkelaitoksesta voi kysyä muiden kuntoutuksesta aiheutuvien kulujen, esimerkiksi matka- ja opiskelukulujen, korvaamisesta. Yrittäjille ja ammatinharjoittajille voidaan maksaa elinkeinotukea, joka on korotonta tai tavanomaisen korkotason alittavaa lainaa tai avustusta.

6.3.4 Kuntoutusmatkoista saa Kelan matkakorvausta

Kela korvaa kuntoutuksesta aiheutuneita matkakustannuksia. Kelan kuntoutukseen tehty matka korvataan kuntoutuspäätöksen perusteella, hakemus riittää, liitteitä ei tarvita. Katso luku 9.8.

Kela korvaa matkat myös järjestöjen toteuttamille sopeutumisvalmennuskursseille, jos

1. kurssille on hakeuduttu lääkärin läheteellä, jossa on lääkärin suositus kurssille hakeutumisesta
2. kurssiohjelmassa on lääkärin tai sairausvakuutuslaissa tarkoitetun muun terveydenhuollon ammattihenkilön antamaa hoitoa, tutkimusta tai hoidon opastusta
3. matkakorvaushakemuksen liitteenä tulee olla kurssiohjelma ja osallistumistodistus, jossa on kurssin järjestäjän merkintä siitä, kenen lääkärin läheteeseen sopeutumisvalmennuskurssi perustui ja kopio kuntoutuspäätöksestä.

7 Helpotusta arkeen

Hyvä valaistus ja kontrastit auttavat näkemistä. Heikosti näkevät henkilöt tarvitsevat suurentavien apuvälineiden lisäksi selkeän ympäristön ja hyvän valaistuksen, jotta he pystyvät käyttämään jäljellä olevaa näköään. Käsitys tilojen koosta, muodosta ja kalustuksesta muodostuu kontrasti- ja värierojen perusteella, jotka hyvällä valaistuksella saadaan esiin. Hyvät valaistusolosuhteet mahdollistavat jäljellä olevan näkökyvyn tehokkaan käytön. Lisätietoja www.nkl.fi/fi/arki-koti-ja-apuvälineet

Vinkkejä arkeen:

Värilliset astiat, leikkuulaudat ja kodintekstiilit ovat loistavia apuvälineitä.

Ruisleipäviipale erottuu valkoiselta lautaselta.

Maito kannattaa kaataa tummaan lasiin, kahvi vaaleaan kuppiin.

7.1 Mistä apua lukemiseen ja kirjoittamiseen?

7.1.1 Näkemisen apuvälineet

Suurennuksen tarve on aina yksilöllistä. Suurennuslaseja on lisäksi eri käyttötarkoituksiin. Esimerkiksi television katse-lulasit voivat helpottaa ohjelmien seuraamista, kun lasit suurentavat kuvan ja tekstin. Pienikokoisen kiikarin voi kuljettaa helposti mukana. Se auttaa näkemään esimerkiksi katukyltit ja bussien numerotaulut.

Elektronisella suurennuslaitteella voi säätää suurennuksen lisäksi taustan ja tekstin väriä. Suurennusteho on moninkertainen suurennuslaseihin verrattuna. Valikoimissa on sekä pöytämalleja (luku-TV) että pienikokoisia, kevyitä kannettavia malleja.

Pöytämallin avulla voi kirjoittaa käsin tai tehdä muuta tarkkuutta vaativaa työtä. Joihinkin malleihin voi liittää taulukameran, jolloin taululla olevaa aineistoa voidaan katsella omalta näytöltä sopivan kokoiseksi suurennettuna. Tämä helpottaa erityisesti näkövammaisia koululaisia ja opiskelijoita.

Kannattaa selvittää, onko mahdollista saada käyttöönsä suurennuslaseja keskussairaalaan maksutta. Apuvälineiden hankinnasta tarkemmin luvussa 8.

7.1.2 Luetus®-palvelu lehtien lukemiseen

Tutusta lehdestä ei tarvitse luopua näön heikentyessä. Mobiililaitteella, tietokoneella tai helppokäyttöisellä Daisy-soittimella voi kuunnella muun muassa kymmeniä sanomaa ja aikakauslehtiä. Luetus®-verkkopalvelussa on myös tuhansia kirjoja ja erilaisia oppaita, kuten radio- ja tv-ohjelmat sekä tietoa lääkkeistä. Näkövammaisten liitto tarjoaa palvelun yhteistyössä lehtikustantajien kanssa.

Luetus-palvelu on asiakkaalle maksuton. Sen asiakkaaksi pääsee, jos näkövammaisen haitta-aste on vähintään 50 prosenttia. Luetus-palvelun hakulomake ja lisätietoja palvelusta www.nkl.fi/fi/luetus, it-neuvonta@nkl.fi ja p. 09 3960 4000. Jos hakijalla ei ole näkövammaiskorttia, hakemuksen liitteeksi tarvitaan lääkärintodistus näkövammaisen haitta-asteesta.

7.1.3 Äänilehdet

Äänilehtiä voi kuunnella helppokäyttöisillä Daisy-soittimilla sekä useimmilla tietokoneilla ja mobiililaitteilla kuten älypuhelimilla. Näkövammaisen henkilö voi tarvittaessa lainata Näkövammaisten liitosta Daisy-soittimen. Suurin osa äänilehtipalveluista sekä Daisy-soittimen lainaus ovat asiakkaalle maksuttomia.

Lisätietoja äänilehtipalveluista saa näkövammaisten alueyhdistyksistä tai Näkövammaisten liiton verkkosivuilta.

Näkövammaisten liiton julkaisuhausta www.nakovammaiset.fi/julkaisuhaku/ voi tarkistaa, miten ja millä laitteilla eri lehdet ovat kuunneltavissa.

7.1.4 Celian äänikirjapalvelu

(Laki näkövammaisten kirjastosta)

Celian kirjoja voivat käyttää kaikki, joille tavalisen kirjan lukeminen on sairauden, vamman tai vastaavan syyn vuoksi vaikeaa. Voit liittyä Celian äänikirjapalvelun käyttäjäksi kirjastossa tai koulussa. Palvelu on maksuton.

Vuosittain Celia tuottaa ääni- ja pistekirjoiksi noin 30 % kaikesta Suomessa julkaistusta kauno- ja tietokirjallisuudesta. Tällä hetkellä valikoimassa on noin 45 000 eri äänikirjaa, joita voi kuunnella suoraan verkosta tai lainata CD-levyllä.

Celia tarjoaa myös oppimateriaalia saavutettavassa muodossa peruskouluun, lukioon ja ammatillisiin opintoihin sekä kurssikirjoja korkeakouluihin. Äänikirjojen lisäksi valikoimaan kuuluu pistekirjoja sekä näkö- ja monivammaisille lapsille tarkoitettuja koskettelukirjoja.

palvelut@celia.fi ja p. 0295 333 050.

7.1.5 Pistekirjoitus

Pistekirjoitus on kohokirjoitusjärjestelmä, joka on perustaltaan samanlainen kaikkialla maailmassa.

Pistekirjoitustaito on välttämätöntä sokeille ja vaikeasti heikkonäköisille, koska vain lukemalla oppii oikeinkirjoituksen. Kirjoitus- ja lukutaito ovat tarpeellisia myös muistiinpanojen tekemiseen ja tavaroiden merkitsemiseen.

Pistekirjoitus- ja kohomerkinnot julkisissa tiloissa auttavat näkövammaisia ihmisiä liikkumisessa ja asioinnissa. Lisäksi muun muassa lääkepakkauksista löytyy pistekirjoituksella lääkkeen nimi ja vahvuus.

Pistekirjoitusta voi opiskella seuraavin tavoin:

- Näkövammaisten liiton Kuntoutus-Iiriksen (www.nkl.fi/fi/kuntoutus) yksilöllisessä kuntoutuksessa.
- Yksilöllisesti erikseen nimetyn ohjaajan kanssa. Maksusitoumusta pistekirjoituksen opiskeluun voi hakea oman kunnan vammaispalveluista.
- Joissakin Näkövammaisten liiton alueyhdistyksistä kokoontuu pistekirjoituksen opintopiiri. Lisätietoja yhdistyksistä (www.nkl.fi/fi/jasenyhdistykset).

Näkövammaisten liitto järjestää pistekirjoituskursseja myös näkeville henkilöille. Lisäksi myynnissä on näkeville ja heikkonäköisille tarkoitettu pistekirjoituksen itseopiskelumateriaali Pistele menemään. Lisätietoja Näkövammaisten liiton verkkosivuilta www.nkl.fi/fi/pistekirjoitus ja koulutussuunnittelijalta p. 09 396 041.

7.1.6 TV-ohjelmien äänitekstitys

Jos tv:n tekstitysten seuraaminen on vaikeaa, voi joidenkin tv-kanavien tekstityksen kuunnella koneäänellä. Ohjelman omat äänet kuuluvat taustalla. Äänitekstituksen saa kuuluviin valitsemalla television ääniasetuksista ensisijaiseksi kieleksi hollannin kielen. Kun toissijaiseksi äänikieleksi valitsee suomen tai ruotsin, äänitekstituksen päätyttyä televisio siirtyy automaattisesti puhumaan suomea tai ruotsia.

Äänitekstitys on tv-kanavien palvelu, jonka voi ottaa käyttöön ilman lisälaitteita tai -ohjelmia. Yle, MTV3 ja Nelonen äänitekstitävät kaikki vieraskieliset tv-ohjelmat lukuun ottamatta musiikki- ja ajankohtaisohjelmia sekä uutisia. YLE Areenassa tekstitystä voi kuunnella myös Applen mobiililaitteissa VoiceOver-ruudunlukuohjelman avulla.

7.1.7 118-numeropalvelu

Näkövammaisen, jonka haitta-aste on vähintään 50 prosenttia, on oikeutettu kohtuuhintaiseen 118-numeropalveluun (hinta 0,67 e/puhelu).

Palvelun käyttäjäksi voi ilmoittautua Näkövammaisten liiton järjestöpalveluihin puh. 09 3960 4656 (ti-to klo 9–15) tai omaan alueyhdistykseen kertomalla paitsi nimensä, myös puhelinnumeron, josta palvelua käyttää. Yhdistykseen kuulumattomat henkilöt toimittavat silmälääkärintodistuksen haitta-asteineen Näkövammaisten liiton järjestöpalveluun.

7.1.8 Lukupalvelu toimii vapaaehtoisvoimin

Näkövammaisten liiton lukupalvelussa tuotetaan vapaaehtoisten voimin näkövammaisille asiakkaille Daisy-äänitteeksi (www.nkl.fi/fi/daisy) sellaista materiaalia, jota muut tahot eivät tuota. Asiakas voi toimittaa luettavaksi tarvitsemaansa aineistoa, esim. lehtiartikkeleita, omakustanteita ja harrastuksiin ja opiskeluun liittyviä materiaaleja. Lukupalvelun asiakkaaksi pääsee, jos näkövammaisen haitta-aste on vähintään 50 prosenttia. Palvelu on maksuton lukuun ottamatta luettavan aineis-

ton lähetyskuluja lukupalveluun. Lukutilaukset p. 09 3960 4681 ma–pe klo 10–14 tai lukupalvelu@nkl.fi.

7.2 Mistä apua liikkumiseen?

(Terveydenhuoltolaki, sosiaali- ja terveysministeriön asetus lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta, vammaispalvelulaki, Maa- ja metsätalousministeriön asetus ilmoitettujen elintarvikehuoneistojen elintarvikehygieniasta)

Katso vaikeavammaisten kuljetuspalvelu luku 4.1.1.

7.2.1 Valkoinen keppi liikkumisen apuvälineenä

Näkövammainen tarvitsee liikkumistaidon ohjausta oppiakseen valkoisen kepin tehokkaan käytön ja saadakseen rohkeutta liikkumiseen. Valkoisella kepillä hän pystyy havaitsemaan reitillä olevat tasoerot kuten portaat tai kuopat sekä löytämään jalkakäytävän tai tien reunat.

Kepin valkoinen väri on viesti näkövammasta. Valkoinen keppi voi olla myös tuki- tai kävelykeppi.

Valkoiset kepit ovat maksuttomia lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineitä. Näkövammaiset saavat ne käyttöönsä joko keskussairaala- tai terveyskeskuksesta.

7.2.2 Liikkumistaidon ohjaus

Liikkumistaidon ohjauksen tarkoitus on, että näkövammainen henkilö oppii liikkumaan mahdollisimman itsenäisesti ja tur-

vallisesti hänelle tärkeissä toimintaympäristöissä käyttäen eri aisteja ja liikkumisen apuvälineitä.

Ohjaus käsittää tarpeen mukaan liikkumisen perustaitojen harjoittelun, valkoisen kepin ja muiden liikkumisen apuvälineiden käytön. Lisäksi harjoitellaan liikkumista tarvittavilla arjen reiteillä ja erilaisissa ympäristöissä. Liikkumistaidon ohjausta annetaan yksilöllisenä ohjauksena arkiympäristössä, kuntoutusjaksoilla ja näkövammaisten oppilaitoksissa.

Liikkumistaidon ohjausta voi hakea keskussairaalan näkövammaisten kuntoutusohjaajilta tai kunnan vammaispalveluista. Lisätietoja keskussairaaloiden kuntoutusohjaajilta (katso luku 17), Näkövammaisten liiton oikeuksienvalvonnan asiantuntijoilta sekä Kuntoutus-Iiriksestä p. 09 396 041.

7.2.3 Navigaattorit ja mobiilisovellukset liikkumisen tukena

Paikannustekniikka auttaa näkövammaisen henkilön liikkumista helpottamalla kohteiden ja reittien löytämistä. Paikannustekniikan käyttö liikkumisen tukena edellyttää hyvää, itsenäistä liikkumistaitoa. Älypuhelimella käytettävät paikannus- ja navigointisovellukset ilmoittavat käyttäjän sijainnin sekä kohteen suunnan ja etäisyyden puheella.

BlindSquare on iPhonessa ja iPadissa toimiva sovellus, joka ilmoittaa nykyisen sijainnin katuverkostossa sekä etäisyyden ja suunnan lähiympäristön kohteisiin tai käyttäjän tallentamiin paikkoihin. Rannetutka Sunu Band on näkövammaisille kehitetty laite

navigointiin ja ympäristön hahmottamiseen (lisätietoja Aviris, p. 09 3960 4700).

7.2.4 Opaskoira

Opaskoira on sokeiden tai vaikeasti heikkonäköisten lääkinnällisen kuntoutuksen apuväline, jonka kustannuksista vastaa keskussairaala. Kun opaskoira on valjaissa, se on töissä. Jotta yhteistyö näkövammaisen ja koiran välillä onnistuu, koira tarvitsee työrauhan. Opaskoiran saa ottaa mukaansa esimerkiksi elintarvikeliikkeisiin, kahviloihin, ravintoloihin ja yleisötapauksiin. Lisätietoja keskussairaalan kuntoutusohjaajalta, katso luku 17.

Opaskoiran käyttäjän oikeudet sekä Näkövammaisten liiton kannanotto löytyvät: www.nkl.fi/fi/artikkeli/opaskoiran-kayttajan-oikeudet.

7.3 Tietokoneet ja puhelimet

7.3.1 Tietokoneen mukauttaminen heikkonäköiselle käyttäjälle

Heikkonäköiselle käyttäjälle voi riittää näytön värien ja fonttien sekä hiiren asetusten muokkaaminen näkötilanteen mukaan. Myös tavallista suuremmasta näytöstä voi olla apua. Näytön varrella voi lisäksi säätää näytön etäisyyden, korkeuden ja kallistuskulman sellaiseksi, että työasento säilyy hyvänä. Jos asetusten mukauttaminen ei riitä, tarvitaan apuvälineeksi suurennus- tai ruudunlukuohjelma.

7.3.2 Suurennusominaisuudet ja -ohjelmat tietokoneissa

Windows-ympäristön suurennuslasi ja Applen tietokoneiden käyttöjärjestelmän suurennusominaisuus tarjoavat perustason suurennustoiminnot. Lisäksi joidenkin hiiren ohjelmistoihin sisältyy suurennuslasitoimintoja. Nämä ratkaisutkaan eivät sovi kaikille heikkonäköisille tai vaativampiin käyttökohteisiin. Edistyneempiä suurennusohjelmia myyvät apuvälinetoimittajat. Jotkut suurennusohjelmat sisältävät myös puhetuen, joka ei kuitenkaan ole yhtä laaja kuin ruudunlukuohjelmassa.

7.3.3 Tietokoneiden ruudunlukuohjelmat ja koneäänet

Puhesyntetisaattori muuntaa näytöllä olevan tekstin koneääneksi eli synteettiseksi puheeksi. Puhesyntetisaattori tarvitsee toimiakseen ruudunlukuohjelman, joka tulkitsee tietokoneen näytöllä olevan tekstin ja välittää sen edelleen puhesyntetisaattorille tai pistenäytölle. Katso luku 7.3.4.

Ruudunlukuohjelma toistaa tarvittaessa kirjoitettaessa merkin tai sanan. Valmiin tekstin lukeminen voi tapahtua rivi, lause tai kappale kerrallaan tai koko teksti automaattisesti.

Saatavana on sekä maksuttomia että maksullisia eri kielisiä koneääniä ja ruudunlukuohjelmia. Tunnetuin maksuton ruudunlukuohjelma Windows-ympäristöön on NVDA (www.nvaccess.org/). NVDA:n mukana tulee myös maksuton suomenkielinen eSpeak-puhesyntetisaattori. Applen Mac OS -ympäristö sisältää VoiceOver-ruudunlukuohjelman ja suomenkielisen koneäänen.

7.3.4 Tietokoneen lisälaitteet

Skannerin ja tekstin tunnistusohjelman avulla voi muuntaa painettua tekstiä sähköiseen muotoon. Skannattua tekstiä voi lukea ja muokata tekstinkäsittelyohjelmalla. Käsien kirjoitettua tekstiä ei voi muuntaa puhehuksi tekstiksi.

Pistenäyttö on tietokoneeseen tai mobiililaitteeseen liitettävä lisälaitte, jonka näyttöriviltä voi lukea pistekirjoituksena näytön sisältöä. Pistenäyttöä ohjataan sen omilla näppäimillä tai tietokoneen näppäimistöllä. Joissakin pistenäytöissä on myös pistekirjoitusnäppäimistö tekstin kirjoittamiseen.

Pistetulostimella voi tulostaa tekstinkäsittelyohjelmalla kirjoitetun tekstin pistekirjoitukseksi.

7.3.5 Mobiililaitteen käyttö näkövammaisena

Applen mobiililaitteiden (iPhone, iPad ja jotkut iPod Touch -laitteet) yhteinen iOS-käyttöjärjestelmä sisältää suurennusominaisuuden sekä VoiceOver-ruudunlukuohjelman ja sen käyttämät koneäänet. Myös Android-laitteet (muun muassa Samsung Galaxy -puhelimet ja -taulutietokoneet) sisältävät maksuttoman suurennusominaisuuden, TalkBack-ruudunlukuohjelman ja koneäänen.

Suurennusominaisuus ei vaikuta laitteen ohjauksen kosketuseleisiin, mutta sen sijaan ruudunlukuohjelmaa käytettäessä kosketuseleet ovat erilaiset.

Erillinen näppäimistö helpottaa kirjoittamista mobiililaitteella. Myös langattomat

kuulokkeet antavat lisää vapautta laitteen käyttöön. Jotkut pistenäytöt voidaan liittää Applen mobiililaitteisiin ja Android-laitteisiin.

Markkinoilla on lukuisia näkövammaisille käyttäjille kehitettyjä maksuttomia ja maksullisia mobiilisovelluksia, jotka esimerkiksi tukevat itsenäistä liikkumista, muuntavat painetun tekstin puheeksi (tekstintunnistus, OCR) sekä toistavat ääni- ja e-kirjoja.

7.3.6 Ohjausta ja apua tieto- ja viestintätekniikkaan

Apuvälineen myöntänyt taho vastaa sen käytön opastuksen järjestämisestä, katso luku 8. Kuntoutus-Iiriksen (www.nkl.fi/fi/kuntoutus) ict-ohjaus tarjoaa tieto- ja viestintätekniikan yksilöllistä ohjausta Iiris-keskuksessa, asiakkaan työ- tai opiskelupaikassa tai kotona.

Useimmissa näkövammaisten alueyhdistyksissä toimivat tietotukipalvelut (www.nkl.fi/fi/alueyhdistysten-tietotukipalvelut) tarjoavat tieto- ja viestintätekniikan ohjausta yksilöllisesti ja pienryhmissä sekä lähitukea. Lisäksi yhdistykset järjestävät toiminta-alueellaan laitteiden ja palveluiden esittelyjä.

Lisätietoja näkövammaisten tieto- ja viestintätekniikan käytöstä ja hankinnasta antaa Näkövammaisten liiton IT-neuvonta: it-neuvonta@nkl.fi, p. 09 3960 4000.

ICT-apuvälinekarttoitus: katso luku 6.1.

7.4 Vapaaehtoinen apu

Vapaaehtoista apua on saatavilla esimerkiksi lukuapuun, asiointiin, ulkoiluun ja harrastuksiin.

Vapaaehtoista apua tarjoavat seurakunnat, yhdistykset ja järjestöt kuten SPR, Martat, 4H ja Leijonat. Saatavuus vaihtelee paikkakunnittain.

Vapaaehtoiseksi haluava voi myös tarjota omaa panostaan vapaaehtoistoimintaan. Lisätietoja näkövammaisten alueyhdistyksiltä sekä seurakunnilta, kuntien sosiaalitoimesta ja muilta järjestöiltä.

7.5 Vertaistuki

Mikäli näkövammaisen kaipaa mielekästä toimintaa arkeensa ja haluaa olla tukena toiselle vammautuneelle, näkövammaisten alue- ja paikallisyhdistykset tarjoavat monenlaisia vertaistoiminnan muotoja, kuten mahdollisuuden toimia erilaisten kerhojen tai ryhmien vetäjänä tai vertaistoimijana. Lisätietoja saa oman alueen yhdistykseltä (katso luku 16).

Näkövammaisten keskustelukanavat ovat Näkövammaisten liiton tarjoama sähköinen alusta näkövammaisten ihmisten vertaistukeen ja tiedottamiseen. Palvelu koostuu eri aihepiirejä käsittelevistä keskustelukanavista. Lisätietoa verkkosivuiltamme (www.nkl.fi/fi/keskustelukanavien-kaytto).

8 Mistä apuvälineitä haetaan?

(Laki ja asetus Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista, asetus lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta, terveydenhuoltolaki, vammaispalvelulaki, työtapaturma- ja ammattitautilaki, laki liikennevakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta, sotilasvammalaki, potilasvahinkolaki, laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta, perusopetuslaki, laki ammatillisesta koulutuksesta, yhdenvertaisuuslaki)

8.1 Miten apuvälineitä haetaan?

Näkövammaisen henkilön apuvälineen hankinta käynnistyy useimmiten ottamalla yhteyttä keskussairaalan näkövammaisten kuntoutusohjaajaan (katso luku 17) tai silmälääkäriin.

Julkisessa terveydenhuollossa apuvälinepalveluihin oikeutettuna näkövammaisena pidetään henkilöä, jonka paremman silmän näöntarkkuus on parhaalla toteutettavissa olevalla lasikorjauksella vähemmän kuin 0.3 tai molempien silmien yhteisen näkökentän halkaisija on pienempi kuin 60 astetta tai näkökyky on muusta syystä hei-

kentynyt siten, että haitta-aste on vähintään 50 prosenttia.

Kannattaa selvittää, onko mahdollista saada näkövamman vuoksi tarvitsemaansa apuvälinettä julkiselta sektorilta. Terveyskeskukset tai keskussairaalat eivät myönnä esimerkiksi isonumeroista tai puhuvaa kelloa tai muita arjessa tarpeellisia tuotteita, kuten langanpujotinta.

Apuvälineitä voi ostaa esimerkiksi apuvälinemyymälöistä.

Apuvälinemyymälä Aviris palvelee koko maata www.aviris.fi, p. 09 3960 4700.

8.2 Apuvälineitä myöntävät tahot

Keskussairaalat ja terveyskeskukset huolehtivat lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden järjestämisestä näkövammaisille. Näitä apuvälineitä ovat esimerkiksi suurenneulasit, elektroniset suurennuslaitteet, valkoinen keppi, tietotekniset apuvälineet, sanelukoneet sekä opaskoira.

Kela korvaa työssä tai ammatillisessa koulutuksessa tarvittavat vaativat ja kalliit apuvälineet, kuten elektroniset suurennuslaitteet sekä tietotekniset apuvälineet. Apuvälinetarve selvitetään yleensä apuvälinekartoituksessa Näkövammaisten liitossa (katso luku 6.1).

Kunnan sosiaalitoimen kautta voidaan korvata tai antaa käyttöön päivittäisissä toiminnoissa tarvittavia välineitä, koneita ja laitteita, jotka ovat muita kuin lääkinnällisen kun-

toutuksen apuvälineitä. Korvauksen voi saada, jos tarvitsee apuvälinettä liikkumisessa, viestinnässä, henkilökohtaisessa suoriutumisessa kotona tai vapaa-ajan toiminnassa. Korvaus on yleensä puolet välineen hankintahinnasta. Katso luku 4.2.2.

Työ- ja elinkeinotoimisto eli TE-toimisto voi myöntää vajaakuntoisen henkilön työolosuhteiden järjestelytukea työnantajalle, esimerkiksi työkoneiden hankkimiseen tai työpaikan muutostöihin. Työntekijä voi ottaa apuvälineasioissa yhteyttä työterveyshuoltoon.

Opetustoimi. Vammaisella oppilaalla on oikeus saada maksutta koulunkäynnin apuvälineet. Koulu on velvollinen järjestämään koulu- ja luokkakohdaiset apuvälineet. Näitä ovat esimerkiksi kohopulpetti, kohotaso, lisävalo, kääntyvä tuoli tai pistekirjoituskone avustajan oppimateriaalin valmistamista varten. Oppilaan apuvälineasioissa auttavat keskussairaaloiden kuntoutusohjaajat sekä Oppimis- ja ohjauskeskus Valterin ohjaavat opettajat.

Vakuutusyhtiöt korvaavat työtapaturman, ammattitaudin tai liikennevahingon aiheuttaman näkövamman vuoksi tarpeellisia apuvälineitä.

Valtiokonttori korvaa sotainvalideille ja veteraaneille ne apuvälineet, joiden tarve johtuu sotilastapaturmasta tai -vammasta.

Potilasvakuutuskeskus korvaa sellaiset apuvälineet, joiden tarve on syntynyt terveydenhoidon yhteydessä aiheutuneesta henkilövahingosta.

Näkövammaisten liitto lainaa Daisy-soittimen äänikirjojen ja äänilehtien kuunteluun, p. 09 3960 4040, daisy@nkl.fi.

Sosiaali- ja terveysministeriön opaskirja Valtakunnalliset lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteet. Opas apu-

välinetyötä tekeville ammattilaisille ja ohjeita asiakkaille. Oppaassa mukana myös näkövammaisen apuvälineet.

9 Taloudelliset tuet

9.1 Vammaistuki lapselle

(Vammaisetuslaki ja -asetus)

Kela voi myöntää alle 16-vuotiaan vammaistukea, jos lapsi tarvitsee asianmukaisesti todetun sairauden tai vamman vuoksi säännöllistä hoitoa, huolenpitoa ja kuntoutusta. Hoidon ja huolenpidon tarpeen tulee olla tavanomaista suurempaa verrattuna ikätovereihin ja kestää vähintään 6 kuukautta. Tukea ei myönnetä yksinomaan kustannusten perusteella.

Tuki voidaan myöntää määräajaksi tai siihen asti, kun lapsi täyttää 16 vuotta. Kela ratkaisee tuen määrän sen mukaan, kuinka paljon hoitoa, huolenpitoa ja kuntoutusta lapsi tarvitsee. Erityiskustannukset voivat korottaa perustuen korotetuksi tueksi (katso luku 9.4).

Tuen määrät vuonna 2021:

- Perustuki 93,39 €/kk. Kun lapsen vammasta tai sairaudesta aiheutuva hoidontarve on viikoittaista.
- Korotettu tuki 217,93 €/kk. Kun lapsen vammasta tai sairaudesta aiheutuva hoidontarve on vaativaa tai päivittäin aikaa vievää.

- Ylin tuki 422,58 €/kk. Kun lapsen vammasta tai sairaudesta aiheutuva hoito on ympärivuorokautista.

Ylimpään vammaistukeen on oikeus vaikeasti kuulonäkövammaisilla ja kuurosokeilla lapsilla sekä alle 4-vuotiailla sokeilla lapsilla.

Myöntämisedellytysten arvioimiseksi hakemuksen täyttäminen huolellisesti kaikilta osin on tärkeää. Hakemukseen liitetään lääkärinlausunto C tai muu lääketieteellinen selvitys, josta ilmenee samat tiedot. Alle 16-vuotiaan vammaistukea ei voi hakea verkossa. Kun tukeen haetaan korotusta, hakemukseen on liitettävä uusi lääkärintodistus tai muu selvitys, jonka perusteella korotusta haetaan. Vammaistuen saaminen ei riipu vanhempien tai lapsen tuloista tai varallisuudesta. Jos lapsi saa saman sairauden tai vamman perusteella lakisääteiseen tapaturmavakuutukseen tai liikennevakuutusta koskevaan lainsäädäntöön perustuvaa hoitotukea tai haittalisää taikka ulkomailta vammaistukea vastaavaa etuutta, ne vähennetään vammaistuen määrästä. Muut etuudet tai korvaukset eivät estä tuen saamista. Tukea voidaan maksaa myös lapselle, joka on laitoshoidossa. Vammaistuki on verotonta tuloa.

9.2 Vammaistuki aikuiselle

(Vammaisetuslaki ja -asetus)

16 vuotta täyttäneen vammaistuen tarkoitus on helpottaa selviytymistä jokapäiväisessä elämässä, työssä ja opiskelussa. Se on tarkoitettu taloudelliseksi tueksi, kun sairaus tai vamma aiheuttaa haittaa, avuntarvetta, ohjauksen ja valvonnan tarvetta. Eri-tyiskustannukset voivat korottaa perustuen korotetuksi tueksi (katso luku 9.4).

Tuen saaminen edellyttää, että hakijan toimintakyvyn heikkeneminen kestää vähintään vuoden ajan. Toimintakyvyn katsotaan heikentyneen silloin, kun sairaus tai vamma heikentää kykyä huolehtia itsestään, selviytyä välttämättömistä kotitaloustöistä tai selviytyä työ- ja opiskelutehtävistä. Lisäksi edellytetään, että henkilön sairaudesta tai vammasta aiheutuu haittaa, avuntarvetta tai ohjauksen ja valvonnan tarvetta.

Tukea ei voida myöntää, jos henkilö saa esimerkiksi

- kansaneläke- tai työeläkelakien mukaista työkyvyttömyyseläkettä, kuntoutustukea, yksilöllistä varhaiseläkettä, vanhuuseläkettä tai varhennettua vanhuuseläkettä
- takuueläkettä
- kuntoutustukea tai vastaavaa etuutta ulkomailta
- täyden työkyvyttömyyden perusteella maksettavaa lakisääteisen tapaturmakuutuksen, liikennevakuutusta koskevien eri lakien tai sotilasvammalain mukaista jatkuvaa tapaturmaeläkettä, elinkorkoa tai työkyvyttömyyseläkettä
- sellaista ansionmenetyskorvausta, jota maksetaan, kun liikennevahingon sattumisesta on kulunut vuosi.

Vammaistukea voidaan myöntää takautuvasti enintään kuudelta kuukaudelta. Tukea voidaan maksaa myös niille henkilöille, jotka ovat laitoshoidossa. Vammaistukea maksetaan yleensä vain Suomen sosiaaliturvaan kuuluvalla henkilölle. Ulkomailta Suomeen muuttaneelle henkilölle vammaistukea voidaan myöntää pääsääntöisesti vasta, kun henkilö on asunut Suomessa kolme vuotta. Tosiasialliseen Suomessa asumiseen rinnastetaan Suomen sosiaaliturvaan kuulumisen sekä asuminen EU- tai ETA-maassa tai Sveitsissä.

Tuen määrät vuonna 2021:

- Perustuki 93,39 €/kk. Kun vammasta tai sairaudesta aiheutuu olennaista haittaa.
- Korotettu tuki 217,93 €/kk. Kun vammasta tai sairaudesta aiheutuu huomattavaa haittaa tai henkilö tarvitsee henkilökoh-
taisissa toiminnoissaan säännöllisesti viikoittain toisen henkilön apua, ohjausta tai valvontaa. Avuntarve vain kotitaloustöissä tai asioinnissa ei riitä tuen saamiseen.
- Ylin tuki 422,58 €/kk. Henkilölle, joka on vaikeasti vammaisen tai joka tarvitsee monissa henkilökohtaisissa toiminnoissaan joka päivä aikaa vievää toisen henkilön apua, ohjausta tai valvontaa tai kun sairaudesta, viasta tai vammasta aiheutuu huomattavassa määrin säännöllistä ohjauksen ja valvonnan tarvetta.

Hakemuslomakkeeseen on kirjattava mahdollisimman tarkoin oma avun tarve ja erityiskustannukset ja liitettävä lääkärintu-
sunto C tai muu lääketieteellinen selvitys terveydentilasta, joka ei saa olla puolta vuotta vanhempi. Eri-tyiskustannuksia ovat esimerkiksi sairaanhoito- ja lääkekulut sekä kotipalvelun ja kotisairaanhoidon kustannukset (katso luku 9.4). Näkövammaisen eri-

tyiskustannusten ja avuntarpeen osoittamisesta lisätietoa saa Näkövammaisten liiton oikeuksienvalvonnan asiantuntijoilta (katso luku 15).

Sokeat henkilöt ovat oikeutettuja ylimpään vammaistukeentukeen. Sokeana pidetään henkilöä, jolta puuttuu suuntausnäkö ja joka ei siten voi näkönsä heikkouden vuoksi liikkua kuin tutussa ympäristössä. Suuntausnäkö puuttuu yleensä, jos näkökyky on 0.04 tai vähemmän tai näkökenttä on supistunut joka puolelta alle 10 asteeseen tai näitä vastaavissa tilanteissa.

Henkilölle, joka on jättänyt varsinaisen työkyvyttömyyseläkkeensä lepäämään, voidaan maksaa palkan lisäksi ylimmän vammaistuen suuruista tukea, jos hän sai eläkettä saavan hoitotukea ennen kuin jätti eläkkeen lepäämään. Tämä oikeus ei koske kansaneläkelain 12 pykälän 4 momentin mukaan sokeuden perusteella Kelasta työkyvyttömyyseläkkeitä saavia. Lepäämisajalta maksettavan ylimmän vammaistuen ohella ei voida maksaa muuta vammaistukea tai eläkettä saavan hoitotukea (katso luku 10.7).

9.3 Hoitotuki eläkkeen saajalle

(Vammaisetuslaki ja -asetus)

Hoitotuen avulla Kela tukee pitkäaikaisesti sairaan tai vammaisen eläkkeensaajan selviytymistä jokapäiväisessä elämässä sekä hänen toimintakykynsä ylläpitämistä, kuntoutusta ja hoitoa. Tuki korvaa osin myös sairaudesta tai vammaisuudesta aiheutuvia erityiskustannuksia. Hoitotukeen eivät vaikuta eläkkeensaajan ja hänen perheensä tulot eikä omaisuus. Tukea voidaan mak-

saa myös laitoshoidossa olevalle henkilölle. Hoitotuki on verotonta tuloa.

Eläkettä saavan hoitotukeen on oikeutettu 16 vuotta täyttänyt henkilö, joka saa esimerkiksi

- työkyvyttömyyseläkettä tai kuntoutustukea kansaneläkkeenä tai työeläkkeenä
- vanhuuseläkettä tai varhennettua vanhuuseläkettä kansaneläkkeenä tai työeläkkeenä
- täyteen työkyvyttömyyteen perustuvaa lakisääteisen tapaturmavakuutuksen, liikennevakuutuksen, sotilasvammalain tai sotilastapaturmalain mukaista jatkuvaa eläkettä tai korvausta
- takuueläkettä (katso luku 10.6)
- ulkomailta vastaavia etuuksia.

Hoitotukea ei makseta henkilölle, joka saa osatyökyvyttömyyseläkettä tai osa-aikaeläkettä. Silloin voi olla oikeutettu saamaan 16 vuotta täyttäneen vammaistukea.

Hoitotuki voidaan myöntää, kun eläkkeensaajan toimintakyvyn heikentyminen sairauden tai vamman vuoksi kestää vähintään vuoden ajan ja hänellä on avun tai ohjauksen ja valvonnan tarvetta. Pelkkä avuntarve esimerkiksi kotitaloustöissä tai asioiden hoidossa ei oikeuta hoitotukeen. Toimintakyvyn heikentyminen ei tarkoita samaa kuin työkyvyn heikentyminen. Erityiskustannukset voivat korottaa perustuen korotetuksi tueksi (katso luku 9.4).

Toimintakyvyn heikentymistä ja avun tarvetta arvioidaan

- henkilökohtaisissa toiminnoissa
- kotitaloustöissä
- asioinnissa kodin ulkopuolella
- kommunikaatiossa

- sosiaalisissa taidoissa
- kognitiivisissa toiminnoissa.

Avuntarvetta voidaan katsoa olevan myös, jos

- henkilön on selviydyttävä ilman apua joko apuvälineiden tai oman sinnikkyytensä turvin
- toiminnot kestävät tavallista kauemmin
- toimintoihin liittyy turvallisuusriskejä.

Takautuvasti hoitotuki voidaan myöntää yleensä enintään kuuden kuukauden ajalta. Hoitotukea on aina haettava erikseen vammaistuen päättyessä.

Tuen määrät vuonna 2021:

- Perustuki 71,48 €/kk. Edellyttää säännöllistä vähintään viikoittain toistuvaa toisen henkilön apua tai ohjausta ja valvontaa henkilökohtaisissa toiminnoissa. Avun tarve vain kotitaloustöissä ja asioinnissa ei oikeuta hoitotukeen.
- Korotettu tuki 155,72 €/kk. Edellytyksenä on monissa henkilökohtaisissa toiminnoissa tarvittava päivittäinen aikaa vievä toisen henkilön apu tai huomattava ohjauksen ja valvonnan tarve.
- Ylin tuki 329,27 €/kk. Edellyttää yhtämittaista hoidon ja valvonnan tarvetta.

Hakemuslomakkeeseen on kirjattava mahdollisimman tarkoin oma avun tarve ja erityiskustannukset. Näkövammaisen erityiskustannusten ja avuntarpeen osoittamisesta lisätietoa saa Näkövammaisten liiton oikeuksienvalvonnan asiantuntijoilta (katso luku 15).

Eläkettä saavan hoitotuen osalta sokealla henkilöllä on aina oikeus vähintään perustukeen. Sokeuden määritelmä, katso luku 9.2.

Hoitotukihakemukseen on liitettävä lääkärinlausunto C, joka ei saa olla puolta vuotta vanhempi. B-lausuntokin riittää, jos siinä on asian ratkaisemiseksi vaadittavat tiedot.

9.4 Perustukien korottuminen kustannusten vaikutuksesta

Tuki voidaan myöntää korotettuna, kun perustuen edellytykset täyttyvät ja erityiskustannusten voidaan arvioida nousevan vähintään korotetun tuen määrään. Eri-tyiskustannusten osoittamiseen on hyvä varautua pitämällä kirjaa ja tallettamalla kuitit kaikista näkövammaisuuden ja pitkäaikaisten sairauksien aiheuttamista menoista.

Eri-tyiskustannuksina huomioidaan toimintakykyä heikentävästä sairaudesta tai vammasta välittömästi aiheutuvat tarpeelliset, ylimääräiset ja jatkuvat kustannukset siltä osin kuin henkilö vastaa niistä itse.

Eri-tyiskustannuksina voidaan ottaa huomioon:

1. kotipalvelusta, tukipalvelusta ja kotisairaanhoidosta aiheutuvat kustannukset
2. palveluasumisen tai tuetun asumisen hoito- ja hoivakustannukset
3. laitoshoidon ja sairaalahoidon kustannukset (ei pitkäaikaisen laitoshoidon maksuja)
4. lääkärin tai hammaslääkärin antamasta tai määräämästä hoidosta aiheutuvat kustannukset
5. lääkärin määräämän kuntoutuksen kustannukset
6. hoitoon tai kuntoutukseen liittyvät matkakustannukset, jotka ovat aiheutuneet

- kohtien 4 ja 5 perusteella
7. sairauden hoitoon määrättyjen lääkkeiden, kliinisten ravintovalmisteiden ja perusvoiteiden kustannukset.

9.5 Sairauspäiväraha korvaa ansionmenetystä

(Sairausvakuutuslaki)

Sairauspäiväraha korvaa alle vuoden kestävästä työkyvyttömyyden aiheuttamaa ansionmenetystä.

Kela voi maksaa sairauspäivärahaa, jos työkyvyttömyys on kestänyt yhtäjaksoisesti omavastuuajan, joka on yleensä sairastumispäivä ja 9 seuraavaa arkipäivää. Jos sairausajalta maksetaan palkkaa, Kela maksaa päivärahan työnantajalle.

Hakemuksen liitteeksi tarvitaan lääkärinlausunto. Sairauspäivärahan määrä lasketaan vuositulon perusteella. Sairauspäivärahaa voi saada myös, vaikka henkilöllä ei olisi lainkaan työtuloja. Sairauspäivärahan määrää voi arvioida Kelan laskurilla (www.kela.fi/laskurit).

Kun sairauspäivärahaa on maksettu 60 arkipäivää, lähettää Kela kirjeen, jossa kerrotaan kuntoutuksen vaihtoehtoista ja järjestäjästä. Jos olet työsuhteessa, sairauspäivärahan maksaminen 90 arkipäivän jälkeen edellyttää työterveyslääkärin lausuntoa työkyvyttömyydestä. Lausunto tulee toimittaa Kelaan itse. Sairauspäivärahaa maksetaan yleensä enintään 300 arkipäivää (noin vuoden). Tämän jälkeen hakijalla voi olla oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen.

Osasairauspäivärahan tarkoitus on tukea työkyvyttömän henkilön työssä pysymistä ja paluuta työhön. Osa-aikaiseen työhön paluu on vapaaehtoinen järjestely, johon tarvitaan sekä työntekijän että työnantajan suostumus. Heidän tulee tehdä määräaikainen sopimus osa-aikatyöstä. Hakemuksen lisäksi tarvitaan työterveyslääkärin tai työolotuntevan lääkärin laatima B-lausunto. Työajan on vähennettävä 40–60 prosenttia aiemmasta. Yrittäjällä työmäärän tulee vähentyä 40–60 prosenttia. Osasairauspäiväraha on suuruudeltaan puolet sairauspäivärahan määrästä.

9.6 Erityishoitorahaa lapsen hoitoon osallistumisen ajalta

Erityishoitorahaa voi hakea Kelasta alle 16-vuotiaan lapsen sairaalahoidon ja siihen liittyvän kotihoidon ajalta. Erityishoitorahan saaminen edellyttää lapsen hoitavalta lääkäriltä D-lääkärinlausuntoa sairauden vaikeudesta sekä vanhemman hoitoon osallistumisen tarpeellisuudesta. Erityishoitorahan tarkoitus on korvata ansionmenetystä, jos joutuu olemaan kokopäiväisesti pois työstä hoidon vuoksi eikä saa palkkaa. Lisätietoja www.kela.fi/erityishoitoraha.

9.7 Lääkekorvaukset

(Sairausvakuutuslaki, laki sähköisestä lääkemääräyksestä)

Kelasta voi saada korvausta lääkkeisiin, jotka lääkäri, hammaslääkäri tai sairaanhoitaja on määrännyt sairauden hoitoon. Lääkkeitä korvataan enintään kolmeksi kuukaudeksi kerrallaan. Erityisen kalliita lää-

keitä (pakkauksen hinta yli 1 000 euroa) korvataan enintään kuukaudeksi kerrallaan. Lisätietoa www.kela.fi/laakkeet.

Yleensä korvauksen saa jo apteekissa, kun apteekki tarkistaa asiakkaan oikeuden korvaukseen Kelan suorakorvaustietojen kyse-lypalvelusta. Markkinoilla on myös lääkkeitä, jotka eivät ole korvattavia. Tietoa lääkkeiden hinnoista, korvattavuudesta ja keskenään vaihtokelpoisista valmisteista löytyy www.kela.fi/laakehakupalvelu.

Kelan korvaamista lääkkeistä saa sairausvakuutuslain mukaisen korvauksen, kun yhteenlasketut lääkekustannukset ylittävät vuotuisen 50 euron alkuomavastuun. Alkuomavastuu voi täytyä jo yhdestä lääkeostosta tai useammasta eri lääkeostosta. Alkuomavastuu ei koske alle 18-vuotiaita.

Kun alkuomavastuu on täytynyt, lääkekorvaus lasketaan prosentteina lääkkeen hinnasta tai lääkkeelle määritellystä viitehinnasta.

Korvausluokat ovat:

- peruskorvaus 40 prosenttia (suurin osa lääkkeistä kuuluu tähän ryhmään)
- alempi erityiskorvaus 65 prosenttia
- ylempi erityiskorvaus 100 prosenttia (lääkekohtainen omavastuuosuus 4,50 €/lääke).

Oikeutta lääkkeen erityiskorvaukseen, rajoitettuun peruskorvaukseen tai kliinisen ravintovalmisteen korvaukseen haetaan Kelasta lääkärin kirjoittamalla B-lausunnolla. Korvausoikeus voidaan myöntää, kun lääketieteelliset edellytykset täyttyvät. Hakijalle toimitetaan uusi Kela-kortti, jossa on merkintä korvausoikeudesta ja sen mahdollisesta määräajasta. Apteekki tarkistaa lää-

keoston yhteydessä oikeuden korvaukseen sähköisesti Kelasta, joten korvauksen saa, vaikka vielä olisi uutta Kela-korttia. Erityiskorvaus voidaan maksaa lääkkeistä, jotka on ostettu sen jälkeen, kun B-lääkärinlausunto on saapunut Kelaan.

Reseptilääkkeiden kustannuksilla on vuosiomavastuu eli vuotuinen kattosumma ns. lääkekatto, joka vuonna 2021 on 579,78 euroa. Vuosiomavastuun täytyttyä asiakas maksaa jokaisesta korvattavasta lääkkeestä 2,50 euroa. Lääkekattoja eivät kartuta lääkkeet, jotka eivät ole korvattavia. Alkuomavastuu kartuttaa lääkekattoja. Apteekki saa tiedon vuosiomavastuusi ylittymisestä lääkeoston yhteydessä. Lisäkorvauksen saa heti apteekissa.

9.8 Terveystenhuollon matkojen omavastuu

(Sairausvakuutuslaki)

Sairauden tai kuntoutuksen vuoksi tehtyjen matkojen omavastuuosuus vuonna 2021 on 25 euroa yhteen suuntaan tehdyltä matkalta. Matkojen vuotuinen omavastuuosuus (niin sanottu matkakatto) on 300 euroa. Kela seuraa vuotuisen omavastuuosuuden täyttymistä. Myös omavastuun alle jäävät tarpeelliset matkakulut kartuttavat vuotuis- ta kattosummaa. Matkakustannukset voivat olla potilaan omia, hänen saattajansa tai perheenjäsenen kustannuksia, matkakustannukset haetaan ja käsitellään kuitenkin aina asiakkaan henkilötunnuksella. Perheenjäsenen kustannusten on liityttävä potilaan hoitoon lääkärin perustelemana. Lisätietoa www.kela.fi/matkat.

Kelasta voi hakea korvausta julkiseen tai yksityiseen sairaanhoitoon liittyvistä matkoista. Kela korvaa myös kuntoutukseen liittyviä matkoja, kun kuntoutus perustuu Kelan tai julkisen terveydenhuollon kuntoutuspäätökseen (katso luku 6.3.4).

Kela maksaa korvauksen yleensä lähimpään lääkäriin ja tutkimus- tai hoitolaitokseen halvimman matkustustavan mukaan. Lähin hoitopaikka on yleensä vakinaisen kotipaikkakunnan pääterveyskeskus tai lähin yliopistosairaala. Jos asiakas käy lääkärissä käynnin yhteydessä apteekissa, Kela voi korvata lisäkustannukset lähimpään apteekkiin. Erikseen tehtyä lääkkeiden hakumatkaa apteekkiin ei korvata.

Matkasta yleisillä kulkuneuvoilla tai omalla autolla alle 100 km matkasta julkiseen terveydenhuollon yksikköön ei yleensä tarvitse liittää mukaan kuittia tai selvitystä oman auton käyttötarpeesta. Kuitti kannattaa kuitenkin säilyttää, kunnes päätös on tehty. Oman auton käytön kustannuksista on mahdollista saada korvausta 0,20 €/km. Omavastuu on tällöinkin 25 euroa yhden suuntaiselta matkalta. Mikäli tarvitaan taksia, omaa autoa (matkan pituus yli 100 km) tai muuta erityiskulkuneuvoa, hoitopaikan henkilökunnan tulee perustella sen käyttö erillisellä todistuksella (SV67). Terveydenhuollolla on mahdollisuus kirjoittaa määräaikainen tai toistaiseksi voimassa oleva todistus erityisajoneuvon käyttöä varten. Tämä todistus käy kaikilla julkisen terveydenhuollon yksiköihin tehdyillä matkoilla.

Taksi tilataan välityskeskuksesta

Jos asiakkaalla on oikeus Kelan korvaamaan taksimatkaan, taksi on tilattava oman sai-

raanhoitopiirin tilausnumerosta. Lue lisää www.kela.fi/nain-tilaat-taksin. Tilaus tulee tehdä viimeistään matkaa edeltävänä päivänä klo 14.00 mennessä. Matka tilataan keskitetystä tilausnumerosta myös silloin, kun taksia tarvitaan äkillisesti tai taksi on unohdettu tilata edellisenä päivänä. Yhdellä tilauspuhelulla voi kaikki tiedossa olevat matkat seuraavan 14 vuorokauden ajalle.

Matkakorvauksen saa taksissa ja omavastuu on enintään 25 euroa. Mikäli matkaa ei tilata sairaanhoitopiirin tilausnumerosta, maksetaan matka kokonaisuudessaan itse. Kela ei korvaa näitä matkoja jälkikäteen eikä matkat kerrytä vuotuista matkakattoa.

Taksimatkaa varten terveydenhuollon todistus

Taksimatkasta tulee olla terveydenhuollon todistus SV67, todistus matkakorvausta varten. Taksimatkaa ei yhdistellä muiden asiakkaiden kanssa, jos terveydenhuollon ammattihenkilö on antanut asiakkaalle oikeuden yksin matkustamiseen.

Oikeus vakiotaksiin

Tutun taksinkuljettajan kyytiin on oikeutettu:

- alle 16-vuotias yksin matkustava lapsi (kyytiin ei yhdistellä muita asiakkaita)
- vaikeasti sairas lapsi (kyytiin ei yhdistellä muita asiakkaita).

Oikeus muiden henkilöiden kohdalla harkitaan aina tapauskohtaisesti. Mikäli terveydentila edellyttää kuljetuksen aikana erityistä apua, ohjausta tai valvontaa, asiaa voi selvittää soittamalla Kelan palvelunumeroon 020 692 204.

Myös vakiotaksiasiakkaan kuljetukseen voidaan yhdistellä muita asiakkaita, ellei terveydenhuolto ole antanut oikeutta yksin matkustamiseen.

9.9 Terveydenhuollon maksukatto

(Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista)

Julkisen terveydenhuollon maksuilla on vuotuinen 683 euron maksukatto. Maksukatto on henkilökohtainen, mutta perheen alle 18-vuotiailta perittävät maksut voi yhdistää toisen huoltajan maksuihin. Maksukaton täytyttyä loppuvuoden avohoidon palvelut saa pääsääntöisesti maksutta.

Maksukattoon lasketaan mukaan

- terveyskeskuksen lääkäripalvelujen maksut
- fysioterapiamaksut
- sarjahoidon maksut
- sairaalan poliklinikkamaksut
- päiväkirurgian maksut
- lyhytaikaisen laitoshoidon maksut niin terveydenhuollon kuin sosiaalihuollon laitoksissa
- yö- ja päivähoidon maksut
- kuntoutushoidon maksut.

Maksukattoon ei lasketa mukaan hammashoidon, sairaankuljetuksen, lääkärintodistusten, yksityislääkärin läheteellä tehtävien laboratorio- ja kuvantamistutkimusten (esimerkiksi röntgen-, ultraääni- tai magneettikuvaus) maksuja eikä tulosidonnaisia maksuja. Asiakasmaksulaki uudistuu ja vuoden 2022 alusta maksukattoon luettavien maksujen määrä laajenee.

Maksukaton täyttymistä on seurattava itse. Tätä varten voi pyytää terveyskeskuksesta tai sairaalasta seurantakortin. Alkuperäiset maksukuitit on kuitenkin säilytettävä, sillä ne on esitettävä tarvittaessa ennen kuin saa todistuksen maksukaton täyttymisestä. Todistuksen antaa terveyskeskus tai muu julkinen terveydenhuollon yksikkö.

Huomattava on, että hoitavan lääkärin määrittelemät pitkäaikaisesti tarvittavat hoitotarvikkeet ja -välineet on luovutettava maksutta niitä tarvitsevien käyttöön terveyskeskuksista. Tällaisia hoitotarvikkeita ja -välineitä ovat esimerkiksi diabeetikon hoitovälineet (verensokeriliuskat, virtsantutkimusliuskat, insuliiniruisut), avannepotilaan hoitovälineet, sääri- ja makuuhaavan hoitotarvikkeet sekä vaipat, katetrit ja virtsankerääjät.

9.10 Verotus

(Tuloverolaki)

9.10.1 Veronmaksukyvyn alentumisvähennys

Jos henkilön veronmaksukyky on hänen ja hänen perheensä tulot ja varat huomioon ottaen erityisistä syistä oleellisesti vähentynyt, hän voi vaatia veronmaksukyvyn alentumisvähennystä. Erityisiä syitä voivat olla esimerkiksi elatusvelvollisuus, työttömyys tai sairaus. Vähennyksen myöntämiseen vaikuttaa henkilön ja hänen perheensä kokonaistilanne.

Yksinomaan sairaudesta aiheutunut ollenainen veronmaksukyvyn alentuminen voi olla vähennysperusteena silloin, kun vero-

velvollisen ja hänen perheensä yhteenlaskettujen sairauskustannusten määrä verovuonna on vähintään 700 euroa. Lisäksi sairauskustannusten on oltava vähintään 10 prosenttia verovelvollisen pääomatulojen ja ansiotulojen yhteismäärästä. Vähennyksen määrä riippuu sairauskulujen ja kokonaistulojen määrästä. Vähennyksen määrä on enintään 1 400 euroa.

Lisätietoja www.vero.fi/henkiloasiakkaat.

9.10.2 Invalidivähennys

Invalidivähennykseen on oikeus, jos vamman tai sairauden haitta-aste on vähintään 30 prosenttia. Kun invalidivähennystä haetaan ensimmäistä kertaa, ilmoitetaan invaliditeettiprosentti verohallintoon lomakkeella 50A, kohdassa 12. Liitä mukaan lääkärintodistus tai muu vastaava selvitys haitta-asteesta. Jatkossa verohallinto tekee vähennyksen automaattisesti. Haitta-asteen muuttuessa on toimitettava verohallinnolle uusi lääkärintodistus.

Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavan henkilön haitta-asteeksi katsotaan 100 prosenttia ja osatyökyvyttömyyseläkettä saavan haitta-asteeksi 50 prosenttia, ellei lääkärin todistuksella haitta-astetta osoiteta suuremmaksi. Henkilö säilyttää oikeutensa vähennykseen senkin jälkeen, kun työkyvyttömyyseläke muuttuu vanhuuseläkkeeksi.

Valtionverotuksessa täyden vähennyksen määrä on 115 euroa. Vähennys tehdään valtion tuloverosta, joten sen saa myös eläketulosta. Kunnallisverotuksessa täysi vähennys on 440 euroa ansiotulosta.

Lisätietoja www.vero.fi/henkiloasiakkaat.

9.10.3 Kotitalousvähennys

Kun ostaa palveluja kotiin tai vapaa-ajan asuntoon, osan kuluista voi vähentää verotuksessa. Vähennyksen saa tavanomaisesta kotitalous-, hoiva- ja hoitotyöstä, kunnossapito- ja perusparannustyöstä sekä tietotekniikan asennus- ja neuvontapalveluista. Yksityisessä palveluasunnossa voi saada vähennyksen kotitalous- sekä hoiva- ja hoitotyöstä, jos työ tapahtuu henkilön omassa huoneessa ja työ on ostettu yksityiseltä palvelun tuottajalta. Vähennysoikeus koskee myös omien tai puolison vanhempien kodissa tai vapaa-ajan asunnossa teetettävää työtä. Vähennys myönnetään sinä vuonna, jona työkorvaus tai palkka ja palkan sivukulut on maksettu.

Kotitalousvähennyksenä voi vuonna 2021 vähentää 15 prosenttia maksetusta palkasta sekä palkan sivukulut tai 40 prosenttia ennakoperintärekisteriin kuuluvalla yrittäjälle tai yritykselle maksetusta työkorvauksesta. Vähennystä saa vain työn osuudesta, ei materiaaleista tai matkakuluista. Kotitalousvähennyksen enimmäismäärä vuonna 2021 on 2 250 euroa vuodessa. Vähennyksessä on 100 euron omavastuu. Pariskunta voi saada yhteensä 4 500 euron vähennykset.

Vähennystä ei saa, jos työn suorittava yritys ei kuulu ennakoperintärekisteriin tai jos työtä varten on saatu muun muassa palveluseteli, omaishoidon tukea tai asunnon korjausavustusta. Vähennykseen ei ole oikeutta myöskään, jos korvaus työstä maksetaan muulle kuin yksityiselle henkilölle tai yritykselle. Yleishyödylliselle yhteisölle tavanomaisesta kotitaloustyöstä tai hoiva- ja hoitotyöstä maksettu korvaus on kuitenkin vähennyskelpoinen.

Kannattaa aina selvittää etukäteen onko teetetyistä työstä oikeus saada vähennys.

Lisätietoja www.vero.fi/henkiloasiakkaat.

9.10.4 Sosiaalipalvelujen arvonlisäverottomuus

Yksityinen palveluntuottaja voi myydä sosiaalipalveluja arvonlisäverottomasti, jos toiminta on sosiaaliviranomaisten valvomaa ja palvelu myydään sosiaalihuollon tarpeessa olevalle henkilölle, jonka toimintakyky on alentunut. Palveluntuottajan ja asiakkaan on tehtävä palvelusuunnitelma sekä palvelusopimus siitä, että palvelu tuotetaan sosiaalihuoltopalveluna. Silloin kun asiakas hankkii palvelut suoraan yksityiseltä palveluntuottajalta, palvelun tuottaja vastaa siitä, että arvonlisäverottomuuden ehdot täyttyvät. Lisätietoja saa verotoimistoista.

9.11 Yleinen asumistuki

(Laki yleisestä asumistuesta)

Pienituloinen ruokakunta voi saada yleistä asumistukea asumismenojensa vähentämiseksi. Ruokakunnan muodostavat samassa asunnossa asuvat henkilöt. Asumistuki myönnetään ruokakunnalle yhteisesti. Omaisuus ei vaikuta yleiseen asumistukeen, mutta pääomatulot otetaan huomioon. Ruokakuntaan kuuluvien alle 18-vuotiaiden lasten tulot vaikuttavat asumistuen määrään vain silloin, jos alle 18-vuotias lapsi hakee asumistukea yksin tai puolisonsa kanssa.

Yleinen asumistuki on 80 prosenttia hyväksyttävien asumismenojen ja perusomavastuun erotuksesta. Hyväksyttävillä asumis-

menoille on laissa määrätty enimmäismäärät, joihin vaikuttavat asunnon sijaintikunta ja ruokakunnan koko. Jos vammainen henkilö tarvitsee apuvälineiden tai hoitajan vuoksi erityisen paljon tilaa, Kela voi hyväksyä enimmäisasumismenot yhtä henkilöä suuremman henkilöluvun mukaan, kuin mitä ruokakunnan koko on.

Yleistä asumistukea haetaan Kelasta. Asumistuen määrän voi arvioida www.kela.fi/laskurit.

Tuki tarkistetaan vuoden välein. Välitarkastuksia tehdään, kun ruokakunnan olosuhteissa tapahtuu muutoksia, jos esimerkiksi tulot pienenevät vähintään 200 euroa kuukaudessa tai nousevat 400 euroa kuukaudessa tai enemmän. Tuen saajan on itse ilmoitettava olosuhteissaan tapahtuvista muutoksista.

9.12 Eläkkeensaajan asumistuki

(Laki eläkkeensaajan asumistuesta)

Kela voi myöntää eläkkeensaajan asumistukea pienituloiselle eläkkeensaajalle. Kaikilla eläkkeensaajilla, esimerkiksi osatyökyvyttömyyseläkkeellä olevalla, ei kuitenkaan ole oikeutta saada eläkkeensaajan asumistukea. Tällöin on mahdollista hakea yleistä asumistukea.

Eläkkeensaajan asumistuki on 85 prosenttia huomioonotettavista asumismenoista, joista on vähennetty perusomavastuun ja tulojen mukaan määräytyvän lisäomavastuun yhteismäärä. Tuen määrä riippuu asumismenojen lisäksi hakijan perhesuhteista sekä tulojen ja omaisuuden määrästä. Omassa käyt-

tössä olevaa asuntoa ei lueta omaisuudeksi. Eläkkeensaajan asumistuki on verotonta tuloa. Sitä voidaan maksaa takautuvasti enintään puolen vuoden ajalta. Julkiseen laitoshoitoon siirtymisen jälkeen henkilö voi saada tukea aikaisempaa asuntoa varten yhdeksän kuukauden ajan, jos asumismenot edelleen jatkuvat.

Tuki tarkistetaan aina kun olosuhteissa on tapahtunut muutos tai vähintään kahden vuoden välein. Olosuhteissa tapahtuvista muutoksista on itse ilmoitettava Kelaan.

9.13 Toimeentulotukea haetaan Kelasta

(Toimeentulotukilaki)

Suomessa asuva tai oleskeleva henkilö tai perhe voi saada toimeentulotukea, jos tulot ja varat eivät riitä välttämättömiin menoihin, kuten ruokaan ja asumiseen. Lähtökohteisesti tuloiksi lasketaan kaikki käytettävissä olevat tulot ja varat. Toimeentulotuki on tarkoitettu lyhytaikaiseksi etuudeksi, ja sen tarkoitus on auttaa tilapäisten vaikeuksien yli, ehkäistä sellaisten syntymistä ja edistää itsenäistä selviytymistä.

Perustoimeentulotukea haetaan Kelasta. Oikeus perustoimeentulotukeen ratkaistaan arvioimalla hakijan tuen tarve toimeentulotukilain mukaan ja tekemällä laskelma tuloista ja menoista. Perustoimeentulotuen viimesijaisuus tarkoittaa sitä, että ensin tulee hakea kaikki muut etuudet, joihin saat-
taa olla oikeus.

Lisätietoa www.kela.fi/toimeentulotuki.

Täydentävä toimeentulotuki haetaan oman kunnan sosiaalitoimesta. Siihen lasketaan perustoimeentulotukeen sisältymättömät asumismenot ja menot, jotka aiheutuvat hakijan tai hänen perheensä erityisistä tarpeista tai olosuhteista, jotka katsotaan tarpeelliseksi toimeentulon turvaamiseksi tai itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi. Kunnat myöntävät lisäksi **ehkäisevää toimeentulotukea**, jonka perusteista ne päättävät itse. Sen tarkoitus on edistää sosiaalista turvallisuutta ja omatoimista suoriutumista sekä ehkäistä syrjäytymistä ja pitkäaikaista riippuvuutta toimeentulotuesta.

9.14 Talous- ja velkaneuvonta sekä sosiaalinen luototus

(Laki sosiaalisesta luototuksesta, laki talous- ja velkaneuvonnasta)

Talous- ja velkaneuvonta on lakisääteinen, asiakkaille maksuton palvelu. Neuvontaa järjestävät oikeusaputoimistot. Lisätietoja www.oikeus.fi/oikeusapu/fi/index/talous_ja_velkaneuvonta.html.

Kunnat voivat halutessaan osana sosiaalihuoltoa myöntää sosiaalisia luottoja. Sosiaalinen luotto on tarkoitettu pienituloiselle ja vähävaraiselle henkilölle, joka ei voi saada kohtuuhintaista luottoa, mutta pystyy kuitenkin suoriutumaan luoton takaisinmaksusta.

10 Eläketurva

(Kansaneläkelaki, työeläkelait)

10.1 Eläkkeistä lyhyesti

Lakisääteinen eläkejärjestelmä koostuu työeläkkeestä sekä Kelan maksamista eläkkeistä (kansaneläke ja takuueläke). Työeläke on ansioiden mukaan kertyvä eläke. Kansaneläke täydentää toimeentuloa, jos kertynyt työeläke on pieni. Takuueläke varmistaa Suomessa asuvalle henkilölle vähimmäiseläkkeen.

Työeläkejärjestelmään kuuluvia eläkkeitä:

- Vanhuuseläke on etuus, joka mahdollistaa ikääntyneen jäämisen pois työelämästä.
- Osittainen varhennettu vanhuuseläke on mahdollinen kaikille 61-vuotiaille ja vanhemmille.
- Työkyvyttömyyseläke korvaa pitkäaikaisen työkyvyttömyyden aiheuttamaa ansiotulojen menetystä.
- Kuntoutustuki on määräaikainen työkyvyttömyyseläke.
- Työuraeläkettä voi hakea 63-vuotiaana vähintään 38 vuoden työskentelyn jälkeen, jos on työskennellyt rasittuneisuutta ja kuluneisuutta aiheuttavassa työssä ja työkyky on heikentynyt.
- Perhe-eläkettä maksetaan edellytysten täytyessä kuolleen henkilön puolisolle ja alaikäisille lapsille.
- Lakisääteistä pakollista eläketurvaa on mahdollista täydentää itse hankitulla lisäeläketurvalla.

Työeläkkeistä saa lisätietoa www.tyoelake.fi/yhteystiedot/, www.kela.fi/kansanelake.

10.2 Vanhuuseläkkeen hakeminen

Vanhuuseläkettä on haettava. Samalla hakemuksella voi hakea sekä työ- että kansaneläkettä.

Työntekijän vanhuuseläke alkaa aikaisintaan sitä seuraavan kuukauden alusta, jona työntekijä on täyttänyt vanhuuseläkkeen saamiseen oikeuttavan iän ja lopettanut työn, jonka perusteella hän hakee vanhuuseläkettä. Yrittäjän vanhuuseläke alkaa aikaisintaan sitä seuraavan kuukauden alusta, jona yrittäjä on täyttänyt vanhuuseläkkeen saamiseen oikeuttavan iän. Yrittäjätointa ei tarvitse lopettaa.

Työkyvyttömyyseläke muuttuu automaattisesti vanhuuseläkkeeksi, myös sokeuden perusteella maksettava työkyvyttömyyseläke (Kel 12.4 mukainen eläke, katso luku 10.3). Työkyvyttömyyseläkkeen aikana työskentelystä kertyneen eläkkeen saa maksuun hakemuksella.

Vammaistuki loppuu, kun vanhuuseläke alkaa. Eläkettä saavan hoitotukea on haettava erikseen (katso luku 9.3). Kansaneläkkeen määrä riippuu työeläkkeesi määrästä. Vanhuuseläkkeen aikana työskentelystä kart-

tuneen eläkkeen voi hakea maksuun vasta oman ikäluokan vakuuttamisvelvollisuuden yläikärajassa (68–70 vuotta). Työntekoa ei tällöin tarvitse lopettaa.

10.3 Kansaneläke Kelasta

Kansaneläkettä voi saada Suomessa asuva henkilö, joka ei saa lainkaan työeläkettä tai jonka työeläke jää pieneksi. Kansaneläke pienenee työeläkkeen kasvaessa. Myös ulkomailla asuttu aika saattaa vaikuttaa kansaneläkkeen määrään. Täysi kansaneläke yksin asuvalle henkilölle on 665,29 €/kk. Kansaneläkejärjestelmästä maksetaan vanhuuseläkettä 65 vuotta täyttäneille. Vuonna 1965 ja sen jälkeen syntyneiden vanhuuseläkkeen ikäraja on sidottu työeläkelakien mukaiseen eläkeikään.

Jos työeläkkeelle jäädään ennen 65 vuoden täyttämistä ja työeläke on pieni, voi saada kansaneläkkeen vanhuuseläkkeen varhennettuna (tätä mahdollisuutta ei ole vuonna 1962 ja sen jälkeen syntyneillä). Hakija voi päättää, haetaanko kansaneläke heti, kun siirrytään työeläkkeelle, vai silloin, kun varsinainen vanhuuseläkeikä täyttyy. Jos kansaneläke haetaan vasta, kun varsinainen eläkeikä täyttyy, siihen ei tehdä varhennusvähennystä. Sokeuden perusteella myönnettyä työkyvyttömyyseläkettä (Kel 12.4) voi saada siihen saakka, kunnes täyttää 65 vuotta (vuonna 1965 ja sen jälkeen syntyneillä työeläkelakien mukaisen eläkeiän), jolloin sokeuden perusteella maksettu eläke muuttuu kansaneläkkeeksi.

Lisätietoja www.kela.fi/kansanelake.

10.4 Työeläke kertyy työssäolon ja ansioiden mukaan

Työeläkettä saa henkilö, jolle on kertynyt ansioiden perusteella eläkettä työsuhteessa tai yrittäjätoiminnassa. Työeläkejärjestelmän mukaiselle vanhuuseläkkeelle voi jäädä aikaisintaan oman ikäluokan alimmassa vanhuuseläkeikässä, yleensä 63–65 vuotta. Työeläkkeen suuruus määräytyy ansioiden mukaan. Yksityisen alan työeläkelaitokset lähettävät työeläkeotteen pääsääntöisesti joka kolmas vuosi. Työeläkeotteessa kerrotaan työhistoria ja karttuneen eläkkeen määrä. Työeläkeotteen voi pyytää omasta työeläkelaitoksesta. Työeläkeote on koska tahansa luettavissa myös verkossa oman työeläkelaitoksesi sivuilta tai www.tyoelake.fi -sivulta. Omien tietojen esille saaminen edellyttää palveluun kirjautumista esim. henkilökohtaisilla verkkopankkitunnuksilla.

Yrittäjä vastaa oman eläkevakuutuksensa järjestämisestä. Yrittäjä vakuuttaa toimintansa yrittäjän eläkelain (YEL) mukaisesti. Yrittäjä voi ottaa eläkevakuutuksensa joko työeläkevakuutusyhtiöstä tai eläkekassasta, jos hänen alallaan toimii sellainen. Yrittäjän eläkevakuutuksen perustana on YEL-työtulo. Työtulo kannattaa mitoittaa oikein, sillä se vaikuttaa muun muassa tulevan eläkkeen, sairausvakuutuslain mukaisten päivärahojen sekä mahdollisen työttömyyskorvauksen määrään. Lisätietoja eläkeyhtiöistä ja Näkövammaisten liiton yrittäjyysneuvojilta.

10.5 Eläke sokeuden perusteella

Sokean henkilön (määritelmä luvussa 9.2) tulisi saada kansaneläkelain mukainen työkyvyttömyyseläke kansaneläkelain 12 pykä-

län 4 momentin mukaan. Tämän momentin mukainen eläke oikeuttaa ansiosidonnaisiin sairaus-, työttömyys- ja vanhempainetuuksiin sekä työhallinnon palveluihin ja lisäksi tekemään palkkatyötä ilman ansiorajoituksia. Jos sokean työkyvyttömyyseläkettä saava saa myös takuueläkettä, takuueläkkeen osalta ansioraja on 837,59 €/kk. Sokean eläke on eläkevähenteinen eli jos saat esim. työkyvyttömyyseläkettä työeläkelakien perusteella, se vähentää sokean eläkkeen määrää. Myös osa etuuksista, esimerkiksi työttömyysetuus, ovat eläkevähenteisiä eli saadun eläkkeen määrä vähennetään etuudesta. Mikäli sokea henkilö saa Kelan työkyvyttömyyseläkettä jonkin muun kuin edellä mainitun lainkohdan perusteella, voi hän pyytää myöntöperusteen tarkistamista Kelasta. Takautuvasti tarkistus on mahdollista tehdä enintään puolen vuoden ajalta.

10.6 Takuueläke

(Laki takuueläkkeestä)

Takuueläke (837,59 €/kk vuonna 2021) parantaa kaikkein pienituloisimpien eläkeläisten toimeentuloa. Jos eläkkeensaajan kaikki eläkkeet ennen verotusta ovat yhteensä enintään 830,83 €/kk, maksetaan puuttuva osa takuueläkkeenä. Tuloraja ja vähimmäiseläke jäävät kuitenkin tätä pienemmäksi, jos henkilö on varhennetulla vanhuuseläkkeellä. Takuueläkkeen suuruuteen vaikuttavat kaikki muut henkilön saamat eläkkeet, myös ulkomailta saadut eläkkeet. Jos henkilö saa eläkettä sokeuden perusteella, voi takuueläkkeellä ollessa ansaita enintään voimassa olevan ansiorajan verran (katso luku 10.7). Vuonna 2021 ansioraja on 837,59 €/kk.

Takuueläke otetaan tulona huomioon muun muassa asumistuen ja toimeentulotuen määrittelyssä. Takuueläkettä haetaan Kelasta ja sillä on kuuden kuukauden takautuva hakuaika.

Takuueläkkeen saaja on oikeutettu sairauspäivärahaan, jos

- henkilö on alle 68-vuotias ja on työssä eläkkeelle siirtymisen jälkeen ja tulee työkyvyttömäksi työhön, jota eläkkeellä ollessaan tekee
- takuueläke on myönnetty sokealle tai liikuntakyvyttömälle henkilölle kansaneläkelain 12 § 4 momentin mukaisen työkyvyttömyyseläkkeen perusteella
- takuueläke on myönnetty eri lakien mukaisen täyden työkyvyttömyyden perusteella.

Takuueläkkeen saajalla on pääsääntöisesti oikeus kuntoutusrahaetuuteen. Oikeutta ei kuitenkaan ole henkilöllä, joka on saanut takuueläkkeen sillä perusteella, että on täyttänyt työntekijäneläkelain 11 §:ssä hänen ikäluokalleen säädetyn vanhuuseläkkeen alaikärajan ja saa vanhuuseläkettä tai varhennettua vanhuuseläkettä. Oikeutta ei myöskään ole 65 vuotta täyttäneellä maahanmuuttajalla.

Työssä käyvän sokean henkilön, joka saa kansaneläkelain 12 § 4 momentin mukaista työkyvyttömyyseläkettä ja takuueläkettä, kuntoutusraha määräytyy ensisijaisesti työtulojen perusteella. Toissijaisesti kuntoutusraha voi määräytyä edeltävän etuuden ja viime kädessä vähimmäismäärän perusteella. Takuueläkkeellä ei ole vaikutusta kuntoutusrahan määrään tässä tapauksessa.

Takuueläke voidaan lakkauttaa erityisestä syystä. Erityisenä syynä voidaan pitää sitä, että eläkkeensaaja menettäisi suuremman muualta maksettavan etuuden. Lakkauttaminen edellyttää, että eläkkeensaaja pyytää lakkauttamista kirjallisesti. Pyyntöä lakkautettu takuueläke voidaan myöntää uudelleen hakemuksesta. Lue lisää www.kela.fi/kansanelake.

10.7 Eläkeläisen oikeus ansiotuloihin ja eläkkeen lepäämään jättäminen

(Laki työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhön paluun edistämisestä)

Vanhuuseläkettä saava voi olla työssä ilman rajoituksia, mutta työtulot vaikuttavat silloinkin eläkkeen verotukseen ja mahdolliseen asumistukeen.

Jos työkyvyttömyyseläke on myönnetty sokeuden tai liikuntakyvyttömyyden vuoksi ja sen lisäksi saa takuueläkettä, voi ansaita enintään 837,59 €/kk ilman, että se vaikuttaa takuueläkkeeseen. Ansiorajan ylittyessä takuueläke jää lepäämään. Sokeuden perusteella myönnettyyn työkyvyttömyyseläkkeeseen ansiotulot eivät vaikuta.

Ansiotulot ja yrittäjätulot vaikuttavat työkyvyttömyyseläkkeen maksamiseen (sekä kansan- että työeläkejärjestelmässä), eläkkeensaajan asumistukeen sekä eläkkeiden verotukseen. Täydellä työeläkelaitoksen myöntämällä työkyvyttömyyseläkkeellä saa ansaita 40 % eläkettä edeltävästä keskiansiostasi, kuitenkin vähintään 837,59 €/kk (vuonna 2021) kuukaudessa. Kelan työkyvyttömyyseläkkeellä voi ansaita enintään 837,59 €/kk

(vuonna 2021). Tämä ei koske kansaneläkelain 12 § 4 mom. mukaisen työkyvyttömyyseläkkeen saajia. Henkilökohtaisen ansiorajan voi tarkistaa työeläkelaitokselta ennen ansiotyön alkua. Jos ansiot ylittävät nämä rajat, eläkkeen voi jättää lepäämään vähintään kolmen kuukauden ja enintään kahden vuoden ajaksi. Lepäämässä olevaa eläkettä ryhdytään maksamaan uudelleen, jos työnteke lakkaa tai ansiotulot jäävät alle edellä mainittujen tulorajojen. Tästä on kuitenkin ilmoitettava eläkelaitokselle.

Työkyvyttömyyseläkkeensä lepäämään jättävälle henkilölle maksetaan ylintä vammaistukea 422,58 €/kk ajalta, jolta eläkkeiden maksaminen on keskeytyneenä. Vammaistuki maksetaan vain niille, jotka ovat eläkkeellä ollessaan saaneet eläkettä saavan hoitotukea. Vaikka eläke olisi lepäämässä, henkilö kuuluu edelleen eläkkeensaajan asumistuen piiriin.

11 Heikentynyt näkö ja työ

(Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta, valtioneuvoston asetus julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta, laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista, laki työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhönpaluun edistämisestä, yhdenvertaisuuslaki)

Näkövammaisten liiton Työelämäpalvelut tarjoaa maksutonta neuvontaa ja käytännön ohjausta opiskelun ja työelämän eri tilanteisiin: ammatinvalintaan, opiskeluun, työllistymiseen, työssä jatkamiseen, yrityksen perustamiseen, työn ja opiskelun yksilöllisiin mukautusratkaisuihin ja apuvälineasioihin. Neuvomme myös ammatillisen kuntoutuksen mahdollisuuksissa, mukautamisratkaisuihin ja kuntoutukseen liittyvissä tukimuodoissa sekä eläkeasioissa.

Työttömyysturvaa koskevissa asioissa ja oikeusvaatimuksissa Näkövammaisten liitossa avustavat Työelämäpalvelujen työntekijät sekä tarvittaessa oikeuksienvälöntalokimies. Työelämäpalveluihin ja oikeuksienvälöntalokimieheen voit myös ottaa yhteyttä, jos epäilet joutuneesi syrjityksi vammaisuutesi takia työelämässä, työhaussa tai opiskelussa.

Lisätietoja www.nkl.fi/tyo.

11.1 Työn mukautusratkaisut ja ammatillinen kuntoutus

Työn kuormitustekijöitä selvitetäessä on olennaista kunkin yksilöllisen työtilanteen kartoitus ja toiminnallisen näön tutkiminen. Kartoituksesta edetään kuormitusta vähentäviin tai poistaviin yksilöllisiin ratkaisuihin työssä ja työpaikalla.

Yhdenvertaisuuslain 15 §:n mukaan työnantajan on tehtävä asianmukaiset ja kulloissakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti työskennellä, suoriutua työtehtävistä ja edetä työuralla. Kohtuulliset mukautukset ovat yksilöllisiä toimenpiteitä tarpeen mukaan. Kohtuullisilla mukautuksilla ei tarkoiteta saavutettavuuden tai esteettömyyden parantamista yleisesti. Kohtuulliset mukautukset ja yleiset toimenpiteet saavutettavuuden ja esteettömyyden lisäämiseksi täydentävät toisiaan.

Työelämässä mukautukset voivat kohdistua esimerkiksi työoloihin ja työn organisointiin, työmenetelmiin, apuvälineisiin sekä koulutuksen ja työtä koskevan opastuksen järjestämiseen vammaisen henkilön yksilölliset tarpeet huomioon ottaen. Käytännössä mukautukset voivat olla esimerkiksi työpaikan esteettömyyteen liittyviä toimia, työtilojen valaistuksen muuttamista, työpisteen siirtäminen helppokulkuisempaan paikkaan tai työpöydän tai työvälineiden asentaminen vammaiselle työntekijälle sopivaksi. Tiedonsaannin esteettömyyden turvaamiseksi mukautuksena kysymykseen voivat tulla erilaiset tietotekniset ratkaisut. Vammaisen henkilön työnteon mahdollistaminen työaikajärjestelyillä voi samaten joissakin tilanteissa olla pykälässä tarkoitettu kohtuullinen mukautus.

Työnantajan toiminnan luonne vaikuttaa siihen, minkälaiset mukautukset ovat käytännössä mahdollisia ja siten pykälässä tarkoitettui tavoin asianmukaisia ja kohtuullisia. Vammaisen henkilön mahdollisesti tarvitsemat mukautukset eivät työntekijää haettaessa saa vaikuttaa työhönottopäätökseen. Jos ansiotunein työnhakija on vammaisen, hänen syrjäyttämisenä kohtuullisten mukautusten tekemisvelvoitteen vuoksi on ehdotetussa laissa tarkoitettua syrjintää (katso luku 11.4).

Toimivat ja saavutettavat työterveyshuollon palvelut ovat työssä jatkamisen ja työhyvinvoinnin kannalta olennainen tekijä. Työterveyshuoltolain mukaan työterveyshuollon tehtävä on sovittaa yhteen työkykyyn ja työhön paluuseen liittyviä hoito- ja kuntoutustoimenpiteitä sekä edistää vajaakuntoisen henkilön työssä selviytymistä. Työn ja työympäristöjen mukauttamisratkaisut ovat hyvin yksilöllisiä ja on tärkeää, että niiden suunnittelussa on mukana näkövammaisen työntekijä itse. Työntekijän tai yrittäjän on tärkeää tietää ratkaisuisista ja mahdollisuuksista omassa tilanteessaan. Niistä kertominen esimerkiksi työkykyneuvottelussa työterveyslääkärille ja esimiehelle mahdollistaa ratkaisut työpaikalla käytäntöön.

Näkövammaisten henkilöiden työssä jatkamisen ja jaksamisen kannalta olennaista on työn ongelmien oikeiden syiden tunnistaminen ja tunnustaminen sekä tunnistamisen jälkeen toimiminen ja pääsy ammatillisen kuntoutuksen toimien piiriin. Ammatillinen kuntoutus monine toimenpiteineen auttaa työkyvyn säilymisessä ja sen parantamisessa työntekijöitä, yrittäjiä, työttömiä työnhakijoita ja opiskelijoita.

Ammatillista kuntoutusta voivat järjestää Kela ja työeläkelaitokset. Sen tavoitteena on

työ- ja ansiokyvyn tukeminen ja parantaminen sekä työkyvyttömyyden estäminen. Ammatillisen kuntoutuksen toimenpitein pyritään mahdollistamaan työelämään pääsy, turvaamaan työelämässä pysyminen ja sinne palaaminen esimerkiksi pitkän sairausloman jälkeen. Liikkeelle voidaan lähteä ja usein lähdetään ammatillisella kuntoutusselvityksellä, joka on Kelan ammatillista kuntoutusta. Ammatillisena kuntoutuksena Kela voi järjestää seuraavaa ammatillista kuntoutusta: nuoren ammatillinen kuntoutus (www.kela.fi/nuoren-ammattillinen-kuntoutus), ammatillinen kuntoutusselvitys (www.kela.fi/kuntoutusselvitys), koulutus (www.kela.fi/koulutus-kuntoutuksena), työllistymistä edistävä ammatillinen kuntoutus (www.kela.fi/tyollistymista-edistava-kuntoutus), työelämässä olevien KIILA-kuntoutus (www.kela.fi/kii-la-kuntoutus), ammatilliset kuntoutuskurssit (www.kela.fi/ammattilliset-kuntoutuskurssit) ja koulutuskokeilu (www.kela.fi/koulutusko-keilu). Työeläkelaitokset järjestävät ammatillisena kuntoutuksena neuvontaa ja ohjausta, työkokeilua, työhönvalmennusta, uudelleen-koulutusta ja tukea elinkeinotoiminnan aloittamiseen tai jatkamiseen.

Kaikissa tapauksissa mukautusratkaisuilla ja ammatillisen kuntoutuksen toimilla työkykyä ei voida parantaa tai säilyttää. Henkilö voi tulla työkyvyttömäksi työhönsä tai vaikiintuneeseen ammattiinsa.

11.2 Työkyvyttömyyseläkkeen harkinnasta

Ensin kannattaa jutella asiasta hoitavan lääkärin kanssa ja ottaa yhteyttä omaan eläkelaitokseen, josta voi pyytää arvion työkyvyttömyyseläkkeen määrästä ja toimintaohjei-

ta. Työkyvyttömyyseläkkeen määrä poikkeaa työeläkeotteesta olevasta karttuneesta eläkkeestä, sillä työkyvyttömyyseläkkeeseen lasketaan myös niin sanottu tulevan ajan karttuma. Omalta eläkelaitokselta kannattaa pyytää myös arvio ansiorajasta, mitä voi täyden työkyvyttömyyseläkkeen lisäksi ansaita. Tällöin voi arvioida toimeentuloa työkyvyttömyyseläkkeellä. Vastaavan laskelman voi pyytää myös osatyökyvyttömyyseläkkeestä.

Työkyvyttömyyden määrittää aina lääkäri. Työkyvyttömyyseläkettä haetaan työeläkelaitokselta. Eläkelaitoksen on ennen työkyvyttömyyseläkepäättöksen antamista selvitettävä henkilön oikeus työeläkeläisten mukaiseen ammatilliseen kuntoutukseen. Huomaa, että työttömäksi jääminen ei ole peruste saada työkyvyttömyyseläkettä, vaan työkyvyn tulee olla alentunut.

11.3 Työkyvyttömyyseläke ja osatyökyvyttömyyseläke

Työkyvyttömyyseläkkeellä korvataan pitkäaikaisen työkyvyttömyyden aiheuttamaa ansiotulojen menetystä. Täydessä työkyvyttömyyseläkkeessä työkyvyn tulee olla alentunut vähintään 3/5. Tämän arvion tekee lääkäri B-lausunnossa. Kokonaisarvioinnissa otetaan huomioon myös sosiaalis-taloudelliset seikat, kuten hakijan koulutus, työhistoria sekä ikä. Yleensä työkyvyttömyyseläkettä edeltää 300 päivän sairauspäiväraha-kaus.

Täysi työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää toistaiseksi tai määräajaksi, jolloin se on nimeltään kuntoutustuki. Osatyökyvyttömyyseläke myönnetään joko toistaiseksi tai määräajaksi osakuntoutustukena. Osa-eläkkeet ovat mahdollisia vain työeläkejärjestel-

mässä eli niitä ei voi saada kansaneläkkeenä.

Kansaneläkejärjestelmässä työkyvyttömyyseläkettä maksetaan, jos henkilö ei saa muuta eläkettä tai muu eläke on pieni. Eläkkeen määrä riippuu myös siitä, kuinka kauan henkilö on asunut Suomessa.

Osatyökyvyttömyyseläke on tarkoitettu henkilölle, joka pystyy edelleen jatkamaan ansiotyötä sairaudestaan huolimatta. Osatyökyvyttömyyseläkkeessä työkyvyn tulee olla alentunut vähintään 2/5, ja tämän kannanoton tekee lääkäri B-lausunnossa. Osa-eläkkeen määrä on puolet täydestä työkyvyttömyyseläkkeestä. Osatyökyvyttömyyseläkkeen voi saada myös työtön, joka voisi sairaudestaan huolimatta tehdä työtä. Tällöin voi saada osatyökyvyttömyyseläkkeen rinnalla työttömyyspäivärahaa, josta on vähennetty osatyökyvyttömyyseläkkeen määrä.

Työkyvyttömyyseläke muuttuu vanhuuseläkkeeksi:

- työeläkkeensaajan oman ikäluokan alimassa vanhuuseläkeiässä, jos eläke on alkanut vuonna 2017 tai myöhemmin,
- 63 vuoden iässä, jos eläke on alkanut 2006–2016 tai
- 65 vuoden iässä, jos eläke on alkanut ennen vuotta 2006.

Kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläke muuttuu vanhuuseläkkeeksi eläkkeensaajan täyttäessä 65 vuotta, vuonna 1965 ja sen jälkeen syntyneillä työeläkeläisten mukaisen eläkeiän (katso luvut 10.2 ja 10.3).

11.4 TyösyRJintä

TyösyRJintää voi esiintyä työsuhteen aikana, ennen sitä (rekrytointi) tai se voi liittyä työ-

suhteen päättymiseen (syrjivä irtisanomis- tai purkuperuste). Lähtökohtaisesti henkilön vammaisuuteen liittyvä muita epäsuotuisampi kohtelu on välitöntä syrjintää. Eri-laiseen kohteluun voi kuitenkin olla laissa säädetty oikeuttamisperuste, joka edellyttää, että kohtelu perustuu työtehtäviä koskeviin todellisiin vaatimuksiin ja kohtelu on oikeasuhtaista oikeutettuun tavoitteeseen pääsemiseksi, esim. näkövammaisen henkilö ei voi toimia bussinkuljettajana. Välillistä syrjintää sen sijaan voi olla näennäisesti yhdenvertainen sääntö, peruste tai käytäntö joka saattaa henkilön muita epäedullisempaan asemaan hänen vammansa takia. Syrjintää on myös kohtuullisten mukautusten epääminen sekä se, ettei työnantaja puutu havaitsemaansa tai tietoonsa tulleeseen työssä tapahtuvaan häirintään (epäasiallinen kohtelu ja kiusaaminen). Myös esimiesasemassa olevan henkilön ohje tai käsky syrjiä on syrjintää silloin, kun se liittyy esim. henkilön vammaisuuteen. Yhdenvertaisuuslaissa kielletään myös ns. läheissyrjintä, joka tarkoittaa että syrjivän menettelyn peruste ei liity syrjityksi tulleeseen henkilöön itseensä vaan johonkuhun toiseen (esim. vammaisen lapsen vanhempi kokee syrjintää työpaikalla lapsensa vammasta johtuen). Työsyrjintä on säädetty rangaistavaksi myös rikoslaissa.

Työsyrjintä voi ilmetä toimintana, tekona tai kohteluna. Merkitystä ei ole sillä, onko tekijän tarkoituksena ollut syrjiä (esim. toimiminen taloudellisista syistä ilman syrjintämotiivia). Myös työsuhteen päättämislanteissa, mm. irtisanottaessa YT-menettelyn yhteydessä tai purettaessa työsopimus koeaikana, tulee työnantajan kohdella työntekijöitä yhdenvertaisesti. Yhdenvertaisuuslaki sisältää myös syrjivän työpaikkailmoittelun kiellon.

Työelämäpalvelut sekä oikeuksienvalvontalakimies neuvovat ja avustavat näkövammaisia ja heidän läheisiään työsyrjintään liittyen. Työsyrjintä kuuluu aluehallintoviranomaisten toimivaltaan. Apua ja neuvoja saa myös aluehallintoviraston työsuojelun vastualueiden valtakunnallisesta puhelinpalvelusta numerosta 0295 016 620 sekä yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistosta numerosta 0295 666 817 tai sähköpostitse osoitteesta yvv@oikeus.fi.

Työelämäpalvelut tarjoaa maksuttomia neuvontapalveluja ja käytännön ohjausta näkövammaisille ja näköongelmallisille henkilöille työelämän ja opiskelun eri tilanteisiin. Palvelemme koko Suomen alueella.

Työelämäasiantuntija Varpu Punnonen
p. 050 409 8690

Työelämäasiantuntija Ville Ukkola
p. 050 463 2588

Työelämäasiantuntija Marina Baarman
p. 050 378 3556

Työelämäasiantuntija Mikael Mustonen
p. 050 471 3747

Yrittäjyysasiantuntija Jaana Argillander
p. 050 596 6736

Digitalisaatioasiantuntija
Ville Lamminen
p. 050 400 2313

Työelämäpalvelujen päällikkö
Taru Tammi
p. 050 596 5023

Lähetä sähköpostia ensisijaisesti osoitteeseen tyoelamapalvelut@nkl.fi. Henkilökoh-

taiset sähköpostiosoitteet ovat muotoa etunimi.sukunimi@nkl.fi

12 Tukea auton käyttöön

12.1 Avustus auton hankintaan

(Vammaispalvelulaki)

Kotikunnan sosiaalitoimi voi vammaispalvelulain harkinnanvaraisena tukitoimena myöntää avustusta auton hankintaan. Jos autoon tarvitaan muutostöitä esimerkiksi liikuntavamman vuoksi, kunnan sosiaalitoimi voi myöntää tukea välttämättömiin muutostöihin vammaispalvelulain perusteella (katso kohta 4.2.2).

12.2 Liikkumisesteisen pysäköintitunnus

(Tieliikennelaki ja -asetus)

Liikkumisesteisen pysäköintitunnus korvasi vammaisen pysäköintiluvan 1.6.2020 alkaen. Ennen 1.6.2020 myönnetty vammaisen pysäköintiluvat ovat voimassa normaalisti luvan voimassaolon loppuun asti.

Liikkumisesteisen pysäköintitunnus on henkilökohtainen. Tunnusta voidaan käyttää siinä ajoneuvossa, jossa luvanhaltija on itse kuljetettavana tai kuljettajana. Liikkumisesteisen pysäköintitunnus kelpaa kaikissa Euroopan unionin jäsenvaltioissa.

Pysäköintitunnuksen myöntämisen edellytykset:

- Jos vammaisuus aiheutuu heikentyneestä näöstä, näöntarkkuuden on oltava paremmassa silmässä enintään 0.1 tai näkökyky kokonaisuudessaan arvioiden on vähintään haittaluokan 17 mukainen.
- Sairaudesta, viasta tai vammasta johtuva haitta estää henkilöä itsenäisesti kävelemästä ja tästä liikkumista vaikeuttavasta sairaudesta, viasta tai vammasta johtuva haitta kuuluu vähintään haittaluokkaan 11 (ks. työtapaturma- ja ammattitautilaki 84 §).
- Vaikeasti vammaisen henkilön kuljettamista varten tunnus voidaan myöntää, jos kuljetettavalla on säännöllinen tai usein toistuva kuljetustarve eikä hän selviydy kuljetuksen jälkeen ilman saattajaa.

Tunnus voidaan myöntää, jos myöntämisen edellytykset lääkärinlausunnon perusteella täyttyvät. Jos henkilöllä on pysyvä haitta, pysäköintitunnus myönnetään 10 vuodeksi. Muussa tapauksessa tunnus myönnetään lääkärin lausunnossaan erikseen ilmoittamaksi ajaksi. Lääkärin tulee ottaa lausunnossa selvästi kantaa sekä haittaluokkaan että haitan kestoon.

Liikkumisesteisen pysäköintitunnuksella saa pysäköidä ajoneuvon yleisille alueille

- pysäköintipaikalle, joka on merkitty pyörätuolimerkillä
- maksulliselle pysäköintipaikalle maksua suorittamatta
- alueelle, missä pysäköinti on kielletty liikennemerkillä ”pysäköinti kielletty” tai ”pysäköintikieltoalue”
- pysäköintipaikalle, jossa pysäköinnin enimmäisaika on liikennemerkkein rajoitettu, rajoitusta pidemmäksi ajaksi
- pihakadulle sillä varauksella, ettei pysäköinti kohtuuttomasti haittaa pihakadulla liikkumista
- pyöräkadun ajoradalla muuallekin kuin merkitylle pysäköintipaikalle, jos siitä ei aiheudu kohtuutonta haittaa.

Liikkumisesteisen pysäköintitunnus ei suoraan oikeuta pysäköimään yksityisillä alueilla, vaan niillä on noudatettava alueiden omia pysäköimisen sääntöjä ja liikennemerkkejä. Pysäköintitunnuksen soveltuvuus kannattaa varmistaa aluetta valvovalta yritykseltä tai kiinteistön omistajalta.

Liikkumisesteisen pysäköintitunnusta haetaan sähköisesti Traficomin Oma asiointi-palvelussa. Hakemuksen yhteydessä voi hakea myös vapautusta ajoneuvon perusverosta (luku 12.3). Tunnusta voi hakea myös Ajo-varman palvelupisteessä. Tunnus voidaan uudistaa aiemman, 10 vuodeksi myönnetyn pysäköintiluvan, perusteella ilman lääkärinlausuntoa. Hakemus tulee maksaa hakemuksen jättämisen yhteydessä. Tunnus maksaa 20 euroa.

Lisätietoa www.traficom.fi.

Ajo-varman asiakaspalvelu p.075 323 9999

12.3 Vapautus ajoneuvoveron perusverosta, vuotuinen käyttömaksu

(Ajoneuvoverolaki)

Auton omistaja tai rekisteriin merkitty haltija on verovelvollinen. Traficomien myöntämän pysäköintitunnuksen tai Poliisin myöntämän pysäköintiluvan perusteella voidaan myöntää vapautus ajoneuvoveron perusverosta. Vapautuksen voi saada myös verohallinnon myöntämän autoverolain 26 §:n perusteella. (katso luku 12.4). Tällöin erillistä hakemusta ei tarvitse toimittaa Traficomiin.

Vapautuksen hakeminen ajoneuvoveron perusverosta

Vapautusta voi hakea ajoneuvoveron perusverosta, siirtää sen tarvittaessa toiseen ajoneuvoon tai päättää voimassa olevan vapautuksen. Vapautus myönnetään joko vammaisen henkilön omaan ajoneuvoon tai toiseen ajoneuvoon, jolla häntä kuljetetaan.

Vapautuksen saa ajoneuvoveron perusverosta. Jos ajoneuvon käyttövoimana on esim. diesel, tulee edelleen maksaa käyttövoimaveron osuus. Pysäköintitunnuksen perusteella myönnettävää vapautusta ajoneuvoveron perusverosta voi hakea vammaisen henkilö itse tai henkilö, joka kuljettaa häntä.

Vapautuksen saa saman pysäköintitunnuksen perusteella vain yhdestä ajoneuvosta kerrallaan ja se myönnetään pysäköintitunnuksen voimassaoloajalle. Vapautuksen hakemista varten tarvitaan pysäköintitunnuksen numero, pysäköintitunnuksen haltijan

henkilötunnus sekä sen ajoneuvon rekisteritunnus, jolle haetaan vapautus.

Pysäköintitunnusta ja vapautusta ajoneuvoveron perusverosta voi hakea samalla kertaa joko Traficomin sähköisessä palvelussa tai Ajovarman toimipisteissä. Vapautusta ajoneuvoveron perusverosta voi hakea takautuvasti, enintään kolmelta vuodelta. Jos näkövammaisella hakijalla on jo Traficomin myöntämä pysäköintitunnus, voi vapautusta hakea tai siirtää sen autolta toiselle sähköisessä palvelussa.

Jos sähköistä asiointia ei voi käyttää, eikä asioida Ajovarmassa tai jos pysäköintitunnus on Poliisin myöntämä, vapautusta voi hakea Traficomille postitettavalla Vapautus ajoneuvoveron perusverosta vammaisuuden perusteella- lomakkeella. Hakemukseen on liitettävä jäljennös pysäköintitunnuksesta.

Vapautushakemus postitetaan liitteineen osoitteeseen: Liikenne- ja viestintävirasto Traficom, PL 320, 00059 TRAFICOM tai sähköpostitse kirjaamo@traficom.fi.

Vapautuksen siirtäminen ajoneuvolta toiselle

Pysäköintitunnuksen haltija voi siirtää vapautuksen mille ajoneuville tahansa. Verovelvollisena voi siirtää vapautuksen vain omaan ajoneuvoon. Pysäköintitunnuksen siirto päättää automaattisesti vapautuksen edelliseltä ajoneuvolta. Vapautuksen siirtoa varten tarvitaan pysäköintitunnuksen numero, pysäköintitunnuksen haltijan henkilötunnus sekä vapautettavan ajoneuvon rekisteritunnus.

Vapautuksen päättäminen

Vapautuksen päättämistä varten tarvitaan pysäköintitunnuksen numero, pysäköintitunnuksen haltijan henkilötunnus sekä vapautetun ajoneuvon rekisteritunnus. Vapautus päättyy ilmoituspäivään.

Lisätietoja: Traficom Ajoneuvoveroneuvonta p. 029 534 5125

12.4 Autoveron palauttaminen vamman perusteella

(Autoverolaki 26 §)

Uusi autoverolaki tuli voimaan 1.1.2021 alkaen. Autoverosta voi joissakin tapauksissa saada palautusta vamman perusteella (entinen autoveronpalautus invalideille). Vammainen henkilö voi saada autoveroa takaisin autosta, joka tulee hänen omaan käyttöönsä ja rekisteröidään hänen omistukseensa ensimmäistä kertaa tai osamaksukaupassa on merkitty liikennerekisteriin auton haltijaksi. Myös hakijat, jotka eivät itse voi ajaa autoa, voivat saada autoveronpalautusta, kunhan auto tulee hakijan henkilökohtaiseen käyttöön.

Autoverolaki antaa mahdollisuuden autoveron palautukseen myös käytettynä maahan tuotuun ajoneuvoon, joka rekisteröidään Suomessa ensi kertaa.

Autoveron palautuksen yleisenä edellytyksenä on, että auto tulee hakijan henkilökohtaiseen käyttöön. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että muut perheenjäsenet eivät lainkaan saisi käyttää autoa. Tarkoitus kuitenkin on, että auto on pääasiassa hakijan käytössä. Korkeimman hallinto-oikeuden tulkinn

nan mukaan perheessä ei tarvitse olla kahta autoa, vaikka vammaisen henkilön käytössä olevasta autosta on palautettu autoveroa invaliditeetin perusteella. Käytännössä tämä tarkoittaa, että muut perheenjäsenet voivat käyttää autoa esimerkiksi harrastusmenoihin, kaupassa käyntiin tai muuhun vastaavaan. Tämänhetkisen oikeuskäytännön mukaan veronpalautus on myönnetty, kun pääsääntöisesti hakijaa kuljetetaan autolla ja muu käyttö on vähäistä. Vastuu muusta käytöstä on aina edunsaajalla.

Autoveron palautuksen määrä vaihtelee eri tapauksissa. Veroa palautetaan, jos autosta on maksuunpantu täysimääräinen autovero.

Palautusta voi saada autoverolain 26 pykälän perusteella seuraavissa tapauksissa:

1. Henkilön näkö -tai liikuntavammasta aiheutuva pysyvä haitta-aste on vähintään 80 %, ja auto tulee henkilökohtaiseen käyttöön. Liikuntavammalla tarkoitetaan alaraajojen vammoja ja sairauksia. Esimerkiksi keuhkosairaudet, sydänsairaudet tai muut sisäelinsairaudet eivät ole laissa tarkoitettuja liikuntavammoja, vaikka ne vaikeuttaisivat liikkumista.
 2. Henkilön invaliditeetista aiheutuva pysyvä haitta-aste on vähintään 60 %, ja ajoneuvon hankinta on olennaisen tarpeellinen työn, toimen tai ammattiin valmistumista varten tapahtuvan opiskelun vuoksi.
- 1 ja 2. kohdan tarkoittamalle henkilölle autovero palautetaan kokonaan, mutta palautettava määrä on kuitenkin enintään 3 770 euroa. Jos henkilö lääkärintodistuksella tai muutoin luotettavasti selvittää, että hänen on käytettävä automaattivaihteista autoa, palautettava määrä on enintään 4 980 euroa.

3. Henkilön liikuntakyky on alaraajan tai -raajojen puuttumisen tai toiminnan vajuuden vuoksi siten alentunut, että hänen pysyvä haitta-asteensa on vähintään 40 prosenttia, ja ajoneuvon hankinta on hänelle olennaisen tarpeellinen hänen työssään, toimensa tai ammattiin valmistumista varten tapahtuvan opiskelunsa vuoksi. Tällöin autoverosta palautetaan 60 prosenttia, kuitenkin enintään 2 460 euroa.
2. ja 3. kohdassa tarkoitettuna opiskeluna ammattiin valmistumista varten ei pidetä yleissivistävää koulutusta, kuten lukiossa opiskelua.

Palautus maksetaan heti, kun se on myönnetty. Palautuksen maksaminen edellyttää, että vero on maksuunpantu. Myös osamaksukaupassa palautus maksetaan heti. Edellytyksenä ei ole haltijan merkitseminen rekisteriin omistajaksi. Jos autoon jälkiasennetaan varusteita veronpalautuksen enimmäismäärää korotetaan määrällä, jolla erityisesti vamman vuoksi autoon sen valmistamisen jälkeen asennetut varusteet ovat vaikuttaneet autoveroon.

Autoveron palautusta tulee hakea OmaVerossa tai kirjallisesti (lomake 1217) kuuden kuukauden kuluessa auton rekisteröintipäivästä lukien. Hakemuksesta selviää tarvittavat liitteet. Palautusta voi myös hakea ennen auton hankkimista ja rekisteröimistä muistaen, että varsinainen palautushakemus tulee myös aina tehdä. Verohallinto maksaa palautuksen vain palautushakemuksen perusteella. Kirjallinen hakemus toimitetaan osoitteeseen: Verohallinto, Autoverotus, PL 20, 00052 VERO.

Lisätietoja www.vero.fi

Autoverotusneuvonta, p. 029 497 150

12.5 Harkinnanvarainen autoveron palautus

Verohallinto voi vammaisuuden perusteella, erityisen painavista syistä palauttaa koh- tuulliseksi katsomansa osan autoverosta harkinnanvaraisena palautuksena. Palau- tus voidaan joissain tilanteissa myös myön- tää auton omistajalle toisen henkilön vam- man perusteella. Harkinnanvaraista auto- veron palautusta voi hakea myös ennen ajo- neuvon hankkimista.

Harkinnassa otetaan huomioon mm.

- Oman tai perheenjäsenen vamman laatu ja sen vaikutus liikkumiseen.
- Auton tarpeellisuus.
- Perheen taloudellinen tilanne.

Hakemukseen on liitettävä samat asiakirjat kuin haettaessa veronpalautusta autovero- lain 26 §:n perusteella. Lisätietoa Autovero- tusneuvonta p. 029 497 150

12.6 Ajokortin ikäpoikkeuslupa

(Ajokorttilaki)

Ajokortin voi Traficomien myöntämällä poik- keusluvalla saada jo 17-vuotiaana, jos siihen on erityisiä syitä. Lupa myönnetään koko- naisharkinnan perusteella arvioiden nuo- ren omaa kulkemis- tai ajokorttitarvetta. Ikäpoikkeuslupaa voi hakea aikaisintaan 4 kuukautta ennen 17 ikävuoden täyttymistä.

Hakemus ja liitteet toimitetaan Traficomiiin sähköisesti kirjaamo@traficom.fi tai postitse osoitteeseen Liikenne- ja viestintävirasto, PL 320, 00059 TRAFICOM

Sekä kielteisestä että myönteisestä päätök- sestä peritään maksuasetuksen mukainen maksu (110 euroa). Ikäpoikkeusluvan hake- misessa on käytettävä Traficomien hakemus- lomaketta. Lisätietoa www.ajokortti-info.fi.

13 Matkustaminen ja avustaminen asemilla ja terminaaleissa

13.1 Junamatkat

(EU-asetus rautatieliikenteen matkustajien oikeuksista ja velvollisuuksista)

Eläkkeellä olevat näkövammaiset voivat saada alennusta junalipuista VR:n käytän- töjen mukaisesti.

Maksuton saattajalippu

Kun näkövammaisen (haitta-aste vähintään 65 prosenttia) matkustaa saattajan kanssa, saattajalla on oikeus maksuttomaan mat- kaan, myös yöjunien makuupaikalla. Saatta- jan tulee olla täysi-ikäinen. Näkövammaisel- la on oltava aikuisen, lapsen, opiskelijan tai eläkeläisen junalippu. Alle 4-vuotiaalle nä- kövammaiselle lapselle tulee ostaa lastenlip-

pu, jos hän matkustaa maksuttomaan matkaan oikeutetun saattajan kanssa. Saattajan maksuttoman lipun saa myös säästöhintaiseen lippuun. Näkövammaisen ja saattajan liput on ostettava samalla kertaa. Saattajalipun saa ostettua myös VR:n verkkokaupasta.

Näkövamma on todistettava lipun oston yhteydessä ja matkustettaessa jollakin seuraavista:

1. Näkövammaisten liiton, Näkövammaiset Lapset ry:n tai Suomen Kuurosokeat ry:n näkövammaiskortilla, kun haitta-aste on vähintään 65 prosenttia.
2. Lääkärintodistuksella, josta ilmenee, että näkövammaisen haitta-aste on vähintään 65 prosenttia.
3. EU-vammaiskortilla, jossa on A-merkinä.

Lisätietoa näkövammaiskortista ja EU-vammaiskortista luvussa 14.

Opas-, avustaja- tai kuulokoira matkustaa aina maksutta. Kaukoliikenteessä VR suosittelee istuinpaikan valitsemista palveluvaunusta. VR:n lähiliikenteessä opaskoiran kanssa voi matkustaa kaikissa matkustajaosastoissa. Opaskoira matkustaa maksutta yöjunan makuuhytissä, myös esteettömässä makuuhytissä. Koko hytti tulee silloin varata omaan käyttöön. Hytti hinnoitellaan tällöin edullisemmin kuin normaali yhden hengen hytti.

VR:llä on maksuton asiakastuki, josta saa puhelimitse tietoa esteettömän matkustamisen palveluista ja asemien avustamispalveluista. Asiakastuen numero on 0800 166 888 ja palvelu on avoinna arkisin klo 5–22 ja viikonloppuisin ja arkipyhinä klo 7–22.

Avustamispalvelu auttaa vammaista matkustajaa useilla rautatieasemilla. Avustamisvaraus tulee tehdä viimeistään 36 tuntia ennen matkan alkua. Avustuspisteessä tulee olla 20 minuuttia ennen junan lähtöä. Palvelu on maksuton.

Lisätietoja palvelusta on verkkosivulla www.vr.fi/palvelut-junassa/esteeton-junamatkustaminen ja www.traficom.fi/fi/liikenne/raideliikenne/liikuntarajoitteisen-ja-vammaisen-henkilon-oikeudet-junamatkalla.

13.2 Lentäminen

(EU:n asetus vammaisten ja liikuntarajoitteisten henkilöiden oikeuksista lentoliikenteessä)

Eri lentoyhtiöillä lippujen hinnat, peruutus ehdot ja käytännöt vammaisten matkustajien avustamisesta vaihtelevat. Matkaa varatessa kannattaa mainita vammasta ja ottaa yhteyttä lentoyhtiön asiakaspalveluun käytännön asioiden selvittämiseksi, esimerkiksi avustajan tarve lennon aikana. Opaskoirasta on mainittava lippuvarauksen yhteydessä tai viimeistään 48 tuntia ennen lennon lähtöä.

Avustamispalvelu tilataan lentoyhtiöltä tai matkatoimistolta matkavarauksen yhteydessä tai viimeistään 48 tuntia ennen lennon lähtöä. Samalla ilmoitetaan, mikäli mukana on apuvälineitä, kuten pyörätuoli. Lentoasemalla ilmoitaudutaan lähtöselvityksessä tai kutsupisteellä vähintään kaksi tuntia ennen lennon lähtöaikaa. Matkustajien, joilla on opaskoira, on hyvä huomata, että myös opaskoirat turvatarkastetaan.

Vammainen matkustaja saa avustusta lentokoneen istuimelle saakka. Myös matkalla olevissa lentokoneiden vaihdoissa avustetaan. Määränpäässä vammainen matkustaja avustetaan matkatavaroineen lentokoneesta terminaaliin ja pysäköintialueelle, bussilaitureille, juna-asemalle tai takseille. Palvelu on maksuton.

Finavian liikuntarajoitteisia ja vammaisia lentomatkustajia koskevat ohjeet ovat verkkosivulla www.finavia.fi/fi/lentoasemalla/avustettavien-palvelut/vammaisten-ja-liikuntarajoitteisten-palvelut.

Lisätietoja www.traficom.fi/fi/liikenne/ilmailu/liikuntarajoitteisen-ja-vammaisen-henkilon-oikeudet-lentomatkalla.

13.3 Laivaterminaalit ja -matkat

(EU:n asetus matkustajien oikeuksista meri- ja sisävesiliikenteessä)

Jos liikuntakyky on rajoittunut esimerkiksi iän tai vamman vuoksi, on oikeus saada maksutta apua satamassa ja matkan aikana laivalla. Satamassa terminaalinpitäjä auttaa satamassa toimimisessa ja laivaan siirtymisessä. Laivalla matkan aikana apua antaa laivayhtiö. Mikäli matkustaja tarvitsee jatkuvaa tai henkilökohtaista avustamista (mm. ruokailemisessa, nostamisessa, yhteydenpidossa, lääkityksessä ja wc-käynneissä) matkan aikana, tulee hänellä olla mukanaan oma henkilökohtainen avustaja.

Avustamispalvelu on maksutonta. Ilmoita avuntarpeesta samalla, kun varaat matkan tai viimeistään 48 tuntia ennen matkaa.

Lisätietoa laivamatkailusta Traficomin verkkosivulla www.traficom.fi/fi/liikenne/merenkulku/liikuntarajoitteisen-ja-vammaisen-henkilon-oikeudet-laivamatkalla.

13.4 Linja-autot

(EU:n asetus matkustajien oikeuksista linja-autoliikenteessä)

Vammaisella tai liikuntarajoitteisella asiakkaalla oikeus saada maksutonta avustusta linja-autoasemilla ja ajoneuvoissa. Vammainen matkustaja saa apua siirtymisessä linja-auton lähtölaiturille sekä tarvittaessa lipunmyyntipisteeseen ja odotustiloihin. Avustaja saattaa lähtöpaikassa linja-autoon ja hakee määränpäässä autosta. Avuntarpeesta tulee ilmoittaa mielellään matkavarauksen yhteydessä, mutta kuitenkin vähintään 36 tuntia ennen avuntarvetta. Tilaus tehdään ma-pe klo 8–16 p. 020 331 222 (puhelun hinta 8,4 snt/min) tai sähköpostitse osoitteeseen avustuspalvelut@matkahuolto.fi. Sovitussa avustamispisteessä ilmoitetaan sovittuna aikana, joka on viimeistään 30 minuuttia ennen linja-auton lähtöaikaa.

Liikuntarajoitteisille ja vammaisille henkilöille on saatavana avustusta seuraavilla henkilöliikenteen linja-autoasemilla: Helsinki, Jyväskylä, Kuopio, Lahti, Oulu, Rovaniemi, Tampere ja Vaasa. Avustamispalvelut ovat käytettävissä lipunmyynnin aukioloaikoina.

Saattaja

Jos liikuntarajoitteinen tai vammainen henkilö ei pysty liikuntarajoitteisuutensa tai vammaisuutensa vuoksi matkustamaan yk-

sin bussilla, matkustaja voi pyytää, että hänen seurassaan saa matkustaa saattaja, joka kykenee avustamaan häntä. Saattaja matkustaa avustettavan mukana veloituksetta, kun vuoron kokonaispituus on lähtöpaikasta määräpaikkaan yli 250 km, vaikka avustettava ja saattaja matkustaisivat vuorolla tätä lyhemmän matkan.

Mahdollisuus eläkeläishintaiseen lippuun tai maksuttomaan saattajalippuun myös lyhyemmillä matkoilla on tarkistettava aina kyseiseltä liikennöitsijältä. Joidenkin kuntien liikennelaitokset ja liikennöitsijät myöntävät maksuttomia vammaislippuja tai erilaisia alennuksia näkövammaisille matkustajille. Ilmaislipulla matkustavan saattajallakin voi olla oikeus ilmaiseen matkaan. Lisätietoja alennuksista saa oman kunnan liikennelaitokselta ja liikennöitsijöiltä.

Bussissa opaskoira matkustaa maksutta opastettavansa kanssa. Opaskoirasta tulee ilmoittaa avustusta varatessa.

Helsingin seudulla matkustaminen

Näkövammaiset, joiden näkövamman haitta-aste on vähintään 50 %, saavat vapaalipun Helsingin seudun joukkoliikenteeseen. Lipun matkustusalue kattaa koko HSL-alueen. Vapaata matkustusoikeutta varten pitää hankkia palvelupisteestä HSL-kortti.

Mikäli näkövammaisella matkustajalla on mukanaan opaskoira tai valkoinen keppi, hänen ei tarvitse näyttää HSL-kortin kausilippua kortinlukijalle. Jos mukana on avustaja, tämä näyttää kortin lukijalle. Jos matkustajalla on "Oikeus saattajaan" -kantakortti, myös avustaja voi matkustaa ilman lippua.

Lisätietoja HSL:n Asiakaspalvelusta p. 09 4766 4000 ma–pe 7.30–19, la–su 9.30–17 tai www.hsl.fi/liput-ja-hinnat/alennusryhmat#nakovammaiset sekä www.matkahuolto.fi/matkustajat/liikuntarajoitteisten-ja-vammaisten-henkiloiden-avustaminen ja www.traficom.fi/fi/liikenne/tieliikenne/liikuntarajoitteisen-ja-vammaisen-henkilon-oikeudet-linja-automatkalla.

13.5 Jos avustamispalvelut eivät suju

Palautetta palvelusta annetaan ensin suoraan kuljetuksen järjestävälle yhtiölle tai aseman/terminaalin pitäjälle. Valitus on tehtävä kohtuullisessa ajassa, joten se kannattaa tehdä mahdollisimman pian. Kohtuullinen vastausaika on 8 viikkoa.

Jos valitus lentoyhtiölle ei tuota toivottua tulosta, voi ottaa yhteyttä matkustajan oikeuksia valvovaan viranomaiseen. Valitus lähetetään sen maan viranomaiselle, missä tapaus sattui.

Valituksen Traficomille voi tehdä sähköpostilla tai vapaamuotoisella kirjeellä. Valitukseen on liitettävä kuljetuksen järjestävän yhtiön kanssa käyty kirjeenvaihto, kopio lipusta sekä muut tarpeelliset liitteet.

Valituksen voi lähettää sähköpostitse osoitteeseen kirjaamo@traficom.fi ja Traficomilla on myös mahdollisuus lähettää viesti salattuna. Valituksen voi lähettää Traficomille myös postitse osoitteeseen: Liikenne- ja viestintävirasto Traficom PL 320, 00059 TRAFICOM.

Lisätietoja www.traficom.fi/fi/.

14 Kortit vammaisuuden todistamiseksi

14.1 Näkövammaiskortti

Näkövammaiskortin tarkoituksena on todistaa haltijansa näkövammaisuus. Kortin voi saada henkilö, jonka näkövammasta aiheutuva haitta-aste on vähintään 50 prosenttia. Haitta-aste on todistettava lääkärintodistuksella. Näkövammaiskortti myönnetään henkilön liittyessä jäseneksi näkövammaisyhdistykseen. Henkilöt, jotka eivät halua liittyä jäseneksi näkövammaisyhdistykseen, saavat kortin ottamalla yhteyttä Näkövammaisten liittoon.

Näkövammaiskorttiin merkitään kortin haltijan nimi, syntymäaika, näkövamma aiheuttama haitta-asteprocentti ja haitta-luokka.

Näkövammaiskortilla voi saada alennuksia esimerkiksi joukkoliikenteessä, teattereissa, museoissa ja kunnallisissa liikuntapaikoissa. Alennuskäytännöt vaihtelevat riippuen palvelun tuottajasta.

Näkövammaiskortin myöntämisestä vastaavat Näkövammaisten liitto: www.nkl.fi/fi/nakovammaiskortti (p. 09 396 041) ja Förbundet Finlands Svenska Synskadade rf: www.fss.fi/. Näkövammaiskortti on maksuton.

14.2 EU:n vammaiskortti

Vammaiskortti on vapaaehtoinen ja maksullinen kortti, joka toimii vammaisten henki-

löiden kommunikoinnin ja osallistumisen apuvälineenä Suomessa ja muissa EU-maissa. Vammaiskortilla vammainen henkilö voi osoittaa vammaisuutensa tai avustajan tarpeensa esimerkiksi julkisissa liikennevälineissä, matkoilla, erilaisissa tapahtumissa sekä palveluissa.

Vammaiskortin saadakseen on henkilön täytettävä ensin vammaiskorttihakemus Kelan lomake VK1. Sen voi täyttää Kelan sähköisessä asiointipalvelussa tai tulostaa ja lähettää Kelaan.

Kela tarkistaa, onko henkilöllä vammaiskorttiin oikeuttava Kelan tai kunnan tekemä voimassaoleva myönteinen päätös ja avaa henkilölle oikeuden kortin tilaamiseen. Asiakas saa kortin toimittajalta viestin ilmoittamaansa sähköpostiosoitteeseen. Viestissä olevan linkin kautta asiakas pääsee tilausjärjestelmään. Ennen varsinaista tilausta korttiin tulee lisätä valokuva kortin hakijasta. Tilauksen päätteeksi hakija vahvistaa tilauksen maksamalla kortin tilaushinnan 10 € verkossa.

Vammaiskorttiin oikeuttavia myönteisiä päätöksiä ovat mm. alle 16-vuotiaan vammaistuki, 16-vuotta täyttäneen vammaistuki, eläkettä saavan hoitotuki, kuljetuspalvelupäätös, näkövammaiskortti, omaishoitosopimus tai henkilökohtaisen avun päätös.

Osa päätöksistä (esim. Näkövammaiskortti) oikeuttaa A-merkintään, jolla asiakas

voi osoittaa tarvitsevansa avustajaa tai tukihenkilöä.

Lisätietoa osoitteesta www.vammaiskortti.fi ja www.kela.fi/vammaiskortti.

15 Näkövammaisten liiton oikeuksienvalvonnan asiantuntijat

Näkövammaisten liiton oikeuksienvalvonnan asiantuntijat neuvovat palvelujen ja tukien hakemisessa sekä muutoksenhaussa kaikkia näkövammaisia ja heidän omaisiaan. Oikeuksienvalvonnan asiantuntijat toimivat linkkinä näkövammaisten ihmisten ja sosiaali- ja terveystalvövelujärjestelmän välillä ja tekevät yhteistyötä myös muiden näkövammaisten parissa työskentelevien tahojen kanssa. Asiantuntijoiden palvelut ovat maksuttomia.

Etelä-Karjala, Kymenlaakso ja Päijät-Häme

Vuokko Jantunen
p. 050 526 3725
vuokko.jantunen@nkl.fi

Helsinki ja Uusimaa

Elisa Montonen
p. 050 596 7730
elisa.montonen@nkl.fi

Arja Törnroos
p. 050 352 1907
arja.tornroos@nkl.fi

Keski-Suomi

Annika Tyynysniemi
p. 050 352 1945
annika.tyynysniemi@nkl.fi

Lappi

Sanna Piuva
p. 0500 210 568
sanna.piuva@nkl.fi

Pirkanmaa ja Kanta-Häme

Minna Ågren
p. 050 526 3895
minna.agren@nkl.fi

Pohjanmaa

Eija Matintupa
p. 050 526 3916
eija.matintupa@nkl.fi

Pohjois-Karjala, Itä-Savo ja Etelä-Savo

Tapio Tiilikainen
p. 050 596 5012
tapio.tiilikainen@nkl.fi

Pohjois-Pohjanmaa ja Kainuu

Sinikka Mäntyjärvi
p. 050 526 3831
sinikka.manttyjarvi@nkl.fi

Pohjois-Savo

Maarit Halonen
p. 050 338 9729
maarit.halonen@nkl.fi

Varsinais-Suomi ja Satakunta

Jaana Engblom
p. 050 591 8167
jaana.engblom@nkl.fi

16 Näkövammaisten liiton alueyhdistykset

Etelä-Savon Näkövammaiset ry

Polttimonkatu 4, 50100 Mikkeli
puhelin 0440 161 555
toimisto@esn.fi

Helsingin ja Uudenmaan Näkövammaiset ry

Marjaniementie 74, 00930 Helsinki
(PL 60, 00030 IIRIS)
puhelin 09 396 041 (vaihde)
toimisto@hun.fi

Kaakkois-Suomen Näkövammaiset ry

Salpausseläntie 30, 45100 Kouvola
puhelin 044 555 8637
kasunakov@gmail.com

Kainuun Näkövammaiset ry

Pohjolankatu 25, 87100 Kajaani
puhelin 0400 367 144
toimisto@kainuunnakovammaiset.fi

Keski-Suomen Näkövammaiset ry

Eeronkatu 7 B 19, 40720 Jyväskylä
puhelin 014 218 258 ja 045 321 5552
ksn@ksn.fi

Lapin Näkövammaiset ry

Maakuntakatu 12, 96100 Rovaniemi
puhelin 0400 146 641
toimisto@lapinnakovammaiset.fi

Pohjanmaan Näkövammaiset ry

Vapaudentie 79, 60100 Seinäjoki
puhelin 045 612 5122
toimisto@pohjanmaannakovammaiset.fi

Pohjois-Karjalan Näkövammaiset ry

Kauppakatu 17 B 22, 80100 Joensuu
puhelin 013 129 954, 050 350 6050
toimisto@pknv.fi

Pohjois-Pohjanmaan Näkövammaiset ry

Linnankatu 32, 90100 Oulu
puhelin 08 311 5653
yhdistys@ppnry.net

Pohjois-Savon Näkövammaiset ry

Kuninkaankatu 23 A, 2. krs, 70100 Kuopio
puhelin 0440 613 255, 0440 613 161
toimisto@psnry.fi

Päijät-Hämeen Näkövammaiset ry

Puistokatu 9, 15100 Lahti
puhelin 03 752 1542
toimisto@phn.fi

Satakunnan Näkövammaiset ry

Otavankatu 4 C 49, 6.krs., 28100 Pori
puhelin 02 641 1530
toimisto@satakunnannakovammaiset.fi

Tampereen seudun Näkövammaiset ry

Kuninkaankatu 8 A 1, 33210 Tampere
puhelin 050 520 5075
tampere@tsnv.fi

Varsinais-Suomen Näkövammaiset ry

Läntinen Pitkätie 37 B, 20100 Turku
puhelin 044 2415 321 tai 044 2415 441
toimisto@vsu.fi

17 Keskussairaaloiden kuntoutusohjaajat ja sosiaalityöntekijät

Etelä-Karjalan keskussairaala

Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspiiri Eksote
Kuntoutusyksikkö
postiosoite: Koulukatu 14,
53100 Lappeenranta

Kuntoutusohjaaja Hanna Räisänen
p. 044 791 5764
hanna.x.raisanen@eksote.fi

Terveyssosiaalityöntekijä Heli Kokkola
Valto Käkelän katu 1
53130 Lappeenranta
p. 044 791 5481

HUS

Silmätautien Kuntoutuspoliklinikka/Orton
PL 224, 00029 HUS
Tenholantie 10 E, P. krs, Helsinki
toimisto: 09 4717 7892 ja 09 4714 77890,
soitto aika ma-to 8.30-15, pe 8.30-13

Lapset ja nuoret

Kuntoutusohjaaja Merita Kronqvist (4-30 v.)
p. 09 4717 7882, 040 867 7697
Asiakastapaamiset: Maistraatinportti 2, 8. krs.
Postiosoite: HUS Rubik, PL 250, 00029 HUS
merita.kronqvist@hus.fi

Liikkumistaidonohjaaja Jenny Liimatta
(0–11 v.)
p. 040 487 2813
jenny.liimatta@hus.fi

Aikuiset

Kuntoutusohjaaja Raija Manninen (30–74 v.)
p. 09 4717 7888, 050 427 0728
Asiakastapaamiset: Maistraatinportti 2, 8. krs.
Postiosoite: HUS Rubik, PL 250, 00029 HUS
raija.manninen@hus.fi

Kuntoutusohjaaja Ulla Eronen (30–74 v.)
p. 040 193 2554
Asiakastapaamiset: Maistraatinportti 2, 8. krs.
Postiosoite: HUS Rubik, PL 250, 00029 HUS
ulla.eronen@hus.fi

Fysioterapeutti/Liikkumistaidonohjaaja
Nea Marjanen (Aikuiset yli 12 v.)
p. 050 427 0791
nea.marjanen@hus.fi

Kuntoutusohjaaja Saara Nisonen (yli 75 v.)
p. 040 504 5673
saara.nisonen@hus.fi

Kuulonäkövammaiset
Kuntoutusohjaaja Niina Hanninen
p. 050 427 0146
niina.hanninen@hus.fi

Tietokoneen apuvälineasiat
Kuntoutusohjaaja Elisa Palomäki
p. 09 4717 7884, 040 823 5601
elisa.palomaki@hus.fi

Näönkäytönohjaaja Paula Pistokoski
p. 09 4717 7886, 050 427 9338
paula.pistokoski@hus.fi

Sosiaalityöntekijä Emilia Hallvar
p. 040 193 7507
emilia.hallvar@hus.fi

Sosiaalityöntekijä Susanna Alho
p. 040 359 2103
susanna.alho@hus.fi

Psykologi Marika Kajander
p. 09 4717 7889, 050 427 9311

Kainuun keskussairaala

Kuntoutusyksikkö
Kauppakatu 36 A 6, 87100 Kajaani

Kuntoutusohjaaja Raija Raninen
p. 050 361 4073
raija.raninen@kainuu.fi

Kuntoutusohjaaja/liikkumistaidonohjaaja
Hilkka Louhisalmi
p. 044 797 4041
hilkka.louhisalmi@kainuu.fi

Kanta-Hämeen keskussairaala

Lääkinnällinen kuntoutus
Ahvenistontie 20, 13530 Hämeenlinna

Kuntoutusohjaaja Ninna Arola
p. 03 629 3228 (takaisinsoittopalvelu)
ninna.arola@khshp.fi

Kuntoutusohjaaja Eeva Saukkonen
p. 03 629 3228 (takaisinsoittopalvelu)
eeva.saukkonen@khshp.fi

Keski-Pohjanmaan keskussairaala

Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveys-
palvelukuntayhtymä Soite
Kuntoutuspalvelut
Mariankatu 16-20, 67200 Kokkola

Aistivammaisten kuntoutusohjaaja
Marianne From
p. 040 653 4312
marianne.from@soite.fi

Keski-Suomen Sairaala Nova

Hoitajantie 3 DE 1, 40620 Jyväskylä

Näkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Pirjo Kallio
p. 014 269 1221, 044 702 1221
pirjo.kallio@ksshp.fi

Näkövammaiset lapset
Kuntoutusohjaaja Laila Paananen
p. 014 269 2529, 040 480 1268
laila.paananen@ksshp.fi

Näönkäytönohjaus
Näönkäytönohjaaja Jenna Aro
p. 014 269 1296, 044 702 1296
jenna.aro@ksshp.fi

Kuulo- ja kuulonäkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Rauno Jäntti
p. 014 269 1055, 044 702 1055
rauno.jantti@ksshp.fi

Kuopion yliopistollinen sairaala

KYS, Näkökeskus 3501
postiosoite: PL 100, 70029 KYS

Näkövammaiset aikuiset ja kuurosokeat
Kuntoutusohjaaja Tuula Hartikainen
p. 044 717 9599
tuula.hartikainen@kuh.fi

Näkövammaiset lapset, kuopiolaiset ja
siilinjärveläiset näkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Riitta Rajala
p. 044 717 2480
riitta.rajala@kuh.fi

Sosiaalityöntekijä Sari Jääskeläinen
p. 044 711 3583
sari.jaaskelainen@kuh.fi

Kymenlaakson keskussairaala

Kymsote Kymenlaakson sosiaali- ja terveys-
palvelujen kuntayhtymä
Kotkantie 41, 48210 Kotka

Näkövammaisten nuorten ja aikuisten
Kuntoutusohjaaja Leeni Koskinen
p. 044 583 5942
leenikoskinen@kymsote.fi

Näkövammaiset ja neurologiset lapset
Hannele Fransas
p. 044 583 5944
hannele.fransas@kymsote.fi

Lapin keskussairaala

Silmätautien poliklinikka
PL 8041, 96101 Rovaniemi
Käyntiosoite: Ounasrinteentie 22,
Lisärakennus Väistö, 96400 Rovaniemi.

Näkövammaisten lasten kuntoutusohjaaja
Sanna-Maija Pohjanvesi
p. 0400 394 530
sanna-maija.pohjanvesi@lshp.fi

Näkövammaisten aikuisten kuntoutus-
ohjaaja/liikkumistaidonohjaaja
Juha Romakkaniemi
p. 040 660 4054
juha.romakkaniemi@lshp.fi

Silmäpoliklinikan sosiaalityöntekijät
puh. 040 162 9080
Iiris Satamo
iiris.satamo@lshp.fi
Kati Ollila
kati.ollila@lshp.fi

Mehiläinen Länsi-Pohja

Silmätautien poliklinikka
Kauppakatu 25, 94100 Kemi

Näkövammaisten kuntoutusohjaaja
Marja Lantto
p. 040 573 4655
marja.lantto@mehilainen.fi

Mikkelin keskussairaala

Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalouden
kuntayhtymä
Viljavuuspalvelun talo, Graanintie 7,
50190 Mikkelä

Näkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Sirpa Halinen
p. 044 351 2654
sirpa.halinen@essote.fi

Näkövammaiset lapset
Terttu Suuronen
p. 044 351 6582
terttu.suuronen@essote.fi

Sosiaalityöntekijä
Anu Ritsilä
p. 044 351 2347

Oulun yliopistollinen sairaala

Näkökeskus
PL 21, 90029 OYS
käyntiosoite: Medipolis, Kiviharjuntie 11,
90220 Oulu
p. 08 315 3307

Näkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Juha Häggman
p. 08 315 3319, 0400 292 535
juha.haggman@ppshp.fi

Kuntoutusohjaaja Anne Lappalainen
p. 050 5794605
anne.lappalainen@ppshp.fi

Näkövammaiset lapset ja nuoret
Kuntoutusohjaaja Merja Määttä
p. 08 315 3342, 0400 292 531
merja.maatta@ppshp.fi

Näönkäytön ohjaus
Kuntoutusohjaaja Eija Lukkarila
p. 08 315 3307, 0400 162 712
eija.lukkarila@ppshp.fi

Liikkumistaidon ohjaus
Kuntoutusohjaaja Esko Jutila
p. 08 315 3325, 0400 292 536
esko.jutila@ppshp.fi

Sosiaalityöntekijä
(silmätautien klinikka)
p. 08 315 4516, 040 553 9374

Pohjois-Karjalan keskussairaala

PKSSK (Pohjois-Karjalan Sairaanhoidon- ja sosiaalipalvelujen kuntayhtymä)
Silmäkeskus/Näönkuntoutus
Tikkamäentie 16/G2 2. krs., 80210 Joensuu

Kuntoutusohjaus, näönkäyttö ja liikkumistaito
Kuntoutusohjaaja Anne Laitinen
p. 013 330 3339
anne.laitinen@siunsote.fi

Kuntoutusohjaus ja näönkäyttö
Kuntoutusohjaaja Mari Hämäläinen
p. 013 330 8092
mari.hamalainen@siunsote.fi

Päijät-Hämeen keskussairaala

Aikuisten kuntoutus, Silmäklinikka
Keskussairaalankatu 7, 15850 Lahti

Näkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Ritva Suokas
p. 03 819 4825, 044 719 5645
ritva.suokas@phhyky.fi

Näkövammaiset lapset ja aikuiset
Kuntoutusohjaaja Päivi Virta
p. 044 719 5644
paivi.virta@phhyky.fi

Sosiaalityöntekijä
Raija Virkkunen
p. 044 719 5587

Satakunnan keskussairaala

Silmäpoliklinikka
Sairaalantie 3, 28500 Pori

Näkövammaiset aikuiset, liikkumistaidon- ja näönkäytön ohjaus
Kuntoutusohjaaja Lilli-Kaisa Lepomäki
p. 02 627 7858, 044 707 7858
lilli-kaisa.lepomaki@satasairaala.fi

Näkövammaiset lapset, kuurosokeat aikuiset ja lapset sekä liikkumistaidon- ja näönkäytön ohjaus
Kuntoutusohjaaja Anne Laiho
p. 02 627 7848, 044 707 7848
anne.laiho@satasairaala.fi

Savonlinnan keskussairaala

Kuntoutus/Esh, näönkuntoutus
PL 111, 57101 Savonlinna
käyntiosoite: Rakennus F1/3, 3. krs.,
Keskussairaalantie 6, 57120 Savonlinna

Kuntoutussuunnittelija
Niina Jäske
p. 044 417 3320
niina.jaske@sosteri.fi

Seinäjoen keskussairaala

Hanneksenrinne 7, 60220 Seinäjoki

Kuntoutusohjaaja Marja Marttila
p. 050 474 4354
marja.marttila@epshp.fi

Kuntoutusohjaaja Anita Hokkanen
p. 050 474 4966
anita.hokkanen@epshp.fi

Kuntoutusohjaaja Tarja Jaskari
p. 050 474 4858
tarja.jaskari@epshp.fi

Sosiaalityöntekijä
p. 06 415 4690

Tampereen yliopistollinen sairaala

Näönkuntoutus Tays Hatanpää
PL 2000, 33521 Tampere
Hatanpään puistosairaala,
Gauffininkatu 3, 33900 Tampere

Aikuisten näkö- ja kuulonäkövammaisten kuntoutus- ja näönkäytönohjaus, apuvälinesovitukset ja atk-asiat sekä kaikenikäisten liikkumistaidonohjaus
Kuntoutusohjaaja Satu Andersson
p. 050 593 6406
satu.andersson@pshp.fi

Näkövammaisten lasten kuntoutus-, näönkäytön- ja liikkumistaidon ohjaus, apuvälinesovitukset
Kuntoutusohjaaja Heidi Haapalehto
p. 050 331 4878
heidi.haapalehto@pshp.fi

Näkövammaisten koululaisten (3. luokasta alkaen) ja aikuisten kuntoutusohjaus, apuvälinesovitukset
Kuntoutusohjaaja Margit Östman
p. 050 593 4321
margit.ostman@pshp.fi

Kaikenikäisten näkövammaisten kuntoutusohjaus, apuvälinesovitukset
Kuntoutusohjaaja Sinikka Yli-Kerttula
p. 050 436 9482
sinikka.yli-kerttula@pshp.fi

Sosiaaliturva- ja kuntoutusasiat
Sosiaalityöntekijä Anitta Korkea-aho
p. 044 485 9237
anitta.korkea-aho@pshp.fi

Turun yliopistollinen keskussairaala

Näköpoliklinikka R8 1A
PL 52, 20521 Turku
käyntiosoite: Rakennus 8, 1. krs.,
Kiinamyllynkatu 4-8, 20520 Turku

Näkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Eija Hiitti
p. 040 593 4023
eija.hiitti@tyks.fi

Kuulonäkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Kirsi Liukkonen
p. 050 438 3629
kirsi.liukkonen@tyks.fi

Näkövammaiset ja kuulonäkövammaiset lapset
Kuntoutusohjaaja Heli Kujanpää
p. 040 593 4024
heli.kujanpaa@tyks.fi

Näönkäytönohjaus ja apuvälinepalvelut
Näönkäytönohjaaja Leena Kivi-Tuominen
p. 02 313 2514
leena.kivi-tuominen@tyks.fi

Näkövammaisten ja -ongelmaisten
optikkopalvelut

Optikko Elina Salminen

p. 02 313 2543

elina.salminen@tyks.fi

Sosiaalityöntekijä Kristiina Kirla

p. 02 313 1591

kristiina.kirla@tyks.fi

Vaasan keskussairaala

Kuntoutusohjaus

Sarjakatu 2 C 3, 65320 Vaasa

Näkövammaiset aikuiset

Kuntoutusohjaaja Marja-Leena Österlund

p. 0400 792 428

marja-leena.osterlund@vshp.fi

Näkövammaiset lapset

Kuntoutusohjaaja Marika Källd

p. 040 770 0105

marika.kald@vshp.fi

Kelan valtakunnalliset palvelunumerot

Asuminen 020 692 210

Eläkkeet 020 692 202

Kansainväliset tilanteet 020 634 0200

Kuntoutus ja vammaistuet 020 692 205

Opiskelu ja asevelvollisuus 020 692 209

Perintäkeskus 020 634 4940

Sairastaminen ja kortit 020 692 204

Toimeentulotuki 020 692 207

Turvakieltoasiakkaat 020 635 3500

Työttömyys 020 692 210

Vanhemmuus 020 692 206

Hyödyllisiä internetlinkkejä

Ajoneuvovero: www.traficom.fi, www.vero.fi

Aluehallintoviranomainen: www.avi.fi

Asuntojen korjausavustukset: www.ara.fi/korjausavustukset

Autoveronpalautus ja -huojennus: www.vero.fi/henkiloasiakkaat/auto/autoverotus/

Celia-kirjasto: www.celia.fi

Eduskunnan oikeusasiamies: www.oikeusasiamies.fi

Eläketurva: www.kela.fi, www.etk.fi, www.tela.fi, www.tyoelake.fi, www.keva.fi, www.telk.fi

Hallintolaki: www.oikeusministerio.fi/hallintolaki, www.kuntaliitto.fi/laki/muutoksenhaku

Hallinto-oikeudet: www.oikeus.fi/tuomioistuimet/hallintooikeudet/fi/index.html

Hoitoon pääsy: www.stm.fi/terveyspalvelut
www.kuntaliitto.fi/asiantuntijapalvelut/sosiaali-ja-terveysasiat

Ihmisoikeuskeskus: www.ihmisoikeuskeskus.fi

Kantelu: www.avi.fi/asioi/henkiloasiakas/valvonta-ja-kantelut
www.valvira.fi/sosiaalihuolto/sosiaalihuollon-valvonta/muistutus_tai_kantelu
www.valvira.fi/terveydenhuolto/tyytymattomyys_hoitoon
www.oikeusasiamies.fi
www.okv.fi

Kela: www.kela.fi

Korkein hallinto-oikeus: www.kho.fi

Kunnat: www.kuntaliitto.fi

Kuntoutus: www.kela.fi/kuntoutus
www.valtiokonttori.fi
www.vkk.fi
www.mela.fi

Kuntien eläkevakuutus: www.keva.fi

Kuluttajaneuvonta: www.kkv.fi/kuluttajaneuvonta

Lainsäädäntö: www.finlex.fi

Liikenne- ja potilasvahinkolautakunta: www.pvltk.fi

Liikkumisesteisen pysäköintitunnus: www.traficom.fi/fi/asioi-kanssamme/liikkumisesteisen-pysakointitunnuksen-ja-verovapautuksen-hakeminen

Näkövammaisten liitto: www.nkl.fi

Oikeuskansleri: www.okv.fi

Opaskoirat: www.opaskoirakoulu.fi
www.sokko.fi
www.opaskoirapalvelu.fi

Potilasvahinko: www.pvk.fi

Sosiaali- ja terveystalouden lupa- ja valvontavirasto Valvira: www.valvira.fi

Sosiaali- ja terveysministeriö: www.stm.fi

Sosiaaliturva-asioiden muutoksenhakulautakunta: www.samu.fi

Talous- ja velkaneuvonta: www.oikeus.fi/oikeusapu/fi/index/talous_ja_velkaneuvonta.html
www.takuusaatio.fi

Tapaturmat: www.tapaturmalautakunta.fi
www.avi.fi

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos: www.thl.fi

Tietosuojavaltuutettu: www.tietosuoja.fi

Toimeentulotuki: www.kela.fi/toimeentulotuki

Työeläkeasiat: www.tela.fi
www.tyoelake.fi

Työ- ja elinkeinotoimistot: www.te-palvelut.fi

Työsuojaelu: www.tyosuojaelu.fi

Vakuutusoiikeus: www.vakuutusoiikeus.fi

Valtiokonttori: www.valtiokonttori.fi

Vammaisten maahanmuuttajien tukikeskus: www.tukikeskushilma.fi

Vammaispalvelujen käsikirja: www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/

Veronmaksukyvyn alentumisvähennys: www.vero.fi

Verve - Vakuutuskuntoutus: www.verve.fi

Yhdenvertaisuus työssä: www.tyosuojaelu.fi/tyosuhde/yhdenvertaisuus

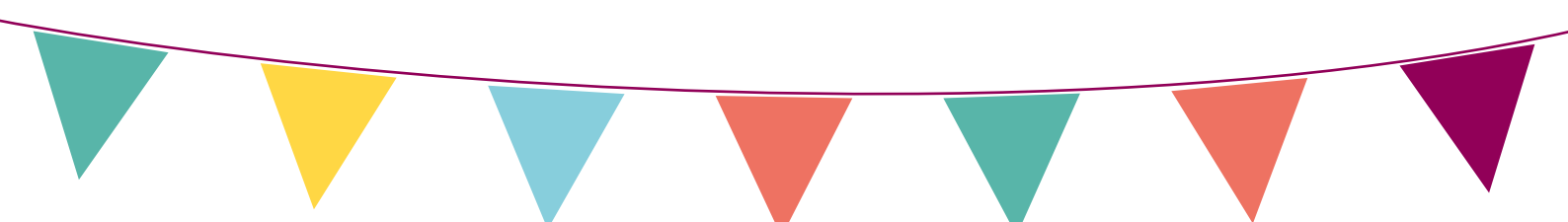
Yhdenvertaisuusvaltuutettu: www.syrjinta.fi

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta: www.yvtltk.fi

Yleinen oikeusapu: www.oikeus.fi/oikeusapu/fi

Posti Green

A string of colorful triangular bunting flags in shades of teal, yellow, light blue, orange, and purple.

Näkövammaisten liiton oikeuksienvalvonta **60 vuotta asiakkaiden asialla** **Juhli kanssamme!**

Aluetyön juhlavuonna muistellaan ja avataan uusia palveluja.
Päätaphtuma järjestetään Sokeiden viikolla 7.–14.11.2021.
Seuraa ilmoittelua www.nkl.fi/tapahtumat

Yhdessä
näemme
enemmän.

 Näkövammaisten liitto

PL 30, 00030 IIRIS
Marjaniementie 74, 00930 Helsinki
www.nkl.fi • nkl@nkl.fi
puh. 09 396 041

